

T.C.
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK
LİSANS TEZİ

MİTOLOJİK SEMBOLLER VE MİLLETLEŞME SÜRECİ ÜZERİNE BİR
DEĞERLENDİRME: TÜRKİSTAN, HİNDİSTAN VE ÇİN ÖRNEĞİ

FATİMA AYBÜKE DENİZ

TARİH
ANABİLİM DALI

EKİM 2025

T.C.
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

MİTOLOJİK SEMBOLLER VE MİLLETLEŞME SÜRECİ ÜZERİNE BİR
DEĞERLENDİRME: TÜRKİSTAN, HİNDİSTAN VE ÇİN ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
FATİMA AYBÜKE DENİZ

DANIŞMAN
PROF. DR. ŞENGÜL DEMİREL

VAN-2025

KABUL VE ONAY

Fatıma Aybüke DEN�Z tarafından hazırlanan ‘‘Mitolojik Semboller ve Milletle�me Süreci �zerine Bir Değerlendirme: Türkistan, Hindistan ve Çin �rneđi’’ adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY B�RL�đ� ile Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalında YÜKSEK L�SANS TEZ� olarak kabul edilmiştir.	
Jüri �yeleri	�mza
Danışman: Prof. Dr. şengül DEM�REL Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Tarih Anabilim Dalı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.	
Bařkan : Doç. Dr. Vural ÖNTÜRK Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Tarih Anabilim Dalı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.	
�ye : Dr. Öđr. Üyesi Nagehan �ST�NDAđ Hacettepe Üniversitesi, Türkiyat Araştırma Anabilim Dalı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.	
�ye : Unvanı Adı SOYADI �niversite Adı, Anabilim Dalı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum.	
Yedek �ye : Prof. Dr. Cavid QASIMOV Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Tarih Anabilim Dalı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum.	
Yedek �ye : Doç. Dr. Güneş şAH�N Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Tarih Eđitimi Anabilim Dalı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum.	
	Tez Savunma Tarihi: 03/09/2025
Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini ve imzaların sahiplerine ait olduğunu onaylıyorum. Doç. Dr. Ercan �ALIř Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü	

ETİK BEYAN

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü **Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;**

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. (03.09.2025)

Fatıma Aybüke DENİZ

Yüksek Lisans Tezi
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Haziran, 2025

**MİTOLOJİK SEMBOLLER VE MİLLETLEŞME SÜRECİ ÜZERİNE BİR
DEĞERLENDİRME: TÜRKİSTAN, HİNDİSTAN VE ÇİN ÖRNEĞİ**

ÖZET

Tarih sahnesinde uzun soluklu bir yer edinmeyi başarabilen devletlerin sırrı; temellerini, bireyden topluma giden süreci doğru yöneterek atmış olmalarıdır. Bir arada yaşayan insan topluluklarının, toplum niteliğinden millet niteliğine geçişi ise, bireylerin arasındaki maddi ve manevi bağların kuvvetinde saklıdır. Bahsi geçen maddi ve manevi bağlar; kültür ekseninde gelişen birikimdir. Bu birikimin etkileri, yüzlerce yıl sonra dahi görülebilmektedir. Kültürü oluşturan manevi unsurlar arasında mitoloji, toplumların dünyayı anlamlandırma biçimlerini ve bu vasıta ile evrenden ve toplumdan beklentilerini yansıtmaktadır. Mitolojinin sanatsal değerinin yanında sağlamış olduğu sosyal bir bütünlük mevcuttur. Kültürün ve mitolojinin günümüzde görülen etkileri arasında devlet gelenekleri ve devletlerin meşruiyet kaynakları da yer almaktadır. Mitoloji, kadim medeniyetlerin varisi durumunda olan köklü devletlerin meşruiyet dayanakları arasında görülen unsurlardan biridir. Tarihsel süreç boyunca pek çok millet birbiri ile etkileşim halinde bulunmuştur. Türklerin ilk yurdu olan Türkistan'ın bulunduğu coğrafyanın bozkır yoğunluklu olması, Türk kültürünün ve Türk mitolojisinin sert etkilerle gelişmesini sağlamıştır. Ancak Türklerin yüzyıllarca bir arada yaşamış oldukları iki kadim medeniyet: Çin ve Hindistan, Türk kültürünün gelişiminde en az iklim şartları kadar etkili olmuştur. Yakın coğrafyalarda yaşayan milletler uzun yıllar boyunca savaşlar, siyasi evlilikler, göçler ve ticaret gibi pek çok sebeple etkileşimde bulunmuşlardır. Bu etkileşim kültüre ve dolayısıyla mitolojiye de sirayet etmiştir. Çalışmamızda mitolojik unsurların, devletin temelini teşkil eden millet kavramı açısından önemi incelenmiş ve milletleşme sürecinde bu unsurların kullanımı açıklanmaya gayret edilmiştir. Bunun yanında Çin, Hindistan ve Türk tarihinde mitolojinin temelleri ve mitolojik unsurların benzerlik ve farklılıkları ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler : Millet, Çin Mitolojisi, Hint Mitolojisi, Türkistan.

Sayfa Sayısı : X+89

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Şengül DEMİREL

ABSTRACT

The secret of states that have succeeded in gaining a long-term place on the stage of history lies in they have laid their foundations by correctly managing the process from the individual to the society. The transition of human communities living together from society to nation is hidden in the strength of the material and spiritual ties between individuals. These material and spiritual ties are the accumulation that develops on the axis of culture. The effects of this accumulation can be seen even after hundreds of years. Among the spiritual elements that make up culture, mythology reflects the ways in which societies make sense of the world and through this means their expectations from the universe and society. In addition to its artistic value, mythology has a social integrity. Among the effects of culture and mythology seen today are state traditions and the sources of legitimacy of states. Mythology is one of the elements seen among the legitimacy bases of well-established states that are the heirs of ancient civilizations. Many nations have interacted with each other throughout the historical process. The fact that the geography of Turkistan, the first homeland of the Turks, is steppe-intensive has enabled the development of Turkish culture and Turkish mythology with harsh influences. However, two ancient civilizations with which the Turks lived together for centuries: China and India have been as influential in the development of Turkish culture as the climatic conditions. Nations living in close geographies have interacted for many years for many reasons such as wars, political marriages, migrations and trade. This interaction has spilled over into culture and thus into mythology. In our study, the importance of mythological elements in terms of the concept of nation, which constitutes the basis of the state, has been examined and the use of these elements in the process of nationalization has been tried to be explained. In addition, it is aimed to reveal the foundations of mythology in Chinese, Indian and Turkish history and the similarities and differences of mythological elements.

Keywords : Nation, Chinese Mythology, Indian Mythology, Turkestan.

Quantity of Page : X+89

Supervisor : Prof. Dr. Şengül DEMİREL

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans eğitimimin ilk gününden itibaren bana yol gösteren, çalışma konumu seçtiğim süreçte ilgi alanıma önem veren ve ihtiyaç duyduğum her an yanımda olan danışman hocam Prof. Dr. Şengül DEMİREL'e teşekkürlerimi sunarım.

Jürimde bulunan ve çalışmama değer katan saygıdeğer hocalarım Doç. Dr. Vural ÖNTÜRK'e ve Dr. Öğretim Üyesi Nagehan ÜSTÜNDAĞ'a teşekkürlerimi sunarım.

Lisansüstü eğitimim boyunca bilgi ve tecrübeleri ile yoluma ışık tutan, desteğini esirgemeyen kıymetli arkadaşım Nesrin YILMAZ'a teşekkürlerimi sunarım. Son olarak en büyük destekçim olan sevgili aileme daima yanımda oldukları için teşekkür ederim.

Fatıma Aybüke DENİZ

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
TEŞEKKÜR	v
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	viii
ÖNSÖZ.....	ix
GİRİŞ	1
1. TÜRK KÜLTÜRÜNÜN ETKİ ALDIĞI KADİM MEDENİYETLER: ÇİN VE HİNDİSTAN	8
1.1. Çin.....	8
1.1.1. Çin'in Coğrafyası	8
1.1.2. Çin'in Mitolojik Temelleri: Üç Hükümdar ve Beş İmparator (三皇五帝, Sān Huáng Wǔ Dì) Dönemi:	10
1.1.3. Mitoloji ile Gerçeklik Arasında: Xia Hanedanı (M.Ö. 21.yy-M.Ö. 17.yy)	15
1.1.4. Hanedanlıktan Sistematik Devlete: Qin Shi Huang Di'ye Giden Süreç ...	16
1.1.5. İstikrarlı ve Düzenli Milletin Oluşumu: Qin Shi Huang Di	18
1.2. Hindistan.....	19
1.2.1. Hindistan Coğrafyası	20
1.2.2. Hindistan'da Toplumsal Yapı ve Kast Sistemi	21
1.2.3. Hint Mitolojisinin Kökeni: Hint Kutsal Metinleri.....	24
1.2.4. Kast Sisteminin Gölgesinde: Hindistan Coğrafyasında Siyasi Birliğin Sağlanma Süreci	28
1.2.5. Magadha'dan Çandragupta'ya: Siyasi Birliğe Giden Süreç.....	29
2.TÜRKİSTAN	32
2.1. Türkistan Coğrafyası:	33
2.2. Şamanizm.....	36
2.3. Mitolojiden Gerçekliğe-İlk Türklerin İzleri: Türkistan'da Bulunan Kültür Çevreleri.....	37
2.4. İskitler	39
2.5. Asya Hun Devleti.....	39
2.5.1. Teoman Dönemi	39

2.5.2. Mete Han Dönemi	41
2.5.3. Mete Han'ın Baideng (Pai-teng) Kuşatması (M.Ö. 200)	42
2.6. Türk Mitolojisinin Doğuşu: Türk Destanlarından Birkaç Örnek.....	44
2.6.1. Yaratılış Destanı	44
2.6.2. Alp Er Tunga Destanı.....	45
2.6.3. Oğuz Kağan Destanı.....	47
2.6.4. Bozkurt Destanı	49
2.6.5. Ergenekon Destanı	49
3. MİLLETLEŞME SÜREÇLERİNDE MİTOLOJİK UNSURLARIN YERİ..	50
3.1. Antik Çin'in Yadigârı: Çin'de Milletleşme Süreci ve Mitolojik Unsurların Kullanımı	51
3.1.1. Ejderha:	52
3.1.2. Kaplan	54
3.1.3. Kuş.....	54
3.2. Antik Hindistan'ın Yadigârı: Siyasi Birliğin Kuruluşu ve Hint Mitolojik Unsurları	55
3.2.1. Garuda	56
3.2.2. Svastika	56
3.2.3. Hinduizm Tanrıları ve Modern Hindistan'da Hindu Millîyetçiliği.....	56
3.3. Türkistan'dan Yadigâr: Türkiye Cumhuriyeti'nin Millet Anlayışında Türk Mitolojisinin Yeri	57
3.3.1. Bozkurt	57
3.3.2. Kartal	58
3.3.3. Sekiz Köşeli Yıldız.....	59
3.3.4. Türk Tarih Tezi ve Türk Tarih Kurumunun Kuruluşu	59
3.3.6. Güneş Dil Teorisi ve Türk Dil Kurumunun Kuruluşu	61
SONUÇ.....	62
KAYNAKÇA	66
EKLER:	76
ÖZGEÇMİŞ.....	87

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar

Açıklamalar

TDK

Türk Dil Kurumu

t.y.

Tarihi Yok

v.d.

Ve Diğerleri

yy.

Yüzyıl

M.Ö.

Milattan Önce

B.I.

Brihadaranyaka, I.

Çev.

Çeviren

MHP

Milliyetçi Hareket Partisi

ÖNSÖZ

Türkler tarih boyunca pek çok farklı coğrafyada yaşamışlardır. Ancak Türk milletinin tarih sahnesine çıkış noktası Türkistan coğrafyası olarak kabul görmektedir. Bu sebeple Türk tarihine yönelik yürütülen akademik çalışmalar, Türk milleti için bir anayurt olan Türkistan'ın izlerini takip etmekle anlaşılır bir hal almaktadır. Günümüz Türkiye Cumhuriyeti'nde değer taşıyan pek çok unsur, kaynağını bu coğrafyadan almaktadır. Sanatta, sporda, siyasette süregelen güncel tartışmalar bu durumu destekler niteliktedir. Mitoloji, doğuş noktasının insanlığın ilk çağlarına tekabül etmesi sebebiyle antik dönemlerde kalmış ve bitmiş gibi algılanmaktadır. Kimilerine göre ise mitoloji yalnızca masal ve hayal ürünüdür. Mitolojinin, ilk çağda doğa ile iç içe olan insanın anlam dünyasını, korkularını, hayallerini ve umutlarını yansıttığı noktasında şüphemiz bulunmamaktadır. Ancak bu durum, mitolojinin tarihî vasfının göz ardı edilmesine zemin hazırlamamalıdır. Zira mitoloji yalnızca bir söylenceler bütünü değil, bir toplumun yaşam biçiminin yansıması, manevi dünyasının algılanması ve karşılaştığı olayların bahsi geçen toplumda bıraktığı etkinin anlaşılmasının en büyük kaynaklarından biridir.

Yüzlerce yıl halk ozanlarının anlatageldiği pek çok destan, doğal olarak gerçeküstü betimlemelerle bezenmiştir. Ancak destanların ve mitolojik öğelerin vasfı, yalnızca insanların birbirleriyle paylaştığı anı güzelleştirmek değildir. Bu tür öğeler millet bilincinin oluşmasında büyük öneme sahiptir. Destanlarda yer alan hayvanlar, gök cisimleri ve pek çok olay tarihsel süreçte ortak bir coğrafyanın ve ortak bir geçmişin, dolayısıyla ortak bir kültürün varlığının göstergesidir. Bu sebeple mitolojik semboller tarihin her döneminde popülerliğini korumuştur. Bu ilgi, Fransız İhtilali sonrasında önem kazanan ulus-devlet anlayışı içerisinde de yerini bulmuştur. Çok uluslu imparatorlukların yıkılışının ardından millî bir kimlik inşası sürecine giren devletler için mitoloji, bütünlük sağlayıcı bir araç rolü üstlenmiştir. Bu sebeple günümüzde pek çok devletin millî sembolü, ardında mitolojik bir hikâye barındıran hayvanlardan oluşmaktadır. Türk tarihinin her döneminde değer görmüş mitolojik semboller vardır. Çift başlı kartal, sekiz köşeli yıldız ve özellikle bozkurt, bu semboller arasında sayılabilmektedir. Günümüzde değer görmeye devam eden bu sembollerin Türkistan coğrafyasında doğmuş olmaları sebebiyle çalışmamızın temel konusunu Türkistan üzerine inşa ettik. Ancak Türkistan coğrafyasından bahsederken, Türk milletinin yoğun bir etki aldığı Hindistan ve Çin medeniyetlerini göz ardı etmenin, çalışmamızın anlaşılabilirliğini eksilteceğini düşündük. Bu sebeple Hindistan ve Çin hakkında da bilgi sunmaya gayret ettik.

Girişte, “milletleşme süreci” ile ifade etmek istediğimiz millet kavramının şekillendiği süreçlere açıklık getirmeye gayret ettik. Mitolojik unsurları açıklamadan önce kavramsal olarak mitolojiyi açıklamak istedik. Birinci bölümde Çin ve Hindistan'ın mitoloji dünyasına etki eden antik dönemlerinde yaşanan gelişmeleri sunduk. İkinci bölümde Türkistan coğrafyasında görülen ilk milletleşme sürecine ve Türk kültürünün ilk örneklerini teşkil eden kültür çevrelerine açıklık getirmeye

abaladık. Üçüncü bölümde ise Çin, Hindistan ve Türkiye Cumhuriyeti'nde milletleşme süreci açısından önem taşıyan temel mitolojik unsurları tanımladık. Bu çalışma, konuyla ilgili araştırmalara katkı sağlamayı ve alanda çalışanlara faydalı olmayı amaçlamaktadır.

Fatıma Aybüke DENİZ

VAN-2025

GİRİŞ

Milletleşme süreçlerinde mitolojik unsurların kullanımı konusunun anlaşılması adına açıklanması gereken birtakım kavramlar mevcuttur. Bu kavramlardan ilki, tarihi süreçte sıkça tartışılan millet kavramıdır. Millet kelimesi, Arapça dikte etmek anlamını taşıyan *imlâl* (*imlâ*) kökünden türemiştir (Şentürk, 2020: 64). Bu kavramın anlamı zaman içerisinde değişime uğramıştır. Millet kavramı, sözlükte “Çoğunlukla aynı topraklar üzerinde yaşayan; aralarında dil, tarih, duygu, ülkü, gelenek ve görenek birliği olan insan topluluğu; ulus...” (TDK, 1998: 1563) tabiriyle açıklanmıştır. Millet, temelde bir kültür ortaklığının adı olarak ifade edilebilir. Bu ortaklığı oluşturan unsurlar değişkendir; tarihsel süreç içerisinde dâhil olan veya etkisini kaybeden unsurlar mevcuttur. Pek çok düşünür, millet kavramını açıklamak için çeşitli tanımlamalar yapmıştır. Ancak her topluluğun bütünlük anlayışı farklıdır. Farklılıkların pek çok sebebi olmakla birlikte, temelde coğrafyanın etkili olduğu söylenebilir. Bunun bir sonucu da bütünlük anlayışına bağlı olarak millet algısının farklılık göstermesidir.

Felsefenin Batıda doğduğu topraklar olarak kabul gören Antik Yunan’da; millet kavramının, yurttaşlık ekseninde ele alındığı söylenebilir. Ancak kavramın kapsamı oldukça sınırlı tutulmuş; kadınlar bu kapsamın dışında yer almış ve yabancılar ile köleler uygar insan haklarından faydalanamamışlardır (Alptekin, 2005: 3). Yurttaş kavramından hareketle *polis* olarak adlandırılan eski Yunan şehir devletlerinde millet anlayışının oldukça kısıtlı bir grubu temsil ettiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Antik Yunan düşünürlerinden Platon’un toplum tanımlaması, insanların kendi kendine yeterli olmaması sebebiyle başkalarına muhtaç olduğu düşüncesine dayanmaktadır. Aristoteles’e göre ise insan, doğası gereği toplumsal bir varlıktır (*zoon politikon*) ve insanları mutluluğa en yetkin siyasi topluluk (şehir devletçiliği/*polis*) ulaştırır (Çilingir, 2019: 32). Yine eski Roma yurttaşlık anlayışı da buna benzer biçimde, *gens* adı verilen klanlara üye olan erkeklere özgü bir statüyü temsil etmektedir (Ağaoğulları ve Köker, 1991: 4).

Batı felsefesinin yanı sıra, doğu medeniyetlerinin düşünce dünyasında da millet kavramının tartışıldığı görülmüştür. Bunun bir örneği, doğu felsefesinin ileri gelen düşünürlerinden biri olan İbn Haldun’un (1332-1406), *asabiyet* teorisidir. Asabiyet teorisi, millî birlik duygusunun eski dönemlerde taşıdığı felsefenin anlaşılması açısından önemlidir. Asabiyet kavramı, İslamiyet öncesi Arap toplumunda baba tarafından kan bağı bulunan akrabaları nitelendirmek için kullanılmış olan “asabe” kelime kökünden türemiştir (Çağrı, 1991: 453). Kavram ile kast edilmek istenen, soy birliğinden veya farklı bir yakınlıktan kaynaklanan dayanışma duygusudur. İslamiyet öncesi dönemde ırkçılık ve kabilecilik anlamlarını taşıması sebebiyle İslâmî kültürde olumsuz anlam ifade eden bu kavram, İbn Haldun

tarafından yeniden yorumlanmış ve İbn Haldun'un ardından sosyolojik bağları ifade edecek biçimde birkaç farklı anlamda kullanılmıştır. İbn Haldun'dan aktarıldığına göre asabiyet olarak adlandırılan dayanışma duygusunun en kuvvetli biçimi ailede görülmekle birlikte, kan bağı uzaklaştıkça dayanışma duygusu azalmaktadır. Bu durum *nesep asabiyeti* olarak adlandırılmıştır. Bununla birlikte bir de *sebepe asabiyeti* mevcuttur. Sebepe asabiyetinin bir türü de millî bilinçtir ve milletlerin devletleşmesi de bu türden asabiyetin gücüyle mümkündür (Batur, 2021: 153-155). Buradan hareketle, doğu ve batı felsefelerinde millet kavramının farklı anlayışların etkisiyle geliştiği ve bu sebeple farklı toplulukları işaret ettiği sonucuna varılabilir.

Millet kavramı, çalışmamızda, 19. yüzyılda kazandığı anlamı ile kullanılmaktadır. Bu sebeple genel olarak aydınlanma çağı düşünürlerinin millet, yurttaş gibi kavramlara yüklediği anlamlara açıklık getirmek gerekmektedir. Millet kavramının tarihsel süreç içerisindeki gelişimini anlayabilmek adına, yakınçağ düşünürlerinin devlet ve toplum yaklaşımlarını incelemek gerekmektedir. Ortaçağ'da dinin, yaşamın her alanında etkili olmasının ardından Rönesans ve Reform süreçlerinde pozitif bilimlerde gösterilen ilerlemenin bir sonucu olarak insan aklı, düşüncenin merkezine oturtulmuştur (Çilingir, 2019: 32). Düşünürler, toplum ve devlet üzerine geliştirdikleri kuramlarını bu perspektiften yorumlamışlardır. Bahsi geçen düşünürlerden ilk öne çıkan, siyaset biliminin kurucusu sayılan Niccolo Machiavelli'dir (1469-1527). Machiavelli'nin görüşleri, kendisinden sonra gelecek olan düşünürlerle ilham vermiştir. Onun mutlak iktidar arayışı ile ortaya koyduğu düşünceleri, kendisinden sonra gelecek olan düşünürler tarafından geliştirilmiş, böylece modern ulusal devlet teorileri üretilmeye başlanmıştır. Onun ideal yurttaş profili, devlete karşı sorumluluk bilinci gelişmiş olanıdır (Alptekin, 2005: 33-34).

Machiavelli'nin ardından devlet ve toplum üzerine teori geliştiren düşünür Jean Bodin'dir (1530-1596). Bodin, "egemenlik" terimini kavramlaştırarak siyaset bilimi alanına büyük bir katkı sunmuş ve Machiavelli gibi kendisinden sonra gelecek olan düşünürler üzerinde büyük bir etki bırakmıştır (Ergül, 2016: 304). Bodin'in egemenlik erki, Machiavelli'nin mutlak iktidarının kavramsallaştırılmış halidir. Bu noktada modern devlet anlayışın en temel gereksinimi olan egemenlik kavramı Bodin tarafından karşılanmıştır (Alptekin, 2005: 35). Onun devlet çözümlemesinin temel kavramı yurttaş değil, ailedir. Ona göre ailenin düzeni ile devletin düzeni doğru orantılıdır. Buna benzer biçimde, ilk çağ düşünürlerinden Aristoteles'in siyaset teorisinde de aile önemli bir yer tutmaktadır. Bu noktada Bodin'in Aristoteles'ten etkilenmiş olduğu düşünülebilir, ancak Aristo için devletin temeli bireydir (Ekiz, 2020: 651). Burada iki düşünür arasındaki fark görülebilmektedir. Bodin'den sonra ise toplum sözleşmesi fikri değer kazanmıştır. Toplum sözleşmesi, bireyden topluma geçiş sürecine yönelik kuramları ifade eden bir yaklaşımdır. Bu yaklaşım, günümüz millet kavramının gelişimine ışık tutmaktadır. Bu sebeple toplum sözleşmesi

kuramları çalışmamız açısından önem taşımaktadır. Toplum sözleşmesi kuramcıları başlıca Thomas Hobbes, John Locke ve Jean-Jacques Rousseau olarak sayılabilir.

Toplum sözleşmesi fikri, temelde insanların belli bir doğa durumundan sözleşme sonrası düzene geçtikleri varsayımına dayanır. Her bir düşünürün insanın doğası ile ilgili ortaya koyduğu bir görüşü ve sözleşmeye yol açan nedenlere dair varsayımları vardır. Bu varsayımlar vasıtasıyla kurulmuş olan siyasal düzene bakış açıları farklılık göstermektedir. Düşünürlerden ilki, Thomas Hobbes (1588-1679), *Leviathan* adlı eseri ile tanınmaktadır. Hobbes, devletin gerekliliğini kanıtlamak amacıyla herkesin eşit hak sahibi olduğu, devletsiz bir topluluk tasavvur eder ve bunu “doğa durumu” olarak sunar (Ağaoğulları, Akal ve Köker, 1994: 188). Hobbes’un tasavvur ettiği doğa durumunda insan, bencil bir öze sahiptir; fiziksel ihtiyaçlarını gidermek ve diğer insanlara hükmetmek eğilimindedir. Bu sebeple insanlar kesintisiz bir rekabet ve savaş halindedir. Hobbes’a göre insanlar bu savaş durumunun getirisi olan güvensizlikten kurtulmak amacıyla toplum sözleşmesi yapma eğiliminde bulunmuşlardır. Bu sözleşme vasıtasıyla bir egemene itaat etmeyi kabul etmiş ve haklarının bir kısmını; güvenliklerinin sağlanması adına egemene devretmişlerdir. Egemen, devletin özü, devlet ise *ejderha* veya *ölümlü tanrı*dır (Geçit, 2020: 111). Hobbes’a göre yurttaşların sözleşmeye sadık kalmaları ve egemene itaat etmeleri gerekmektedir. Aksi durumda birey, toplumdan uzaklaştırılır ve bu da doğa durumundaki güvensizlik ortamının geri dönmesine yol açar (Geçit, 2020: 118). Dolayısıyla Hobbes’un yurttaşlık kavramı sorumluluk ve itaat üzerine kurulmuş, toplum anlayışı ise “sözleşme” kavramıyla itaate dayalı bir siyasal düzeni temsil eder.

Yeniçağ düşünürlerinden John Locke (1632-1704), Hobbes’un ortaya koymuş olduğu toplum sözleşmesi fikrine yeni bir bakış açısı kazandırmıştır. Locke diğer düşünürlerden farklı olarak mutlakiyetçiliğe karşı çıkmış ve kuvvetler ayrılığını savunmuştur (Arslan, 2013: 182). Hobbes’un sözleşme kuramının merkezinde devlet, Locke’un sözleşme kuramının merkezinde ise birey vardır. Ona göre temel olan, bireyin hak ve özgürlükleridir (Arslan, 2013: 189). Locke’un insanın doğasına dair yaklaşımı Hobbes’tan farklıdır. O, insan zihninin boş bir levha gibi olduğunu, insanın edindiği bilgilerin ise gözlem ve deneyimlere dayandığını savunmuştur (Çilingir, 2019: 33). Locke’a göre insan, doğası gereği toplumsaldır (Çilingir, 2019: 35). Doğa durumu ise, yine Hobbes’un tasavvur ettiği savaş ve kaos ortamından tam olarak farklı olacak biçimde, pozitif denebilecek yapıdadır.

Locke’un doğa durumu; üretilmiş bir yasa olmadığından, insanların doğa yasalarına uygun bir biçimde hoşgörü ve adalet çerçevesinde yaşadıkları durumdur (Çilingir, 2019: 36). Toplum sözleşmesi, insanların bir bölümünün kötülüğe meyletmesi ve bir bölümünün de kendini savunamayacak kadar zayıf olması sebebiyle, bireylerin rızasına dayalı olarak ortaya çıkmıştır (Çilingir, 2019: 40). Daha

önce de belirtildiği üzere sözleşmenin merkezi bireyin hak ve özgürlükleridir ve devletin asli amacı bunları güvence altına almaktır. Locke'un ardından toplum sözleşmesi kuramını Jean-Jacques Rousseau geliştirmiştir.

Rousseau (1712-1778), insanı hem kendi ihtiyaç ve arzularını gidermeye öncelik vererek itibar kazanma içgüdüğü taşıyan hem de özsevgisini başka insanlara yayma potansiyeline sahip olan iyi niyetli bir özde tasvir etmiştir. Rousseau'ya göre doğa durumunda bireyler özgür, eşit ve hükmedilmemişlerdir. İş birliği ve mülkiyetin ortaya çıkışıyla ve insani ilişkilerin karmaşıklaşması durumun kötüye gitmesine sebep olmuştur. Bu noktada toplum sözleşmesi meydana gelmiştir (Fabre, 2018: 125). Toplum sözleşmesi kuramcılarının üçü de esasen devletin oluşumuna dayanak aramıştır. Toplum olmadan bir siyasal yapılanmanın gerçekleşmesi mümkün olmadığından, bireylerin bir arada bulunma durumuna anlam kazandırma çabasına girmiş ve ilk olarak toplumu incelemişlerdir. Bu kuramlarda sunulan görüşler, *doğa durumu* olarak adlandırılan ilk düzen varsayımlarına dayandığından, burada bahsedilen toplumu millet olarak adlandırmamız doğru olmayacaktır. Ancak toplum sözleşmesi kuramları, sunuldukları dönemin felsefesinin ve ilerleyen dönemde gelişecek olan düşünce sistematiğinin şekillenmesinde büyük etki sahibidir. Bu sebeple millet kavramından söz ederken bahsi geçen düşünürleri anlamak gereklidir.

Aydınlanma çağı düşünürlerinin, batı felsefesinin temsilcileri konumunda olduklarını söylemek yanlış olmayacaktır. Bu noktada millet kavramının yalnızca batı eksenli aktarılması adına Doğu felsefesinden bir örnek sunmak gerekli görülmüştür. Yakın geçmişte millet bilinci, bütünlük gibi kavramların önemli temsilcisi konumunda olan Mahatma Gandhi'nin, idealize ettiği 'millet'i şu ifadelerle dile getirdiği aktarılmıştır:

"Bugün Hindu, Sih veya Müslüman ya da Parsis olduğumuzu unutmalıyız. Hindistan'ın işlerini düzgün yürütmek için sadece Hintliler olmalıyız. İçinde milletin işi varsa tüm inançlar, tüm Hintliler birdir. Müslümanlar, Parsis, Sihler ve diğerleri, biz Hintliler ve Hinduları korumak için hayatlarımızı bırakmalıyız" (Gümrükçüoğlu, 2018: 389).

Gandhi'nin ifadeleri, inanca dayalı çatışmaların yaşandığı Hindistan için bütünleştiriciliğin, inanç üstü bir millet şuuru ile gerçekleşeceği inancına dayandığını göstermektedir. Toplumların millet anlayışının ve millî birlikten beklentilerinin farklı olduğunu dile getirmek yanlış olmayacaktır. Kimi toplumların beklentileri dini birlik iken, Hindistan gibi yüksek nüfuslu coğrafyalarda inanç noktasında ortaklık kurmak kolay olmayacağından, millî birlik idealinde vatandaşlık bağının esas alınması oldukça doğaldır. Günümüzde beyin göçleri, savaş sebepli göçler, uluslararası evlilikler ve daha birçok sebeple ülkeler arası hızlı bir insan akışı yaşanmakta ve toplum yapısı değişmektedir. Etnik çeşitliliğin fazla olduğu bu tür ülkelerde, millet bütünlüğünü korumak Gandhi'nin ifade ettiği ortaklık bilinci ile mümkündür.

Millet kavramı üzerine tartışmalar ve düşünceler tarihi süreç içerisinde sunulmaya devam edilmiştir. Ancak bu tartışmaların en yoğun olduğu dönem ulus-devlet olgusunun ön plana çıktığı Fransız İhtilali (1789) sonrasıdır. İhtilal kimilerine göre Aydınlanma Çağı'nın, kimilerine göre ise feodal düzenin ve sınıf farklılıklarının bir getirisi (Giritli, 1989: 539). İhtilalin iki önemli sonucu vardır; halkın egemenliği ilkesi ile eşitlik anlayışının kabulü ve Ortaçağ Avrupa düzeninin yıkılması (Giritli, 1989: 540). Bu tarihten itibaren devlet fikri, ulus-devlete evrilmiş, meşruiyet kaynağı ilahi bir dayanak değil ulusun kendisi olmuştur (Koyuncu Lorasdağı, t.y.).

Kemal Gözler'in deyimi ile "...birbirlerine birtakım bağlar ile bağlanmış olan insanlardan oluşmuş topluluğa millet deriz" (Gözler, 2001: 109). Bahsedilen bağlar iki farklı millet anlayışı ile açıklanmıştır; *objektif* ve *sübjektif*. Objektif millet anlayışında insanlar birbirlerine maddi unsurlar ile bağlıdır. Bu unsurlar; ırk birliği, dil birliği ve din birliğidir. Bir diğer görüş ise Ernest Renan tarafından ortaya atılmış olup, insanların birbirine manevi olarak bağlı olduğunu savunmaktadır. Bu görüşte millet, ortak bir maziden ve birlikte yaşama arzusundan teşkil olmuştur (Gözler, 2001: 114).

Milletleşme ise bir süreçtir. İnsan topluluklarının objektif veya sübjektif unsurlar vasıtasıyla bir millet halini alma sürecidir. Bu süreç; tarihi, sosyolojik, kültürel, ekonomik alanlarda gerçekleşmektedir. Ancak bu birlik halinin maddi değil manevi gerekçelerle sağlanması gerektiği görüşü hâkimdir. Milletleşmenin, etnik, mezhepsel ve benzeri başlıklara indirgenmeden, millî bir "biz" oluşturma düşüncesi üzerine kurulması gerektiği kanaati mevcuttur. Milletleşmenin etnosantrizmden¹ uzak olacak biçimde, kültürel ve sosyal anlamda birlik üzerine kurulması gerektiği öngörülmektedir (Erkal, 2008: 66). "Milletleşme" kavramı kullanım itibarıyla daha doğal bir süreci yansıtmaktadır. Ancak ulus-devlet anlayışının önem kazanmasıyla birlikte süreç daha çok *ulus inşası* politikası şeklinde ilerlemiştir.

Francis Fukuyama, 11 Eylül saldırılarını temel alarak kaleme aldığı *Nation Building 101* adlı makalesinde, ulus inşasına yönelik eleştirilerin; yabancıların (dışarıdan gelenlerin) tarihi, toplumsal ve kültürel bağlar noktasında eksik kalacağı hususunda yoğunlaştığını dile getirmiştir. Yine aynı makalede ulus inşasının iki aşamalı olduğunu belirtmiştir. İlk aşamayı istikrarın sağlanması, altyapı çalışmaları, afet ve insani yardım gibi konular üzerinde başarı göstermek, ikinci aşamayı ise bu düzenin herhangi bir müdahaleye ihtiyaç duymadan sürdürülebilirliğini (self-

¹ Kaynaklarda "etnosentrizm" şeklinde de yer almakta olan ifade, iç gruplar ve dış gruplar bulunduğu düşüncesi ile kişinin, bulunduğu grubun dışında kalanları aşağıda görmesini ve kendi grubunun merkezde bulunduğunu iddia etmesine dayanmaktadır. 1906 yılında William Graham Sumner tarafından ortaya atılmış bir kavramdır (Alkan ve Erdem, 2021: 637).

sustaining) sağlamak şeklinde açıklamıştır. Fukuyama, bu iki aşamadan esas zor olanın ikinci aşama olduğunu düşünmektedir (Fukuyama, 2004).

Kültür olmadan, millî bir birlikten bahsedilmesi zordur. Kültür, Fransızca “culture” kelime kökünden gelmektedir. Sözlük anlamı: “Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü; hars, ekin” (TDK, 1998: 1436) şeklindedir. Tanımda kültürün bir egemenlik ölçütü olduğu açıkça yazmaktadır. Buradan hareketle kültürün millet kavramının ve milletleşme sürecinin ayrılmaz bir parçası olduğu söylenebilir. Tanımda geçen maddi ve manevi değerler, gelenekler vasıtasıyla geçmişten günümüze aktarılmış, günümüzden ise geleceğe aktarılacaktır. Gelenekler, destanlar, hikâyeler, masallar, sözlü ve yazılı aktarım öğeleri, el sanatları ve pek çok unsur, kültürün taşıyıcısıdır. Sözlü aktarım öğelerinden destanlar, yüzlerce yıl önce yaşamış olan milletlerin anlam dünyalarını, dolayısıyla yaşam biçimlerine dair pek çok izi taşımaktadır. Bu izler arasında mitolojinin yeri oldukça belirgindir. Çalışmamızda kültürün temel öğelerinden mitolojinin, milletleşme süreçlerindeki yeri incelenmektedir. Bu sebeple mitoloji kavramının açıklanması gerektiği kanısındayız.

Mitoloji, kültürü besleyen en önemli kaynaklardan biridir. Mitoloji, Yunanca “duyulan, söylenen söz” veya “masal, hikâye” anlamlarındaki *mithos* ve “gerçeğin insan sözüyle dile getirilmesi, söz” anlamını taşıyan *logos* kelimelerinin birleşiminden oluşmuştur (Can, 1994: 1; Erhat, 1996: 1). Tanımlanması noktasında tek bir yargıya varılamamış olan mitoloji, Eliade tarafından “bir kültür gerçekliği” olarak nitelendirilmiştir (Eliade, 2021: 17). Yaşar Çoruhlu ise mitin “...insanların kendi varlıklarını bildiklerinden beri yarattıkları, kurgusal bir zaman ve mekâna bağlı olarak geliştirdikleri yaratıcı güç veya güçler...” şeklinde tanımlanabileceğini dile getirmiştir (Çoruhlu, 2021: 11).

Mitolojilerin temellerinin atıldığı, insanlığın ilk dönemleri, bireyin doğa ile doğrudan temas halinde bulunduğu bir dönemdir. Doğayla irtibatla olunan bu dönemde bireyin ruhsal durumu, yaşadığı coğrafya ile şekillenir. Bu bağlamda mitoloji, yaşanan coğrafyanın insan zihninde oluşturduğu bir tablo gibidir. Mitoloji, ortak bir zihnin yansımasıdır ve bu ortaklık, millî şuurun gelişmesinde de oldukça etkilidir. Dolayısıyla mitoloji de kültür gibi, canlıdır. Zaman içerisinde coğrafi değişiklikler, inanç değişiklikleri ve hatta zaman zaman politik değişimler kültürü şekillendirmiştir. Ancak hiçbir kültür ögesi yok olmamıştır. Farklı biçimlerde yaşamaya devam etmektedir. Bunu mümkün kılan, daha önce de açıklandığı üzere geleneklerdir. Zaman içerisinde yaşanan tüm değişikliklere rağmen özgünlüğünü koruyabilmiş olan mitolojiler mevcuttur. Pers, Yunan ve Türk mitolojileri buna örnek gösterilebilir (Kahraman, 2020: 1).

Mitolojinin anlaşılması, araştırma konusu olan milletlerin inanç sistematığını öğrenmekle mümkün olmaktadır. Tarihin ilk dönemlerinde insanlar inançlarını mitolojiyle, mitolojilerini de inançlarıyla beslemişlerdir. Bu noktada değinilmesi gereken kavram Edward Burnett Tylor'un (1832-1917) "animizm" kavramıdır. Avrupa eksenli bir düşünce tarzıyla ortaya koyulmuş olan bu kavram, Avrupalılar tarafından ilkel kabul edilen inanış biçimlerini nitelendirmek için kullanılmıştır (Chidester, 2021: 427). Tylor'un teorisi genel kanıya göre rüya âlemi ile uyanık zihni ayırt edemeyen ilkel yetersizlikten ileri gelmektedir (Chidester, 2021: 429). Ancak bu terim dilimize "canlılık" veya "canlandırmacılık" anlamlarında geçmiştir. Bu tanıma göre her nesne ruh sahibidir (Boz, 2014). Çalışmamızda bahsi geçecek olan inanç sistemlerinin animist olup olmadığını tespit etmek açısından bu kavramın uluslararası alanyazında ne maksatla kullanıldığının anlaşılması gerekmektedir.

Eski inanç sistemlerinin nitelendirilmesi bağlamında incelenmesi gereken bir diğer kavram ise *totemizm*dir. Totemizm, bir topluluk veya bireyin hayvan, bitki, nesne gibi varlıklara ruhani anlamlar yüklemesi ve bu gerekçeyle bahsi geçen varlığa bağlılık duyması olarak açıklanabilir. Totem, kendisine bağlılık duyan toplumların birliktelik duygusu için önem taşımaktadır. Sembolik olarak ortak bir ata veya ataları temsil ettiği düşünülmektedir (Mirza, t.y.).

Farklı milletlerin mitolojilerinde ve inanç sistemlerinde ortak öğeler görülebilmektedir. Bu durum, *difüzyonizm* olarak adlandırılan fikir akımı ile açıklanmaya çalışılmıştır. Difüzyonizm temelde, kültür öğelerinin bir noktadan yayıldığını savunan teoridir (Yel, t.y.). Farklı toplumlarda benzer unsurların görülmesinin başlıca sebebi, kültürel etkileşimdir. Uzun yıllar boyunca komşu olarak yaşamış olan milletlerin, ticaret, savaş, göç, siyasi evlilikler gibi pek çok sebep vasıtasıyla birbirinin kültür öğelerini öğrendiklerini ve yaşam pratiklerinden etkilendiklerini söyleyebiliriz. Yalnızca kültürel unsurlar değil, pek çok komşu millet arasında inanç paylaşımı da söz konusu olmuştur. Çalışmaya konu olan Çin, Hindistan ve Türkistan'da benzer durumlar görülmektedir. Bu benzerlikler, kültürlerin karşılıklı etkileşim gücünü yansıtmaktadır.

1. TÜRK KÜLTÜRÜNÜN ETKİ ALDIĞI KADİM MEDENİYETLER: ÇİN VE HİNDİSTAN

Türkler, Anadolu'ya göç etmeden önce Türkistan'da yaşamışlardır. Türkistan adı ile belirtilen bölgenin sınırları konusunda çeşitli aktarımlar olmuştur. Ancak genel bir çerçeve sunabilmek adına Türkistan coğrafyası, İsa Eryılmaz'ın "Asya kıtasının kalp-gâhı" ifadesi ile açıklanabilir. Eryılmaz, bölgenin sınırlarının; kuzeyde Kazakistan bozkırları ve güney Sibiryâ, güneyde Himalaya Dağları, Hindikuş ve Afganistan, batıda Hazar Denizi ve doğuda Kadırgan Dağları olarak kabul edilebileceğini bildirmiştir (Eryılmaz, 2021: 316). Türkler bu coğrafyada pek çok kavim ile komşuluk etmekle birlikte, iki önemli medeniyet ile de iletişim halinde bulunmuşlardır. Çin ve Hindistan, zengin tarihleri ve kadim kültürel birikimleri ile doğuda felsefenin ve medeniyetin iki önemli temsilcisi konumundadır.

Türklerin Anadolu'ya yerleşmesinden yüzyıllar önce etkileşimde bulunmuş olduğu Çin ve Hindistan'ın mitolojik geçmişinden bahsederken ilk olarak coğrafi yapılarına değinilmesi gerekmektedir. Zira mitoloji, coğrafyadan büyük oranda etkilenmektedir. Bu nedenle kültürel etkileşimi açıklamadan önce Çin ve Hindistan coğrafyasına kısaca değinmek faydalı olacaktır.

1.1. Çin

Türkler'in Anadolu'ya göçünden önce Türkistan'da yaşamış olmalarından ötürü, Türk tarihinin büyük bir kısmı Çin kaynaklarından öğrenilmektedir (Barthold, 2004: 9). Bu durum başlı başına, tarihte Türkler ve Çinliler arasındaki etkileşimin önemini gösterebilmektedir. Bu tarihi etkileşimin izleri, her iki milletin kültürel unsurlarına da sirayet etmiştir. Bu sebeple Türk kültürü üzerine çalışma yaparken, Çin medeniyetinin, Çin coğrafyasının ve tarihte Türklerle Çinlilerin etkileşiminin yoğun olduğu dönemlerin araştırılması kaçınılmaz olmuştur.

1.1.1. Çin'in Coğrafyası

Çin coğrafyası, coğrafi ve iklimsel farklılıklar sebebiyle Kuzey Çin ve Güney Çin olmak üzere iki başlıkta ele alınmaktadır (Yıldırım, 2021: 22-23). Bu ayrımın yapılmasının temel sebebi, iki bölgenin, Ch'in-ling (Qinling, Qin Dağları) sıradağlarının oluşturduğu hat ile Huang-ho nehriyle (Sarı Irmak) birbirinden ayrılmasıdır (Eberhard, 1947: 1). Kunlun Dağlarından ayrılan Qinling, doğal bir sınır olarak kabul görmektedir (Yıldırım, 2021: 22). Cumhuriyetimizin ilk döneminde Ankara Üniversitesi bünyesinde uzun yıllar Türk tarihi üzerine araştırmalar yaparak tarih arşivimizi zenginleştiren Alman Sinolog Wolfram Eberhard (1909-1989); bu coğrafyanın ikliminin, Anadolu yaylasını anımsattığını ifade etmiştir. Kuzey Çin iklimi, kışları güneşli ve soğuk, yazları ise 42 dereceye kadar sıcak ve yağışlıdır. Bölgenin iç kısımlarına doğru yağışlar azalmaktadır (Eberhard, 1947: 2).

Sarı Irmak Çin medeniyeti için büyük önem taşımaktadır ve adını, taşıdığı “lös” topraklarından almaktadır. Bu ırmak “Çin medeniyetinin beşiği” olarak da adlandırılmaktadır (Kerr, 2021: 11). Sarı ırmak, uzak batıdan² lös³ topraklarını taşıyıp bir çamur birikintisi yaparak torağın verimliliğini artırmaktadır (Grousset, 2023: 11). Bu toprak türü, suni gübre görevi görmektedir (Eberhard, 1947: 2). Doğu Çin ovası olarak adlandırılan bölge ise kuzey bölgesinin tarım alanı ve buğday üretiminin kuzeydeki merkezi olarak bilinmektedir. Mervezî, Çin topraklarının verimli olmasını, ülkenin konum olarak doğu yönünde bulunmasıyla ilişkilendirmiş, Çin’in havasını temiz ve suyunu soğuk olarak nitelendirmiştir. Bununla birlikte ülkede yaşayan insanların sakin bir yapıya sahip olduğunu dile getirmiş ve bu durumun toprak özelliklerinden kaynaklandığını ifade etmiştir (Mervezî, 2025: 24).

Çinliler uzun yıllardır nehrin hareketlerini hesaplamaktaydılar. Ancak nehrin taşma zamanı geldiğinde ne tarafa yöneleceği anlaşılamadığından nehir kıyılarında yerleşim kuran insanlar ciddi sıkıntılar yaşamaktaydılar (Eberhard, 1947: 3).

Batı Dağları, Ch’ang-pai-shan Dağlarının devamı niteliğindedir ve Ch’in-ling-shan’a doğru uzanmaktadır. Bu iki sıradağın arasından Sarı Irmak akmaktadır. Bu geçit önemli bir ulaşım yoludur. Çin’in kadim başkenti Lo-yang (Ho-han-fu) burada bulunmaktadır (Eberhard, 1947: 3). Kuzey Çin, Batı Dağları tarafından iki bölüme ayrılmaktadır; Shan-tung (dağların doğusu) ve Shansi (dağların batısı) bölgeleri. Shan-tung bölgesinde T’ai-shan adında önemli bir dağ bulunmaktadır. Bu dağ, Konfüçyus’un doğduğu yer olan Qufu şehrine oldukça yakındır. Shansi’nin eyalet merkezi ise T’ai-yüan’dır. Fen nehrinin başlangıcı burada bulunmaktadır. Fen nehri kıyıları, geçmişte Çin’in yüksek kültürlerine ev sahipliği yapmıştır. Eyaletin kuzeyinde, geçmişte Hunların (Hsiung-nu) merkezi olan Ta-t’ung şehri bulunmaktadır (Eberhard, 1947: 4).

Kuzey batıda ise Kansu eyaleti bulunmaktadır. Bu eyalet Çin’den Türkistan’a uzanmaktadır. Kuzeyinde Gobi Çölü, güneyinde Güney Tibet Dağları bulunmaktadır. Toprakları tarıma elverişlidir. Ancak tarımdan ziyade, Çin ile Batı Asya arasındaki kervan yolunun başlangıç noktası olmasından ötürü stratejik önemi ile öne çıkmıştır. Bahsi geçen kervan yolunun bulunduğu nokta, çölde yaşayan Türkler veya Moğollar ile Tibetlilerin arasında bulunduğundan, bu milletlerin Çin’e karşı birleşmesine mâni olmaktadır. Shensi eyaletinin kuzeyinde yer alan “Ordos” bölgesi; Çinliler ile Hsiung-nu’ların ve Moğolların mücadelelerine sebebiyet vermiştir. Eyaletin güneyinde ise Wei Irmağı bulunmaktaydı. Irmak, adını güzergâhında bulunan oviden

² Grousset’in “uzak batı” tabirinin yanı sıra Eberhard lös topraklarının fırtınalar vasıtasıyla İç Moğolistan’dan geldiğini belirtmektedir (Eberhard, 1947: 2). Dolayısıyla Grousset’in uzak batı tabiriyle İç Moğolistan’ı kast ettiği anlaşılmaktadır.

³ “En çok vadilerde, yamaçlarda bulunan, kil ve kum karışımı, sarı renkli verimli balçık.” (TDK, 1998: 1473)

almıştır. Bu nokta, Çin'in eski kültür merkezlerinden birine ev sahipliği yapmıştır. Daha önce de bahsedilen kervan yolu buradan geçmektedir. Bu sebeple Wei Irmağı ekonomik olarak büyük bir öneme sahiptir. Irmağın aşağısında Çin'in Ortaçağ'da uzun yıllar başkentliğini yapmış olan Ch'ang-an (Hsi-an-fu) şehri bulunmaktadır. Burası da bir ticaret merkezi konumundaydı. T'ung-kuan kalesi; Sarı Irmağın, batı-doğu güzergâhına akmaya başladığı noktada bulunan önemli bir kaledir. Kaleyi ele geçiren, başkenti ele geçirmiştir (Eberhard, 1947: 4).

Güney Çin'de iki önemli nehir bulunmaktadır; Yang-tse ve Hsi-ho (İnci Nehir). Yang-tse bölgenin kuzeyinde, Hsi-ho ise güneyinde yer almaktadır. İki nehir de ulaşımına müsait durumdadır. Ancak Tibet'ten uzanan sıradağlar, kıyı eyaletlerde ulaşım sorunlarına sebebiyet vermiştir (Eberhard, 1947: 5). Bu sebeple güneyde yaşayan kesim arasında lehçe farklılıkları mevcuttur. Öyle ki, farklı vadilerde yaşayan kimselerin lehçe farklılığı sebebiyle anlaşma güçlüğü çektiği kaydedilmiştir (Eberhard, 1947: 6). Bu tür farklılıkların tek sebebi dağlar ve ırmaklar değildir. Çin, toprak hacmi bakımından tarihten bugüne oldukça geniş bir alana sahip olmuştur (Mervezî, 2025: 35). Öyle ki, dağ ve deniz isimleriyle belirtilen coğrafi tanımların yanı sıra Çin'in yayılım alanının farklı biçimlerde tarif edildiği de görülmüştür. Buna örnek olarak Mervezî'nin (2025) eserinde görülen "...Sîn, Kıtây ile Uygur..." (25) ile yine aynı eserde "*Çin mıntıkası*" ifadesi ile açıklanmış olan "...Okyanus, Toğuzguz mıntıkları, Tibet ile İran Körfezi..." (37) tanımlamaları gösterilebilir. Tanımlardan hareketle Çin'in geçmişteki yüz ölçümünün günümüz büyüklük anlayışıyla örtüştüğü görülmektedir. Bu sebeple lehçe farklılıkları gibi durumların görülmesi şaşırtıcı değildir. Bu tür farklılıklar, kültürü besleyen kaynaklar arasındadır ve Çin kültürünü zenginleştirmiştir.

1.1.2. Çin'in Mitolojik Temelleri: Üç Hükümdar ve Beş İmparator (三皇五帝, Sān Huáng Wǔ Dì) Dönemi:

San Huang Wu Di dönemi, Çin kültürünün önemli bir parçası olan mitolojinin temelini oluşturan tanrısal anlatıları kapsayan bir dönemdir. Döneme adını veren üç hükümdar; Fu Xi, Nü Wa⁴ ve Shen Nong (Yan Di) daha çok yaşam pratiklerini iyileştirmekle ilişkilendirilmiştir. Yarı tanrı veya tanrı-kral olarak kabul görmüş olan mitolojik figürlerdir (Din, Su ve Jing, 2024: 10). Bu üç hükümdar, erdemli liderin sembolize edilmiş halidir (Yılmaz ve Jamel, 2024: 185).

Fu Xi; avcı çağının bir örneği olarak ifade edilmiştir (Ferguson, 2020, 27). Yılan bedenine sahip tanrısal bir figür olarak tasvir edilmiştir. M.Ö. 29. yüzyılda doğduğu anlatılmıştır. Baş, dağdan çıkan yapraklarla taçlanmış olarak ve vücudunun hayvan derilerine sarılı biçimde betimlendiği tasvirler de olmuştur (Din vd., 2024:

⁴ Jalulid Din'in makalesinde üç hükümdar arasında Nü Wa değil, Sui Ren sayılmıştır. Ancak yaratılış mitlerinin anlaşılması bakımından Nü Wa'nın açıklanması gerekmektedir. Bu sebeple bizim çalışmamızda da Nü Wa temel alınmıştır.

10). Fu Xi'nin doğumu, doğaüstü bir anlatıma sahiptir. İnanişâ göre, Fu Xi'nin annesi Hua Xu, kendisiyle aynı ismi taşıyan kabilenin mensubu olarak cennet gibi bir bölgede yaşamaktadır. Bir gün, bir devin ayak izlerini takip ederken mucizevi bir biçimde hamile kalmış ve yarı insan yarı hayvan formunda doğan çocuğuna Fu Xi adını vermiştir. Fu Xi'nin, 115 yıl hükümdarlık yaptığına inanıldığı aktarılmıştır (Yılmaz ve Jamel, 2024: 187). Kehanet için kullanılan Çin trigramlarını geliştirmesi ile Çin yazı sistemine katkı sunduğu belirtilir. Halkına yemek yapmayı, balık tutmayı, avcılığı öğrettiği ve hayvanları evcilleştirdiği söylenmektedir. Taoizm'e etki ettiği aktarılmıştır (Din vd., 2024: 10).

Çin mitolojisinin temel karakterlerinden birisi olan Nü Wa'nın, insanları çamurdan yarattığına inanılmıştır. (Din vd., 2024: 11). Didem Yılmaz ve Hamzah Abdulrahman M. Jamel'in, Robin Wang'dan aktardığına göre; Nü Wa insanları sarı çamurdan eliyle yoğurarak yaratmıştır. Ancak gücünün bu zahmetli işe yetmemesi sebebiyle insanların geri kalanını bir ipi çamura batırıp savurmak suretiyle yarattığına inanılmıştır. Anlatıya göre çamurdan yaratılanlar soylular, ipten yaratılanlar ise sıradan insanlardır. Bunun yanında Nü Wa'nın gök sütunlarını onardığı ve dünyanın oluşumunda doğrudan rol oynadığı düşünülmektedir. Yine Liu An'ın Huainanzi'sinden aktarıldığına göre göğün düzenini sağlayan dört sütun yıkılmış ve dokuz bölge parçalanmıştır. Ardından Nü Wa bir kaplumbağanın bacaklarını keserek sütunları sağlamlaştırmış ve göğün düzenini yeniden sağlamıştır (Yılmaz ve Jamel, 2024: 185).

“Göklerin Onarımı” mitinden hareketle bir başka aktarımda ise Nü Wa'nın insanları yaratışı bir yılanın gövdesi ve bir öküzün başını kullanarak kalıpladığı sarı toprak vasıtasıyla gerçekleşmiştir (Aktaş, 2021: 224). Nü Wa'nın görünüşü de, Fu Xi gibi yarı yılan formunda tasvir edilmiştir. Bu tasvir, Nü Wa'nın tabiat ile olan bağıni sembolize etmektedir. Güncel yorumlar, Nü Wa'nın kadın gücünü temsil ettiği noktasında yoğunlaşmıştır (Din vd., 2024: 11). Nü Wa, Nü Gua ismiyle de bilinmektedir. Nü Gua ifadesine dair anlatılardan biri, Nü ve Gua'nın kadın ve erkek iki ayrı canlı olduğu yönündedir. Aktaş'ın aktardığı bu anlatıma göre Kunlun Dağlarında yaşamakta olan Nü ve Gua'nın “Ey Tanrımız, bizi karı koca olarak gönderdiysen, kurbanımızın dumanı tek bir yerde kalacak; ama değilse, dağılacak” demesinin ardından duman dağılmamış ve tek bir yerde kalmıştır (Aktaş, 2021: 224-225). Bu aktarım, Nü Wa'nın evlilik ile ilişkilendirilmesini açıklamaktadır.

Shen Nong (Yan Di); “İlahi Çiftçi” olarak tanımlanmakta ve geleneksel tıbbın öncüsü olarak anlatılmaktadır. Bunun yanında tarımı temsil ettiği ve bitkilerin şifalı yönünü öne çıkardığı düşünülmektedir. Kendisine atfedilen “Shen Nong Ben Cao Jing” isimli, *Shen Nong'un Tıp Klasığı* olarak çevrilebilecek bir kitap mevcuttur. Kitap geleneksel Çin tıbbının temel kitaplarından biri olarak kabul görmektedir. İçeriği, bitkilerin düzenli ve dikkatli kullanılması halinde fayda sağlayacağı üzerine

yoğunlaşmıştır (Din vd., 2024: 11). Çinlilerin kökenlerini, Huang Di ile Yan Di'ye dayandırdıkları ve Yan Di'nin Çin kültürü için temsilci niteliği taşıdığı aktarılmıştır. Yılmaz ve Jamel'in, Sima Zhen'dan aktardığına göre Yan Di, Nü Wa'nın soyundan Nü Deng adında bir kadının çocuğudur⁵. Shao Dian'ın eşlerinden olan bu kadın, bir ejderhanın dokunuşuyla hamile kalmış ve Yan Di, insan bedeninde boğa başı ile doğmuştur (Yılmaz ve Jamel, 2024: 188-189).

Fu Xi ve Nü Wa için de yarı insan yarı yılan formunda betimlemelerin olduğu aktarılmıştır. Bu noktada, Çin mitolojisinde ilahi anlatımlarda hayvan figürlerinin sıkça kullanıldığı görülmektedir. Yine Çin kültürünün sembol hayvanı olarak nitelendirilebilecek olan ejderhanın, tanrısal karakterin mucizevi doğumu ile ilişkilendirilmesi ve bu karakterin Çinlilerin atası olarak tanımlanması dikkat çekicidir. Shen Nong'un insanlara ticaret yapmayı ve sonrasında evlerine dönmeyi öğretirken sosyal hayatı düzenlediği ve Bagua'yı⁶ genişlettiği belirtilmiştir. Huang Di ve Yan Di'nin üvey kardeş oldukları da aktarılan bilgiler arasındadır (Yılmaz ve Jamel, 2024: 189). Yan Di'nin doğumuna dair mitolojik anlatılar mevcuttur. Buna göre, Yan Di'nin doğumu esnasında çevresinde dokuz kuyunun olduğu anlatılmaktadır. Kuyu metaforu, Yan Di'nin doğayla olan bağıı sembolize etmektedir. Yan Di'nin düzen sağlayıcı olarak betimlenmesinin bir tezahürü olarak, ölümü ile düzenin bozulduğu ve kaos ortamının olduğu anlatılmıştır. Bozulan düzeni tekrar sağlamayı Huang Di başarmıştır (Yılmaz ve Jamel: 2024: 190-191).

Üç Hükümdarın ardından gelen Beş İmparator; Huang Di, Zhuan Xu, İmparator Ku, İmparator Yao ve İmparator Shun'dur. İmparatorlar, yaşam pratiklerinden ziyade doğa ve mevsimler ile ilişkilendirilmişlerdir. Evrenin düzenini sağlamaları ile tanınmışlardır (Yılmaz ve Jamel, 2024: 191).

Huang Di, Yan Di gibi Shao Dian'ın oğlu olarak bilinmektedir. Adının geçtiği mitolojik dönemin doğal bir sonucu olarak, olağanüstü bir doğum hikâyesi ile anlatılmıştır. Anlatıya göre, Huang Di'nin babası Yu-hsiung adında bir yerin valiliği yapmıştır ve namuslu kişiliği ile tanınmıştır. Seyahatlerinde kendisine, karısı Fu-pao eşlik etmektedir. Birlikte Fu Xi ve Shen Nong'un mezarlarını ziyarete gittikleri bir akşam, gökyüzünde altın bir daire ile Büyük Ayı takımyıldızının etrafını saran bir ışık belirmiştir. Eve dönerken Fu-pao hamile olduğunu fark etmiş ve hamileliği 24 ay sürmüştür. Doğumunda gökyüzündeki bulutların güzel görünüşü dikkat çekmiştir (Ferguson, 2020: 29). Buradan anlaşılabacağı üzere mitolojik anlatımda insanüstü kabul edilen varlıkların doğum hikâyeleri genel olarak gökyüzü ile

⁵ Çin mitolojisinin öğrenildiği metinlerde tanrısal figürlerin anne soyundan daha sık bahsedildiği ve bu şekilde tanıtıldığı görülmektedir. Bu durum, aktarılan dönemdeki anaerik kültürün bir yansıması olarak değerlendirilmiştir (Yılmaz ve Jamel, 2024: 187).

⁶ Bagua; evreni ve doğayı temsil eden simgelerdir. İlk olarak Fu Xi tarafından sembolize edildiğine inanıldığı aktarılmıştır (Yılmaz ve Jamel, 2024: 188).

ilişkilendirilmiştir. Anlatıma konu olan kişinin sıradan bir varlık olmadığı, hamilelik süresinin anatomik normalin dışında olmasıyla ve doğumu sırasında doğanın güzelleşmesi ile vurgulanmaktadır.

Huang Di'nin egemenlik erkini eline alma hikâyesi, Yan Di ile yaptığı bir savaşa dayandırılmaktadır. Savaşın sebebi, Yao'nun hükümdar olarak zayıfladığı bir dönemde feodal beylerin huzursuzluk çıkarması olarak anlatılmıştır. Yan Di'nin gücü iç huzursuzluğu bastırmaya yetmeyince Huang Di müdahale etmiş ve başarı göstermiştir. Bunun üzerine feodal beyler Huang Di'ye bağlılığını göstermiş ve hükümdarlık Yan Di'den Huang Di'ye geçmiştir. Yan Di ve Huang Di'nin üç savaş yaptığı ve Huang Di'nin galip olduğu anlatılmıştır (Yılmaz ve Jamel, 2024: 193). Sarı İmparator, Çin milletinin atası olarak kabul görmüştür. Pusula, takvim, tıp ve dövüş sanatlarında halkına öncülük ettiğine inanılmaktadır. Geleneksel Çin tıbbında önemli bir yeri olan *akupunktur* yönteminin temel metinleriyle ilişkilendirilmiştir. Sarı İmparator'un çalışmamız açısından en büyük önemi, Çin'de ulusal kimliğin inşasındaki rolüdür. Daha önce de belirtildiği üzere Huang Di Çin ulusunun atası olarak kabul görmektedir. Ölümünün ardından Yao, Shun ve Yu adlarıyla bilinen önderler kabile ittifaklarını yönetmişlerdir (Din vd., 2024: 11).

Beş İmparator'dan Zhuan Xu'nun Huang Di'nin torunu olduğu ifade edilir. Annesinin adı Jing Pu'dur. Aktarıldığına göre, Shao Hao döneminde Büyük Ayı Yıldızı, ayın üstünden geçerken Jing Pu mucizevi bir biçimde hamile kalmıştır. Roushi nehrinin kıyısında Zhuan Xu'yu dünyaya getirmiştir. Zhuan Xu, ileride kazanacağı zaferlerin alameti olarak başında bir hançerle doğmuştur. 20 yaşında hükümdar olduğu ve binek hayvanının bir ejderha olduğuna inanıldığı ifade edilmiştir (Yılmaz ve Jamel, 2024: 195). Eski Çin takvim sisteminin geliştirilmesine ve yönetim sisteminin güçlendirilmesine yönelik katkılarıyla bilinmektedir. Siyasi-yönetimsel terimler ve sistemler üzerinde etkisi büyüktür. Yönetim ve organizasyon üzerine yaptığı en önemli değişikliklerden biri, kalıtsal toprak aktarımından idari yönetim bölgeleri sistemine geçiştir (Din vd., 2024: 11).

İmparator Ku'nun (Di Ku) adının Gao Xin olduğu ve Huang Di'nin soyundan geldiği bildirilmiştir. Anlatıma göre babası ve dedesi imparator olamamıştır. Ona dair bildirilen mucizevi davranış, adını kendi kendine söylemesidir. Oğulları Ebo ve Shichen arasında bir anlaşmazlık olduğu ve bu anlaşmazlığın yıldızlar üzerinden betimlendiği aktarılmıştır (Yılmaz ve Jamel, 2024: 196-198). Adalet, erdem, etik liderlik ve yönetimi ile bilinir. Bunun yanında evlilik kanunlarını oluşturması ve tarım teknikleri üzerine yaptığı gelişmeler ile tanınmaktadır (Din vd., 2024: 11).

İmparator Yao'nun "ilk gerçek hükümdar" olarak kabul edildiği ve adının Fang Xun olduğu aktarılmıştır (Yılmaz ve Jamel, 2024: 198). İmparator Yao'nun doğum hikâyesi de diğer hükümdarlarla benzerlik gösterecek biçimde doğaüstü bir

anlatıma sahiptir. Aktarıma göre annesi Qing Du, rüyasına bir ejderhanın üzerine gelmesinin ardından hamile kalmıştır ve 14 ay sonra İmparator Yao'yu doğurmuştur (Yılmaz ve Jamel, 2024: 199). Ahlaki yapısıyla tanınmaktadır. Halkın refah seviyesini yükseltmek ve sel taşkınlarını önlemek adına yaptığı çalışmalar ile bilinmektedir. Çin tarihinde “Shan Rang” olarak adlandırılan süreç bizzat kendisi ile alakalıdır.

Yao'nun yaşlanınca kendisinden sonra yönetimi devralacak kişinin kim olacağına dair olan düşünceleri neticesinde, oğlu Dan Zhu ve Gong Gong kendisine tavsiye edilmiştir. Ancak Yao her iki öneriye de sıcak bakmamıştır. Bunun sebebi, bahsi geçen iki kişiyi de karakter bakımından zayıf, endişe verici görmüş olmasıdır. Bunun üzerine kabile liderleri Shun'u tavsiye etmiş ve Yao da Shun'un davranışlarını takdir edince tahttan feragat ederek kendisine devretmiştir. Uygulama, hükümdarın tahta daha layık biri için feragat etmesi olarak yayılmış ve klan toplulukları arasında yaygınlaşmıştır (Din vd., 2024: 11). Shi Ji'den⁷ aktarılan bilgiye göre ise Shun'u tavsiye eden kabile liderleri değil, dört dağın tanrılarıdır (Yılmaz ve Jamel, 2024: 199).

Kan bağı ile hükümdarlık aktarımının gerçekleştiği ataerkil kültürlerde, hanedan dışından birinin tahta geçmesinin normalin dışında bir durum olduğunu belirtmek yanlış olmayacaktır. Ancak Çin'in, aktarılmaya çalışılan mitolojik dönemi, genel hatlarıyla toplumun ahlaki yapısını düzenlemeye yönelik öğütlerin somutlaştırılmaya çalışıldığını göstermektedir. Burada vurgulanmak istenenin liyakatin üstünlüğü olduğu söylenebilir.

Çin mitolojik figürlerinin doğum hikâyelerinden yola çıkarak, Çin'in bir dönem anaerkil yaşam tarzını benimsediğine yönelik görüşler mevcuttur. Fakat hükümdarlığın kan soyu ile geçtiği anlatımlarından hareketle ataerkil kültürün de Çin toplumu için yabancı olmadığı görülebilmektedir. Bu sebeple, toplumların zaman içerisinde kültürel değişimler yaşadığı söylenebilmektedir. Bunun bir örneği de, Türk mitolojisinde yeryüzünün bir kadın gibi tasvir edilmesidir. Yinelemek gerekir ki, toplumların kültürel kabulleri zaman içerisinde değişime uğramaya açıktır. Türk yönetim kültüründe yüzlerce yıl hükümdarlığın kan bağı ile aktarıldığı bilinmektedir. Ancak nadiren de olsa, Kağan soyundan olmayanların gösterdikleri başarılar sonucu taht sahibi olduğu görülmüştür. Bu durumun en bilinen örneklerinden biri Bumin Kağan'dır. Bumin Kağan'ın hükümdarlığı kendi başarısının doğal bir sonucudur. Bununla birlikte “İlteber” gibi unvanların, gösterilen başarıların karşılığı olarak tam bir hükümdarlığı temsil etmese de kısmi bir yönetim yetkisini karşıladığı söylenebilir.

⁷ Shi Ji, Çin'in köklü tarih yazımının önderlerinden kabul edilen tarihçi Sima Qian tarafından yazılmış olan antik dönem Çin tarihi birincil kaynağıdır. M.Ö. 109 ile M.Ö. 91 yılları arasında yazılmış olan eser “Tarih Kayıtları” anlamına gelmektedir (Görez, 2011: V).

İmparator Shun; aile yapısının zorlayıcı olmasına rağmen onlara olan sadakatini kaybetmemesi ile örnek bir kişilik olarak anlatılmaktadır (Yılmaz ve Jamel, 2024: 199). Yao tarafından örnek kişiliği için seçilmiş olan imparatorudur. Alçakgönüllülüğü ile bilinmektedir. Çalışkanlığı ve sade yaşam biçimi ile insanların sevgisini ve güvenini kazanmıştır. İmparator Shun; Yao'nun ölümünün ardından tahtı, Dan Zhu'ya geri vermek istemiştir. Ancak bu görüşün halk arasında destek toplayamamasından ötürü uygulama gerçekleşmemiştir (Din vd., 2024: 12).

Üç Hükümdar ve Beş İmparator döneminde adı geçen mitolojik karakterlerin kendilerine has özelliklerinin yanında, çok zeki olmaları, iyi niyetli olmaları, erdemli ve örnek kişilikleri ile her daim halkın refahını ve ilerlemesini düşünmeleri ortak özellikleri olarak bildirilmiştir. Her bir hükümdar, halkın sevgisini kazanmış, otorite ve egemenlik sahibi olarak aktarılmıştır. Bu dönemin Çin kültürü için önemini, Çin yönetim geleneklerinin temellendirilmesi olarak tespit etmek yanlış olmayacaktır. Her bir yönetici, bir millete hükmedecek kişilerin sahip olması gereken özelliklerin anlaşılması adına birer örnek niteliğindedir.

Üç Hükümdar ve Beş İmparator dönemine dair sunulan görüşler arasında farklılıklar mevcuttur. John Keay, Çin Tarihi adlı eserinde bu dönemi Beş Hükümdar ile başlatmış ve *Üç Hanedan* ifadesi ile devam ettirmiştir. Daha önce açıklanmış olan Beş İmparatoru; Huang Di, Zhuan Xu, Yao, Shun ve Yu olarak açıklamıştır. İlk dört imparatorun devlet yönetimini kendilerinden sonra oğullarına bırakmadıklarını, yalnızca imparator Yu'nun halefligi oğluna devrettiğini belirtmiştir. Bu, soya dayalı yöneticilik aktarımından, Çin tarihinin ilk hanedanı olan Xia Hanedanının devam ettiğini dile getirmiş, diğer iki hanedanı ise “Shang” (M.Ö. 1600-M.Ö. 1046) ve “Zhou” (M.Ö. 1050-M.Ö. 256) hanedanları olarak açıklamıştır (Keay, 2020: 30).

1.1.3. Mitoloji ile Gerçeklik Arasında: Xia Hanedanı (M.Ö. 21.yy-M.Ö. 17.yy)

Xia Hanedanı, Çin tarihinin ilk hanedanı olarak bilinmektedir. Günümüz Shanxi eyaletinin güneyi ile Henan Eyaletinin batısı arasında, 17 hükümdar tarafından yönetildiği dile getirilmektedir. Kurucusu Da-yü, Sarı Irmağı kontrol altına alarak halkın sevgisini kazanmıştır. Hanedanın kuruluşu ile ilkel toplumun son bulduğu kabul edilmektedir. Çin tarihinin ana kaynaklarından olan Shi Ji'nin, “Xia Hanedanının Gerçek Tarihi” adlı bir bölümü bulunmaktadır ve bu bölümde hanedan kayıtları tam olarak yazılmıştır. Bu kayıtların arkeolojik verilerle desteklenebilmesi adına 1959 yılından itibaren, hanedanın başkentine dair araştırmalar yapılmaktadır. Günümüzde genel kabul, Xia Hanedanının, Henan Eyaletinin Yanshi bölgesinde bulunan “Erlitou” köyünde yaşamış olduğudur⁸. Bu kanıya varılmasının sebebi, köydeki buluntuların M.Ö. 19.yüzyıla kadar tarihlendirilebilmesidir. Bu tarih, Xia

⁸ Bu görüşü kabul etmeyen yazarlar da mevcuttur. John Keay, Erlitou ile Xia arasında kurulmak istenen bağlantının “yerli yerine oturmadiğı” ifadesini kullanmıştır (Keay, 2020: 37).

Hanedanının hükümdarlık sürecine tekabül ettiğinden, bu görüş benimsenmiştir. Yeni buluntuların tarihi akışı değiştirdiği gerçeği göz önünde bulundurulunca, bu konuda kesin bir yargıya varılması mümkün olmayacaktır. Fakat bu süreçte yapılan çalışmaların, Xia Hanedanı araştırmalarına ivme kazandırdığı bildirilmiştir (Çakan, 2017: 112).

Xia Hanedanı ile birlikte, Çin'in Tunç Çağı medeniyetine özgü kültürel özelliklerin daha belirgin olduğu ifade edilmiştir. Bu özellikler; kalıtsal feodal hanedanlık, hükümdar ile feodal beyler arasındaki hiyerarşik düzenin bronzlara işlenmesi, hükümdar ile feodal beyler arasındaki vergi ilişkisi ve Zhongyuan bölgesinin Çin medeniyetinin merkezi haline gelmesi olarak açıklanmıştır (Sit, 2023: 65).

Günümüzde Xia Hanedanı dönemine atfedilen “Xia Takvimi” olarak adlandırılan bir tür ay takvimi oluğu bilinmektedir. Bu takvime dair en detaylı bilgi , “*Dadailiji*” adlı kitabın “*Xi Xiaozheng*” adlı bölümünde yer almaktadır. Takvim, 12 ay boyunca yıldızların yerlerinin incelenmesine dayalıdır. Takvimde, yıldızların konumlarına, iklimlere ve bitkilerin görünüşü gibi diğer etmenlere göre tarım ve siyaset gibi alanlarda yapılması gerekenler belirlenmiştir (Çakan, 2017: 113).

1.1.4. Hanedanlıktan Sistemik Devlete: Qin Shi Huang Di'ye Giden

Süreç

Xia Hanedanı'nın ardından Shang ve Zhou Hanedanları gelmiştir. Shang Hanedanı'nın M.Ö. 16 ile M.Ö. 11. yüzyıllar arasında hüküm sürdüğü düşünülmektedir. Eberhard, Shang Hanedanlığı dönemini “Çin kültüründen önceki kültür” olarak tanımlamakla birlikte tarıma dayalı ve şehir kültürü olarak açıklamıştır (Eberhard, 1947: 27). Zaman içerisinde birkaç defa değişiklik yaşanmış olmasıyla birlikte, son olarak Yin şehri başkent olarak seçilmiş ve hanedan buraya yerleşmiştir. Henüz kuruluş aşamasındayken dahi kültürel seviyenin yüksek olduğunu gösteren buluntular mevcuttur, Bu buluntular arasında, üzerinde Jiaguwen⁹ yazısı bulunan kaplumbağa kabukları ve hayvan kemikleri vardır. “Yinxu” olarak adlandırılan buluntulara; ilaç ham maddesi olarak kullanılan hayvan kemiklerinin üzerindeki yazıların araştırılması üzerine, rastlantısal biçimde ulaşıldığı kaydedilmiştir. Yapılan incelemelerin ardından anlaşılabilir olanların, Shang Hanedanı dönemi ile ilgili siyasi, kültürel ve ekonomik çıkarımların yapılmasını sağladığı aktarılmıştır (Çakan, 2017: 113-114). Shang dönemi hükümdarlarının tamamının adları bu kemikler üzerinde görülebilmektedir (Eberhard, 1947: 30).

⁹ Kehanet kemikleri üzerine yazılan resim yazısıdır. Shang Dönemi hükümdarlarının işlerine başlamadan önce fal baktırmalarından ileri gelmiştir. Kâhinler, kaplumbağa kabuğu veya hayvan kemikleri üzerine belirli yazılar yazarak çentikler atmış ve sonrasında bu maddeleri ateşe tutmuşlardır. Bu işlem sonrasında ortaya çıkan görüntü, kâhinlerin yapılacak iş ile alakalı karara varmasına olanak sağlamıştır. Kehanetin ardından kullanılan kabuk ve kemikler muhafaza edilmiş ve yüzyıllar sonra bulunmuştur (Çakan, 2017: 113).

Hayvan kemiklerinin kehanet için kullanımı yalnızca Çin’de değil, eski Türklerin Şaman ayinlerinde de görülmüştür (İşcanoğlu, 2023: 18). Kemiğin, şaman ritüel ve mitlerinde önemli bir yeri olduğu bildirilmiştir. Eliade’nin aktardığına göre Şaman, bir sandığı kayık olarak ve bir hayvanın kürek kemiğini de kürek olarak kullanarak, hastanın ruhunu aramak için ‘öbür dünyaya’ seyahate çıkmıştır (Eliade, 1999: 195) Hükümdarın yönetim durumu eski bir derebeylik sistemi olarak açıklanmış, İmparatoru yalnızca dini bir önder olarak gören müstakil beylerin olduğu kaydedilmiştir. Shang Hanedanlığı döneminde dini olarak kuzeydeki konargöçer toplumların etkisi ile gök temelli inanış biçiminin geliştiği de kaydedilen bilgiler arasındadır. Burada bahsedilen konargöçer toplumların Türkler veya Moğollar arasından hangisinin olduğu tespit edilememiştir. Fakat Türklerden etkilenilmesi daha olası bulunmuştur. Zaman içerisinde yaşanan etkileşimler neticesinde Shang Hanedanlığının değişime uğradığı ve sonrasında Türkler ve Tibetlilerin yaşadığı bölgelere doğru uzandığı kaydedilmiştir. 1050 yılında bir ihtilal neticesinde son bulduğu bildirilmiştir (Eberhard, 1947: 30-31).

Zhou Hanedanı (Chou), M.Ö. 1050 ile M.Ö. 247 yılları arasında tarihlendirilmiş olan hanedandır. Zhou Hanedanının menşei hakkında farklı görüşler bulunmaktadır. Ray Huang, hanedanın atalarının tarım toplumuna dayandığı konusunda kesin bir hükümde bulunmuştur (Huang, 2007: 14). Fakat Eberhard “Bugünkü bilgimize nazaran Chou’lar, aslen bir Türk kabilesiydi; ufak olan devletleri bilhassa Türklerle Tibetliler’den müteşekkildi.” ifadesini kullanmıştır (Eberhard, 1947: 33). Menşesine dair ihtilaflı görüşlerin yanında, Zhou Hanedanının Çin tarihinin bir bölümünü oluşturduğu yaygın kanaattir. Zhou Hanedanı ve Shang Hanedanı mensuplarının yaptığı evlilikler sonucu etkileşimde bulundukları ve bu sebeple Zhou Hanedanının zamanla Shang Hanedanına benzediği ifade edilmektedir. Başta Shang Hanedanına bağlı bir derebeylik olan Zhou Hanedanı zamanla güçlenmiş, Shang Hanedanı, kendisine bağlı olan derebeylerin bağlılığını kaybetmiştir. Bunun üzerine Zhou Hükümdarı Wu-wang’ın doğuya düzenlediği sefer sonucunda Shang Hanedanı sonlanmıştır (Eberhard, 1947: 33-34).

Hanedanlığın sınırlarının zamanla büyümesi, yönetimin zorlaşmasına sebebiyet vermiştir. Bu durum savaşların artmasının önünü açmış ve hükümdarlar savaşta hayatlarını kaybetmişlerdir. Hükümdarların yerine geçen veliahtların liyakatsizliği, durumu daha da zorlaştırmıştır. Merkeze uzak olan derebeylerin içe dönük politikaları neticesinde, Shen adındaki derebeylik Chuan-jung kabilesi ile kurduğu ittifak ile merkeze giderek Zhou Hükümdarını öldürmüştür (M.Ö. 771). Bu olaya kadar yaşanan 257 yıllık bölüme Batı Zhou Hanedanlığı adı verilmiştir. İhtilal sırasında bir prensin doğudaki merkez olan Lo-yang’a kaçırılmasının ardından Doğu Zhou Hanedanlığı kurulmuştur (Çakan, 2017: 115).

Doğu Zhou hanedanlığı tarihi, iki bölümde incelenmektedir; İlkbahar-Sonbahar Dönemi (Chun Qiu) ve Savaşan Beylikler Dönemi (Zhan Guo). Bu dönemlerde siyasal, toplumsal, iktisadi sorunlar yoğun biçimde yaşanmıştır. Derebeylikler, merkezin zayıflığından faydalanmak adına kendi aralarında savaşılmaya başlamışlardır. (Okay, 2017: 13). Savaşan Beylikler döneminde, yedi derebeylik birbirleriyle mücadele etmişlerdir. Bu derebeylikler, sınırlarını belirlemek amacıyla duvarlar inşa etmişlerdir. İlk duvarın Ch'u derebeyliği tarafından M.Ö. 7. yüzyılda yapıldığı aktarılan bilgiler arasındadır. M.Ö. 6. ve 5. yüzyıllar arasında diğer derebeyliklerin de sınırları belirlemek amacıyla duvar yapmaya devam etmesi sonucu, bugün Çin medeniyetin sembolü olarak kabul edilebilecek olan Çin Seddi'nin ilk hali ortaya çıkmıştır. Bu dönem yapılan duvara "iç duvar", sonrasında kuzey kavimleri ile sınır olarak yapılan duvara ise "dış duvar" adı verilmiştir (Okay, 1993: 146).

1.1.5. İstikrarlı ve Düzenli Milletin Oluşumu: Qin Shi Huang Di

M.Ö. 221 yılında Qin derebeyliği, geri kalan altı derebeyliği mağlup ederek siyasi birliği sağlamıştır. Böylelikle Qin Hanedanlığı kurulmuştur (Okay, 1993: 146; Ögel, 2015: 88). Eberhard'ın aktarımına göre ise Zhou Hanedanının son hükümdarı, M.Ö. 256 yılında Qin derebeyliğinin lehine tahttan çekilmiştir. Bu sebeple Qin Hanedanının kuruluş tarihi M.Ö. 221 olarak kabul edilmektedir. Bu hanedanın Türkler ve Tibetlilerle karışmış olduğu görüşü yayındır (Eberhard, 1947: 77). Bunun yanında Qin Hanedanlığını doğrudan Mançu kökenli kabul eden kaynaklar da mevcuttur (Dillon, 2016: 23).

Çin'de kurulmuş olan hanedanlıkların menşei meselesinin bu kadar farklı görüşlere açık olmasının temelini, Çin'in etnik çeşitliliğinin fazlalığına ve tarih boyunca savaş, ticaret gibi etmenler neticesinde çevredeki kavimlerle daima etkileşim halinde olmasına dayandığı kanaatine varılabilmektedir. Qin Hanedanlığı döneminde yabancı kavimlerin etkisi zamanla artmış, bunu destekleyecek bir örnek olarak Yo Yü isimli bir danışmandan bahsedilmiştir. Bahsedilen yabancı unsur etkisinden ötürü bu hanedan diğer derebeylik kültürleriyle kaynaşmamıştır. Bu durum, feodalizmden daha kolay uzaklaşmasına sebebiyet vermiştir. Yine konargöçer kavimlerin etkisiyle, ilk defa bu dönemde tüm halkın savaşa katılacağı görüşü yayılmıştır. Böylelikle ordu büyümüştür. Yönetimin, doğudan göç etmeyi teşvik ettiği halk büyük sulama kanalları yapmış ve mahsulün artmasının önü açılmıştır. Qin hanedanının bulunduğu bölgenin ulaşımına elverişli bir bölge olması sebebiyle ticari kazançlar da elde edilmiştir. Gerçekleştirilen tüm bu yenilikler, Hanedanın yükselişine zemin hazırlamış ve derebeylik sistemi tamamen ortadan kalkmıştır (Eberhard, 1947: 77-78).

Qin hükümdarının gayrı meşru bir çocuğunun olduğu aktarılan bilgiler arasındadır. Zhou hükümdarının elinde tutsak olarak bulunan çocuk, Lü pu-wei

adında bir tüccarla tanışmış ve tüccar bu çocuğun Qin hanedanına veliaht ilan edilmesini sağlamıştır. Bunun ardından kendi kızını veliaht ile evlendirmiş, bu evlilikten Qin Shi Huang Di dünyaya gelmiştir. Esas adının Cheng olduğu bildirilmiştir. Henüz reşit olmadan naip ilan edilmiştir. İktidara geçtikten sonra hukuk mektebi mensuplarını müşavirlikle görevlendirmiştir. En bilineni Li-sih'tir. Bahsedilen müşavirler sakin siyaseti terk etmiş, istila politikasına geçiş yapmışlardır. M.Ö. 230 ve M.Ö. 222 yılları arasında yürütülen bu politikanın sonucunda Qin Shi Huang Di, tüm Çin'e hâkim olmayı başarmıştır (Eberhard, 1947: 78-79).

Huang Di'nin, geleneksel Çin derebeylik kültüründen oldukça farklı olan bu faaliyetleri, Çin tarihinde yeni bir dönemin kapılarını aralamıştır. Derebeylikten devlete giden sürecin başrolü olan Huang Di'nin kişiliği sıkça tartışma konusu olmuştur. Huang Di, siyasi birliğin sağlanmasının ardından, komutanı Meng T'ian'i 300.000 asker ile kuzeyde yaşayan Hunların üzerine göndermiştir. Bunun sonucunda Hunlar kuzeye çekilmiş, Hunların geride bıraktığı bölgeye ise Qin Hanedanının rakipleri arasındaki 30.000 aile yerleştirilmiştir. Aileler, bulundukları bölgede Çin Seddinin yapımında çalıştırılmışlardır (Okay, 1993: 146). Ögel, Huang Di'yi tanıtırken "...Konfüçyus taraftarlarının kuvvetli bir düşmanı idi." ifadesini kullanmıştır (Ögel, 2015: 97).

1.2. Hindistan

Doğal kaynakları ve verimli topraklarıyla tarih boyunca çeşitli kavimlerin ve devletlerin ilgisini çeken Hindistan, uzun yıllar boyunca Türk devletlerine ev sahipliği yapmıştır. Hindistan, İslâmiyet öncesi devirde Sakalar, Yüeciler, Kuşanlar, Akhunlar ve Türkşâhilerin hükümdarlığına sahne olmuştur. Bu hükümdarlık neticesinde Türk kavimleri kendi kültürlerini Hindistan kültürü ile birleştirmişlerdir (Durak, 2023: 134). Kültürün, doğası gereği canlı olması bu duruma zemin hazırlamıştır. Dolayısıyla gerek İslâmiyet öncesi, gerekse İslâmiyet sonrası dönemlerde yaşanan bu kültürel kaynaşmanın, her iki medeniyet için büyük bir kazanım sağladığını ifade etmek yanlış olmayacaktır. Bu sebeple Türk kültürünün yapı taşlarından biri olan Türk mitolojisinin incelenmekte olduğu çalışmamızda Hindistan'a geniş bir yer vermek gerekmektedir.

Mitolojinin başlangıçta doğal koşulların etkisi ile geliştiği gerçeğine daha önce değinilmiştir. Bu durum, Hindistan coğrafyasının açıklanmasını gerekli kılmıştır. Bununla birlikte, kültürel unsurların tarihi değişimler neticesinde yeniden şekillenmeye müsait bir yapısının olduğu bilinmektedir. Bu etkiye maruz kalan unsurlardan birinin de mitoloji olduğu söylenebilir. Zira dini değişimler bile başlı başına mitolojide büyük değişimlere sebebiyet vermektedir. Bu sebeple coğrafi bilgilerin ardından, bahsedilen coğrafyada yaşanan siyasi gelişmelerin de

açıklanması tarafımızca faydalı bulunmuştur. Çalışmamızın odağının dağılmaması adına siyasi bilgiler ilk aşamada Hindistan'ın toplumsal kimliğinin inşa edilmiş olduğu Çandragupta dönemine kadar olan süreç ile sınırlı tutulmuştur.

1.2.1. Hindistan Coğrafyası

Hindistan, "...doğuda Bengal Körfezi, batıda Umman Denizi, kuzeyde Himalaya Dağları ve güneyde Hint Okyanusu ile sınırlandırılabilir olan bir yarımadadır." (Durak, 2023: 133). Mervezî Hindistan'ın için "Toprakları geniş ve çok sayıdadır, sınırları ise tarım ve üremenin son bulduğu, hayvanların varlığının sona erdiği yerlere kadar uzanır." (Mervezî, 2025: 49) ifadesini kullanarak, ülkenin coğrafi olarak oldukça geniş bir alana sahip olduğunu ifade etmiştir. Genel hatlarıyla Hindistan'ın coğrafi sınırları Pamir yaylasının doğusuna uzanan Himalaya Dağları ile Hindukuş sıradağları ve bu dağların kolları tarafından doğal olarak çizilmiştir. Kuzeydeki dağlık alan, Hindistan'ın su kaynakları bakımından oldukça zengindir. Burada Gence ve Sint ırmakları ile bu ırmaklara akan dereler bulunmaktadır. İklimin etkisi ile Gence ve Sint ovaları yağmur almaktadır. Bu durum her iki ovayı yaşanabilir kılmaktadır. Bahsedilen dağlar Hindistan'ın doğal sınırını oluşturmuş ve birer kapı niteliği görmüşlerdir. Hindistan tarihinin, bu kapıları aşabilen toplumlar tarafından yazıldığı ifade edilmiştir. Himalaya Dağlarının fiziki durumu, orduların geçebilmesine uygun bir yapıya sahip olmadığından bu bölge tehlike oluşturmamıştır. Ancak dağın Pamir yaylasının batısından Arabistan denizine uzanan kısmı bu kadar korunaklı değildir (Bayur, 1987: 1-2).

Dağların devamında Kuhi Baba ve Sefid Kuh sıradağları bulunmaktadır. Yine bu dağların güneyinde Belucistan dağlık bölgesini oluşturan Süleyman Dağları bulunmaktadır. Bu dağların arasında Hindistan ve Türkistan'ı bağlayan iki geçit mevcuttur. İlk geçit Kabil bölgesinden geçen zorlu bir geçittir. Güzergâhı üzerinde Bamyan, Kavak ve Hayber geçitleri bulunmaktadır. İkinci geçit ise Herat-Kandahar yoludur. Bu geçit güneyde Bolan geçidiyle Hindistan'a çıkmaktadır. Belucistan kıyı yolu ise çok fazla kullanılmamakla birlikte üçüncü geçit olarak sayılmaktadır. Bu dağlık alanın dışında önem taşıyan diğer bir bölge, Hindistan'ın kuzeyinde Bengal Körfezinden Arabistan Denizine kadar olan kısmı kaplayan düzlüktür. Düzlüğün merkezi olan Delhi-Agra bölgesinin kuzeybatısında Sint ve doğusunda da Gence bulunmaktadır. Düzlüğün merkezi ve doğusu tarıma elverişli, verimli topraklara sahip iken batısının Gücerat hariç olmak üzere kurak ve verimsiz olduğu bildirilmiştir. (Bayur, 1987: 2-3).

Dekken yaylasının kuzeybatısında bulunan Arvalı Dağlarının sarp tepeleri, kuzeyden gelen kavimlere karşı durmak isteyen halk için bir sığınak görevi görmüştür. Yine Dekken yaylasının kuzeyinde bulunan Vindiya sıradağları da kuzeydeki devletlerin güneye inmesini engellemesi bakımından tarihi önem taşımaktadır. Dekken'in batı kıyılarında ise Gat Dağları bulunmaktadır. Yusuf

Hikmet Bayur, dağlarla çevrilmiş Dekken yaylasını “Anadolu yaylasına” benzetmiştir. Hindistan’ın genel anlamda sıcak bir iklime sahip olduğu ve muson yağmurlarının yağdığı bildirilmiştir (Bayur, 1987: 3).

1.2.2. Hindistan’da Toplumsal Yapı ve Kast Sistemi

Hindistan’da milletleşme sürecinin anlaşılabilmesi için, öncelikle Hindistan’ın etnik yapısının incelenmesi gerekmektedir. Şengül Demirel, Hindistan toplum yapısını açıklarken ilk olarak ‘Ari’lerin ve ‘Dravit’lerin açıklanması gerektiğini bildirmiştir. Hindistan’ın yerli halkı olan Dravitler, yaygın kanaate göre Filipin adaların göç etmiş olan Proto Austroidler ile Hindistan yerlilerinin karışımından oluşmuştur. Daha sonraki dönemlerde ise Dravitler ile Arilerin kaynaştığı bildirilmiştir. Demirel’in Kemal Çağdaş’tan aktardığı sınıflandırmaya göre Hint coğrafyasında yedi etnik unsur mevcuttur; Hint-Ari, Dravit, Moğol, Ari-Dravit, Moğol-Dravit, Türk-İran ve Saka-Dravit¹⁰. Arilerin, Hindistan’a kuzeybatıdan girerek İndus vadisi havzasına yerleştikleri bilinmektedir. Kökenleri tartışmalı olsa da çalışmalar, Arilerin Güney Rusya, Doğu Türkistan, Hazar Denizi ve Aral Gölü arasında yaşamış olduklarını göstermektedir. Demirel’in aktardığına göre Walter Ruben Arileri tanımlamak için “muharip çoban” tabirini kullanmıştır (Demirel, 2017a: 563). Kaynaklarda kast sistemini tanımlamak için farklı adlandırmalar kullanılmıştır. Bunun bir örneği, Mervezi’nin eserinde “Şakbiriye (Çakravartiya), Brahmanlar, Kışteriye (Kşatriya), Şüdiriye (Şudra), Beyşiye (Vaişya), Sendeliye (Candala) ve Dünbiye (Domba)” şeklinde bir sıralama yapılmış olmasıdır (Mervezi, 2025: 49).

Hindistan, tarih boyunca pek çok devlet tarafından odak noktası olmuştur. Esasen coğrafyası, zengin kaynakları ve felsefenin doğudaki temsilcisi konumunda olması ilgi çekicidir. Ancak Hindistan denince ilk olarak bunlar düşünülmemektedir. Tüm bu güzellikler “kast sistemi” olarak adlandırılan sınıfsal ayrımın gölgesinde kalmaktadır. Hindistan toplum yapısını anlamak için yalnızca etnik dağılımı öğrenmek yeterli değildir. Toplamların kültürel birikimi yalnızca ırka dayalı olmadığından sosyal yaşantının anlaşılmasında fayda vardır. Böylece millet kavramının neyi karşıladığı ve toplumun millet olma durumundan neyi beklediği daha açık ve anlaşılır olacaktır. Bu sebeple kast sisteminin açıklanması gerekmektedir.

Kast sistemi, Arilerin ten rengi koyu olan Dravitlerle karışmayı önlemek amacıyla oluşturdukları bir sınıf ayrımıdır. Bu sistem, Hinduizm’in ilahi metinleri olan Veda metinlerine dayanmaktadır. Demirel’in, Rig Veda’nın 10. kitabının 90. ilahisinden aktardığı 11. ve 12. beyitlerde kast sisteminin oluşumunu görmek mümkündür:

¹⁰ Yusuf Hikmet Bayur Saka-Dravit tanımlamasını İskit-Dravit olarak yapmıştır (Bayur, 1987: 5).

“Onlar Purusha’yı kestiklerinde kaç parçaya ayırdılar

Ağızına ve kollarına ne ad verdiler, uyluklarına ve ayaklarına ne ad verdiler?

Onun ağızından Brahman, kollarından Racanya oluşturuldu.

Onun uylukları Vaişya’ya dönüştü, ayaklarından Şudra oluşturuldu.” (Demirel, 2016: 912).

Beyitte geçen Prusha kavramının anlaşılmasına, Kemal Çağdaş’ın, Upanishadlar olarak adlandırılan eski Hint kutsal metinlerinden aktardığı beyitler kaynaklık edebilir: “Başlangıçta yalnız Atman¹¹ vardı; purusha, insan, adam şeklinde idi; (Tanrı) bir de kadın yarattı, bütün yaratıklar bu ikisinin birleşmesiyle meydana geldiler (B.I. 4, 1-4)...” (Çağdaş, 1961: 148). Her iki metinden de anlaşılacağı üzere Hinduizm’de Purusha, toplumun kaynağı olarak betimlenmiştir. İnsan şeklinde tasvir edilen Purusha’nın uzuvları, toplumu oluşturan sınıfları temsil etmektedir. Tabaka farklılıklarının normal sayıldığı toplumlarda her bir kesim bir “sınıf” olarak adlandırılmaktadır. Ancak yalnızca Hindistan’a özgü olan sistemde sınıf kavramı değil “kast” kavramı tercih edilmiş ve buna göre adlandırılmıştır.

Brahmanlar, Hinduizm’in kutsal metinleri olan Vedaları yorumlamakla ve kurban törenlerini yönetmekle görevlidir. Kutsal metinler yalnızca Brahmanlar tarafından yorumlanabilir. Bu durum, Brahmanların kast sisteminin en üst noktasında olmasını açıklığa kavuşturmaktadır. Ayrıca Brahmanların da kendi içlerinde 4 sınıfa ayrıldıkları ve buna göre saygı gördükleri bildirilmiştir. Beyitte geçen “Racanya” ifadesi, Kshatriya olarak adlandırılan sınıfı belirtmektedir. Kast sisteminde Brahmanlardan sonra gelen sınıf Kshatriyalardır. Yöneticiler ve askerler bu sınıfta yer almaktadırlar. Vaişya sınıfı ise üreticilerin ve tüccarların bulunduğu sınıftır. Tarım hayvancılık ve ticaretle uğraşmakta ve üst kastlara hizmet etmektedirler. Üst kastların haklarından mahrum oldukları bildirilmiştir. Şudralar, üst kastların hizmetlerini görmekle sorumlu olan alt tabakadır. İşçiler, çiftçiler, zanaatkârlar ve bunlar gibi yardımcı hizmetlerde çalışan insanlar bu sınıfa dâhil olmakta ve üst kastların haklarından kesinlikle faydalanamamaktadırlar. İbadet hakları dahi yok denebilecek kadar kısıtlıdır. Tapınakları kirletecekleri düşünüldüğünden girmelerinin yasak olduğu, ilahi metinleri öğrenmelerine ve ezberlemelerine izin verilmediği ve törenlere katılmalarının yasak olduğu bilinmektedir. Paryalar; “dokunulmaz” olarak nitelendirilen, toplumun en alt sınıfıdır. Kendilerine kast sisteminde yer verilmemiştir (Demirel, 2016: 912-913).

Bîrûnî, Paryaları şöyle açıklamıştır:

¹¹ Metinde geçen *Atman*, *Brahma*’nın ruhunun adıdır (Çağdaş, 1960: 100). Buradan hareketle Purusha ilk insan olarak açıklanabilir.

“Hâdi, Doma/Domba, Candâla ve Badhatan grupları ise herhangi bir kast veya meslek erbabından sayılmaz. Bunlar köylerin ve lağımaların temizliği gibi aşağı ve pis işlerle uğraşır; farklı meslekleri olan tek bir sınıf olarak görülür, gerçekte onlar gayri meşru çocuklar gibi telâkki edilirler. Çünkü genel kanaate göre onlar, *Sudra* sınıfına mensup bir baba ile *Brahmin* sınıfına mensup bir annenin gayri meşru çocuklarıdır. Bundan dolayı onlar kast dışı topluluklar yani *Parya*’lar olarak görülür.” (Bîrûnî, 2015: 60-61).

Kast sisteminin belli kuralları vardır. Her bir kast kendi içinde kurallara sahiptir. Kurallar sosyal hayatın her alanında etkilidir. Kastın kuralları yerine getirmeyenlerin bir sonraki hayatlarında daha kötü şartlarda doğacaklarına inanılmaktadır. Her kastın yapabileceği iş ve seçebileceği meslek bellidir. Farklı kastların birbirlerine yemek ikram etmeleri bile kurallara tabidir. Farklı kastlardan bireylerin evlenmeleri kesinlikle yasaktır. Kast sisteminin evlilik kuralları endogamiktir. Bunun amacı genetik saflığı korumaktır (Demirel, 2016: 914).

Kast sistemi gibi katı kuralların olduğu toplumlarda, bastırılan sistemin aksini doğurması şaşırtıcı değildir. Burada kast sisteminin doğal sonuçları olarak açıklanabilecek olan iki inanış biçimine değinmek gerekmektedir. Bunların ilki; Hindistan denince, insanların aklına Ganj nehrinden dahi önce gelen Buddha’nın yolunu takip edenlerin inanışı olan Budizm’dir.

Buddha’nın gerçek isminin Siddharta Gautama olduğu ve Buddha’nın “aydınlanan kimse” anlamında bir lakap olarak kullanıldığı bilinmektedir. Siddharta, Hindistan’da bir yöneticinin çocuğu olarak, yani Kshatriya sınıfına mensup olarak dünyaya gelmiştir. Doğduğu sarayda rahat bir çocukluk ve gençlik dönemi geçiren Buddha’nın yirmi dokuz yaşındayken bir keşişten etkilenecek sarayı, karısını ve çocuğunu geride bıraktığı ve bir nevi inziva yaşamı sürmeye başladığı aktarılmıştır. Bu derin düşünce dünyasında geçirdiği altı yılın ardından, inziva yaşantısında aşırılığa kaçmanın doğru olmadığı olmadığını fark etmiştir. Buddha’nın, gölgesinde aydınlığa eriştiğine inanılan Bodhi (Bo ağacı, incir ağacı) kutsal edilmektedir (Tümer, 1992: 352). Buddha’nın sarayda alışmış olduğu refah içerisindeki yaşamını tek etmesi ve bütüncül bir yaklaşımla insanları sevginin ve hikmetin yoluna çağırması, kast sisteminin ayrıştırıcı özelliklerine bir aykırı duruşu temsil etmektedir.

Budizm temelini oluşturan unsurlardan biri, sekiz dilimli yoldur. Bu yol, insanın Nirvana’ya ulaşmasına rehberlik etmektedir. Bu sekiz dilimli yol; doğru söz, doğru davranış, doğru geçim, doğru muhakeme, doğru murakabe, doğru anlayış, doğru düşünce ve doğru niyet olarak sıralanmıştır (Güç ve Sert, 2020: 15). Bu yolun sekiz kollu olması, daha önce bahsedilen sekiz köşeli yıldız anımsatmaktadır. Kültürel motifler zaman içerisinde felsefi değişiklikler yaşamaktadır. Sekiz köşeli yıldız ile sekiz dilimli yolun sayı sembolizmi noktasında ortaklık gösterdiği söylenebilmektedir (Deniz ve Demirel, 2024: 5).

Cainizm (Jainizm, Caynizm) ise, yine Budizm gibi Hinduizm'in temelini oluşturan kast sistemine bir karşı duruş hareketidir. Cainizm'i takip eden insanların eşitliğe olan inançlarını, birlikte yemek yiyerek gösterdikleri belirtilmiştir. Cainistler sergiledikleri bu aykırılık sebebiyle Brahmanlar tarafından sapıklıkla (heretik) itham edilmişlerdir. Cainizm'de kurtuluşun, insanın kendi çabasına bağlı olduğu görüşü mevcuttur (Ataşağın, 2006: 267).

1.2.3. Hint Mitolojisinin Kökeni: Hint Kutsal Metinleri

Hindistan'da mitoloji, din temellidir. Bu sebeple Hint mitolojisini anlamak, Hindistan'daki dinleri tanımakla mümkündür. Hindistan'daki dini çeşitlilik, kastlar arasında 99 inanç ve mezhep bulunduğu, bunların 42 din altında gruplandırıldığı şeklinde ifade edilmiştir (Mervezî, 2025: 50). Burada belirtilen 99 rakamının çokluk ifadesi olarak kullanıldığı ihtimali mevcuttur. Ancak bu dinlerden Hinduizm, oluşumuna sebebiyet verdiği kast sisteminin de etkisi ile kendinden sonra meydana gelmiş ve kabul görmüş inanış biçimlerini kendi bünyesinde eritmiştir (Demirel, 2015: 128). Bu sebeple temel olarak Hinduizm ve Hinduizm'in kutsal metinleri Hint mitolojisinin kaynağı olarak kabul edilebilmektedir. Hinduizm, Sanskrit literatüründe "soylu yol" anlamını taşıyan *Arya Dharma* veya "ezeli, ebedi din" anlamına gelen *Sanatana Dharma* ifadeleri ile geçmektedir. *Arya Dharma* tabiri ile Hinduizm'in Ari kökenli olduğu anlaşılmaktadır (Demirci, 1998: 113). Ancak tanrı figürleri hesaplanması güç olacak kadar fazla ve inanç sistemi de alışılmış din olgusundan oldukça farklı ve karmaşıktır. Şengül Demirel'in, Hindoloji Profesörü İnci Macun'dan aktardığı ifade, bunu destekler niteliktedir: "Hinduizm'in tanımını yapmak oldukça zordur. Tıpkı ne zaman dikildiği belli olmayan büyük bir ağaca benzer." (Demirel, 2024: 36).

Hindistan tarihinin bir bölümüne "Veda Dönemi" olarak adını veren, Hinduizm'in kutsal metinleridir. Veda¹², Sanskritçe 'bilmek' anlamına gelen *vid* kökünden türemiştir (Yitik ve Arslan, 2011: 226). Veda dönemi, M.Ö. 1500 ile 500 yılları arasındaki dönemdir. Veda metinlerinin, *Rişi* adı verilen ermişler tarafından duyulduğu ve görüldüğü kabul edilmektedir (Bayur, 1987: 25). Başlangıçta sözlü aktarımın bir ürünü olan Vedalar, daha sonra yazıya geçirilmiş ve günümüze ulaşmışlardır. Vedaların oluşumu ile ilgili farklı görüşler mevcuttur. Brahma'nın "evrenin özü" olduğu inanışından hareketle ortaya atılan görüşlerden biri Veda metinlerinin Brahma'nın soluğu olduğu yönündedir. Metinler yazıya aktarılırken dört kitap şeklinde derlenmiştir. Bu kitaplar; Rig Veda, Yacur Veda, Sama Veda ve

¹² Ali İhsan Yitik ve Hammet Arslan, "Vedalar" terimine yaygın olarak; dört Veda metni ile birlikte Upanişadlar, Brahmanalar ve Aranyakaların da dâhil edildiğini aktarmışlardır. Devamında ise esasen bahsi geçen eserlerin içerik ve edebi biçim bakımından birbirinden farklı olduğunu ve dar anlamda "Veda" kavramının, Hinduizm'in dört kutsal metnini karşıladığını bildirmişlerdir (Yitik ve Arslan: 2011: 226).

Atharva Veda¹³ şeklinde sıralanmaktadır. Rig Veda; İlahi Bilgisi, Yacur Veda; Büyü Bilgisi, Sama Veda; Kurban Töreni Bilgisi ve Atharva Veda ise Tıp ve Büyü Bilgisi anlamlarını taşımaktadır. Bu metinlerin Hindistan'a Ariler tarafından getirildiği kanaati yaygındır. Hatta Veda metinlerinde adı geçen tanrıların Arilerin tanrıları olduğu düşünülmektedir. Konargöçer kavimlerin mitolojilerine uygun olacak biçimde bu metinlerde adı geçen tanrılar doğa olaylarından hareketle ortaya çıkmıştır (Demirel, 2018: 763).

Benzer durum Türk mitolojisinde de görülmektedir¹⁴. Yerleşik düzene geçmeden önce konargöçer yaşayan Türk milletin doğayı anlamlandırma yolunda temel aldığı unsur, gökyüzü olmuştur. Ayın, güneşin, yıldızların, yağmurun, bulutların, şimşeklerin arasında bozkırda yaşayan ve daima hareket halinde olan toplumların evrenin düzenini doğa ve tabiat eksenli düşünceleri doğal gelişen bir durumdur. Bu sebeple benzer yaşam biçimine sahip kavimlerin mitolojilerinde de büyük benzerlikler görülmektedir. Benzerliklerin bir sebebi de, daha önce söz edildiği üzere kültürel etkileşimlerdir.

Hinduizm'in kutsal metinlerinin, Hint mitolojisi bakımından değeri büyüktür. Metinlerde geçen tanrılar, günümüzde hala Hindular tarafından anılmaktadır. Bu tanrılardan birkaç örnek vermek gerekebilir.

İndra, 10 kitaptan oluşan Rig Veda'nın dörtte biri, İndra'ya yazılmıştır. Yalnızca kendi beyitlerinde değil, diğer tanrılara atfedilen ilahilerde adı 50 defa geçmiştir. Arilerin Dravitlerle ve onların taptığı şeytanlarla olan mücadelelerinde zafer kazanmalarını sağladığı düşünülmektedir. Savaş sırasında atların çektiği bir arabaya bindiğine ve silah olarak yıldırım kullandığına inanıldığı aktarılmıştır. Kara tenli, saçlı, sakallı iri bir adam şeklinde tasvir edilmiştir. İndra'nın en büyük zaferi, suları kapatmış olan ejderha Vritra'yı öldürmesi olarak anlatılmıştır. Anlatıya göre İndra *soma* içerek sarhoş olmuş ve ejderhanın üzerine atılmıştır. Ardından yıldırımıyla Vritra'yı parçalamış ve suları kurtarmıştır (Budda, 1935: 29).

İndra'nın Vritra'yla yaşadığı mücadele, Arilerin toplumsal yaşamını anlamak adına önemlidir. İndra'nın içerek sarhoş olduğu Soma, Hinduizm'de kutsal olan ölümsüzlük içkisidir. Bu içeceğin kişileştirilmiş hali olan Soma adında bir tanrıya inanmaktadırlar (Demirel, 2018: 764, 770). Buradan, Arilerin, saygı duydukları canlı, cansız varlıklara tapınma derecesinde bağlılık ve sevgi duyduğu çıkarımını yapmak yanlış olmayacaktır. Ayrıca, ejderhanın bir düşman olarak tasvir edilmesi, Arilerin Orta Asya'dan gelmiş olma ihtimallerini kuvvetlendirebilmektedir. Daha önce

¹³ Yusuf Hikmet Bayur; Rig Veda, Yajür Veda, Saman Veda ve Atharvan veya Otharvan Veda şeklinde açıklamıştır (Bayur, 1987: 25).

¹⁴ Walter Ruben, Arileri tanımlarken "...bunlar enikonu eski Türklere benziyorlardı." ifadesini kullanmıştır (Ruben, 1944: 44). Bu tanımlama, Arilerin anayurdu meselesinde, Demirel'in işaret ettiği coğrafyayı destekler niteliktedir (Demirel, 2017a: 563).

bahsedildiği üzere ejderha, kadim Çin medeniyetinin en önemli sembolüdür. Çin başlığı altında aktarılmış olan, Çin ile savaş halinde olan kuzey kavimleri, Orta Asya’da yaşayan halklardır. Bu bağlamda her iki toplumun etkileşim halinde bulunmuş olmaları ve ejderha mitini kutsal metinlerinde kullanmış olmaları ihtimal dâhilindedir demek yanlış olmayacaktır. Yine ejderhadan kurtarılması gereken objenin su olması, Ariler için suyun önemli olduğunu göstermektedir ki bu da konargöçer toplumların özelliklerindendir.

Varuna, göğü ve yeri ayıran, güneşi ve ayı parlatan, yıldızları hareket ettiren tanrısal figürdür. İnanişâ göre rüzgâr Varuna’nın nefesidir. Nehirlerin akmasını ve yağmurun yamasını emrettiğine inanıldığı aktarılmıştır. Anlatıya göre Varuna yeryüzünde olup biten her şeyi görür ve günah işleyenleri cezalandırır. Af dileyenlerin hem kendisini hem babasını affeder. Varuna’ya atfedilmiş olan ilahilerdeki ahlaki yükseklik, diğer tanrılara atfedilen ilahilerde bulunandan daha fazladır. Hilmi Ömer Budda, Varuna’nın Vedalara girmiş olan bir Türk tanrısı olduğunu savunmuştur (Budda, 1935: 30).

Mitra, genellikle Varuna ile birlikte anılmıştır. Mitra Sanskritçede “dost” anlamına gelmektedir. Aynı isim Avesta’da da kullanılmış ve yemin, sadakat anlamlarını taşımıştır. Vedalarda güneşi ifade eden Mitra, Avesta’da da güneş tanrısı olarak geçmiştir (Budda, 1935: 30).

Agni için Rig Veda’da ithaf edilmiş iki yüz ilahi bulunmaktadır. İndra’dan sonra en fazla ilahi atfedilen tanrı Agni’dir. Agni’nin kelime anlamı ‘ateş’tir. Diğer tanrılar için kesilen kurbanların kabul edilmesi için Agni’ye yakarıştâ bulunulmuştur (Budda, 1935: 31). Şengül Demirel, bu amaçla söylenen bir ilahiyi şöyle aktarmıştır:

“Adak törenlerinin yöneticisi, tanrıların en yücesi, kurbanın yöneticisi Agni’yi
överim,

O habercidir, bolluğun dağıtandır.

Bizim için ulaşılması kolay ol, bir babanın oğluna olduğu gibi,

Agni, refahımız için bizimle birlikte ol.” (Demirel, 2018: 770).

Agni’nin, duaları dumanlar vasıtasıyla gökteki yerlerine taşıdığına, kötü ruhları yaktığını ve günahları temizleyerek insanları tanrının sevgisine kavuşturduğuna inanılmıştır. Bunun yanında Budda, Agni’nin Orta Asya Türk tesiri olarak bu dine işlediğini ifade etmiştir (Budda, 1935: 31-32). Burada Agni’nin tanrı olduğu halde insanları tanrının sevgisine kavuşturması meselesinden hareketle açıklanması gereken bir durum söz konusudur. Hinduizm ilk bakışta çok tanrılı görülmektedir. Bu kadar fazla tanrısal figürün olduğu bir dinin tek tanrılı olduğunu iddia etmek mantıklı değil gibidir. Ancak bu noktada, Max Müller tarafından

geliştirilmiş olan bir kavram vardır. Henoteizm, çok tanrıyı kapsayan tek tanrı olarak açıklanabilmektedir. (Budda, 1935: 27).

Dyaus'un Arilerin Orta Asya bozkırlarında yaşadıkları dönemde en önemli tanrısı olarak bildirilmiştir. Ariler, "Gök Tanrısı" olarak tanımlanan Dyaus'un kendilerini soğuktan, yağmurdan, fırtınadan ve doğal afetlerden koruduğuna inanmışlardır. Ancak Hindistan coğrafyasına yerleştikten sonra, sıcak iklimin etkisi ile yağmurdan ve soğuktan korunmak için değil, serinlemek için yakarır olmuşlardır. Bu noktada Dyaus'un yerini İndra almıştır. Dyaus'a atfedilmiş bir ilahi bulunmamakla birlikte, diğer tanrılara yakarılırken anıldığı bildirilmiştir. Bununla birlikte bazı ilahilerde "kızıl renkli ve böğüren bir boğa" olarak tasvir edildiği aktarılmıştır (Demirel, 2018: 765). Çin başlığı altında bahsedilen, efsanevi üç hükümdardan Yan Di'nin insan bedeni üzerinde boğa başı ile doğduğu aktarılmıştır. Buradan hareketle hayvansal mitlerin her iki medeniyette de ortaklık gösterdiğini söylemek mümkündür.

Bununla birlikte bir de "trimurti" olarak bilinen üç tanrı figürü vardır. Bunlar; Brahma, Vishnu ve Şiva'dır.

Brahma'nın dört yöne bakan, dört kafalı, bazen sakallı ve bazen de kırmızı renkte tasvir edildiği aktarılmaktadır. Anlatıya göre Brahma'nın beşinci kafası, saygısız konuşması sebebiyle tanrı Şiva tarafından yok edilmiştir. Bununla birlikte dört kolu olduğu, bir elinde asa, bir elinde kaşık veya yay ya da bir testi, bir elinde ise Veda kitabı ile tasvir edildiği belirtilmiştir. Şatapatha Brahmana'dan aktarılan ifadede, Brahma'nın diğer tanrılardan üstün olduğu anlaşılmaktadır: "O (Brahma), tanrıları yarattı. Tanrıları yarattıktan sonra da onları şu dünyalara yerleştirdi: Yeryüzüne Agni'yi, atmosfere Vayu'yu, gökyüzüne de Surya'yı yerleştirdi." (Demirel, 2024: 38-39).

Vishnu'nun, Vedalar döneminden ziyade sonradan değer kazandığı bildirilmiştir. Evreni üç adımda dolaştığına inanılmış, bu adımların güneşin doğuşunu, yükselişini ve batışını temsil ettiği aktarılmıştır. İndra'ya, Vritra ile olan mücadelesinde yardım etmiştir. Brahmanizm döneminde önem kazanmış, Mahabharata destanında ve Puranalarda sıkça anılmıştır. Koruyucu Tanrı olarak nitelendirilmiştir (Demirel, 2024: 39-40).

Başında bir hilal bulunan ve mavi boyunlu olarak tasvir edilen Şiva, Hilmi Ömer Budda'ya göre bir Türk tanrısıdır. Budda, Şiva'yı "Çiva" olarak anmış ve Rudra ismi altında tanımlamıştır (Budda, 1935: 35). Şiva yok edicilik özelliği ile birlikte merhametli olarak tanımlanmış, bu ikilem çelişkili bulunmuştur. Demirel'in aktarımına göre Budda bu çelişkiyi, merhametli olan Şiva'nın kendisine inanmayanları cezalandırması olarak anlamlandırmıştır. Elinde üç uçlu bir mızrak taşımaktadır. Trişula olarak adlandırılan bu mızrağın uçları; yaratmak, sürdürmek ve

yok etmek şeklinde yorumlanmıştır. Şiva'nın bir diğer adı, Umapati, Uma'nın kocası anlamına gelmektedir. Buradaki Uma anne anlamına gelmekle birlikte Demirel bu ismin Türk mitolojisindeki Umay ile bağlantılı olabileceğini paylaşmıştır. Şiva'nın mavi boyunlu olarak tasvir edilmesinin sebebi, dünya için tehlike oluşturan zehri içmiş olmasıdır (Demirel, 2024: 43-44).

Vedaların ardından kutsal kabul edilen üç farklı metin daha vardır. Bu metinler; Brahmanalar, Aranyakalar ve Upanişadlardır (Bayur, 1987: 25). Brahmanalar, çoğunlukla kurban ayinleri ve dini törenler için yol gösterici niteliktedir. Bunun yanında evli ve aile sahibi insanların gerçekleştirmesi gereken dini törenleri de açıklamaktadır. Aile büyükleri yaşlanınca ormanda inzivaya çekilirler. Aranyaka metinleri, bu inziva sürecine ışık tutan ve yol gösteren metinlerdir. Upanişadlar ise, daha çok felsefî metinler olarak açıklanmıştır. Radhakrishnan ve Moore'un tabiri ile Veda metinleri Rişi'lerin, Brahmanalar din adamlarının ve Upanişadlar ise filozofların çalışmaları sonucu ortaya çıkmıştır (Radhakrishnan ve Moore, 2004: 2).

1.2.4. Kast Sisteminin Gölgesinde: Hindistan Coğrafyasında Siyasi Birliğin Sağlanma Süreci

Arilerin Hindistan'a göçlerinin ardından Hindistan'da yeni bir yönetim anlayışı oluşmuştur. Kabileler biçiminde göç eden bu topluluklar "cana" olarak adlandırılmıştır. Bu ifade göçebe toplulukları tabir etmek adına kullanılmıştır. Hindistan'ın kuzeydoğusundan göç eden bu toplulukların zamanla yerleşik hayatı benimsemesi sonucu "canapada" tabiriyle anılmaya başlamışlardır. Canapadaların zamanla kabile düzeninden bağımsız yapılar biçimine dönüşmesi ile "mahacanapada" adı verilen şehir devletleri oluşmaya başlamıştır. Bu şehir devletleri zamanla güçlerini arttırmış, bölgesel yönetimlere dönüşmüştür (Keskin, 2021: 1). Mahacanapadaların ortaya çıkışıyla tarımsal büyümenin ve ticaret yollarının kontrolünün sağlandığı, daha saldırgan bir savaş düzeninin olduğu bilinmektedir (Kulke ve Rothermund, 2001: 83).

Vedik dönemde 16 mahacanapada olduğu bildirilmiştir. Fatemeh Hassan Aali'nin; Panini'nin¹⁵ Asthadyayi'sinden aktardığına göre öncesinde Hindistan'da çeşitli büyüklüklerde altmış dokuz siyasi yapıdan bahsedilmiştir. Bu yapılar zamanla birleşerek 16 mahacanapadaya dönüşmüştür. Bunlar; Anga, Assaka, Avanti, Chedi, Gandhara, Kamboja, Kashi, Kosala, Kuru, Machcha (Matsya), Maghada, Malla, Panchala, Surasena, Vaijji ve Vatsa şeklinde sıralanmıştır¹⁶. Bir kısmı büyük, bir

¹⁵ Panini, Hindistan'ın kuzeybatısında, günümüz Pakistan'ında M.Ö. 6. ve 4. yüzyıllar arasında yaşadığına inanılan Sanskrit dilbilimcidir (Küçükler, 2012: 267).

¹⁶ Adı geçen bölgelerin günümüzdeki karşılığı şu şekildedir:

Anga: Günümüzde Batı Bengal ve Bangladeş

Assaka: Orta Hindistan, Doğu Maharastra

Avanti: Batı ve Güney Madhya Pradesh

kısmı küçük olan bu devletlerin kiminin monarşik, kiminin ise bir tür cumhuriyet yönetimine sahip olduğu aktarılmıştır. Mahacanapadaların ortaya çıkışı M.Ö. 6. yüzyıl olarak kabul edilmektedir. Aynı dönemde Hint alt kıtası “Bharat Varsha” olarak adlandırılmaktadır. Bharat Varsha, mahacanapadaların oluşumu ile 16 parçaya bölünmüştür. Bu devletler yönetim şekillerine göre iki grupta incelenmiştir: Monarşi işle yönetilen 11 devlet ve Cumhuriyet ile yönetilen 5 devlet. Monarşi ile yönetilen devletler, bir kralın hükmü altındadır. Anga, Kashi, Kosala, Chedi, Vatsa, Matsya, Surasena, Assaka, Avanti, Gandhara ve Magadha. Cumhuriyet ile yönetilenler ise Vaiji, Malla, Kuru, Panchala ve Kamboja’dır. Bu devletlerin beş tanesi, diğerlerine nazaran daha ön plana çıkmıştır; Avanti, Kosala, Gandhara, Vatsa ve Magadha (Aali, 2015: 371). Yusuf Hikmet Bayur, mahacanapadaların en önemlilerinin Kosala, Maghada ve Anga olduğunu bildirmiştir (Bayur, 1987: 53).

1.2.5. Magadha’dan Çandragupta’ya: Siyasi Birliğe Giden Süreç

Bahsedilen 16 mahacanapada içerisinde Magadha, diğerlerine oranla üstünlük kurmayı başararak Hindistan tarihindeki en büyük krallıklardan biri haline gelmeyi başarmıştır. Magadha Krallığının ilk hanedanı, Jarasandha’nın babası ve Vasu’nun oğlu olan Brihadha önderliğinde kurulmuştur (Aali, 2015: 376).

Krallığın ön plana çıktığı dönem, Haryanka Hanedanından Bimbisara’nın dönemidir. İstila politikasını başlatmış ve Anga bölgesini fethederek topraklarını denize kadar genişletmiştir. Bimbissara’nın Buddha’ya iyilikte bulunduğu, ancak keşişlik propagandalarını yasakladığı bilinmektedir. Bununla birlikte Bimbissara’nın yönetiminde kesin olmamakla birlikte 80.000 kasabanın bulunduğu ve bu kasabaların yöneticilerinin Budist olduğu bildirilmiştir (Bayur, 1987: 53).

Bimbissara’nın evlilik yoluyla ittifaklar kurmuş ve bu şekilde gücünü arttırmıştır. Oğlu Ajatashatru, tahta geçme isteğiyle Bimbisara’yı öldürmüştür. Ajatashatru, babasının ardından toprakları genişletmeye devam etmiştir. Kosala Krallığını topraklarına katmış, Ganj Nehri yakınlarında Pataligrama adlı bir kale inşa etmiştir. Kalenin bulunduğu alan, daha sonra Pataliputra’ya¹⁷ dönüşecektir. Vaijji

Chedi: Orta Madhya Pradesh

Gandhara: Peşaver ve Kuzey Pakistan Pencap bölgesi

Kamboja: Kuzey Belucistan ve Pakistan’ın Kuzeybatı Sınır Eyaleti

Kashi: Varanasi/ Benares

Kosala: Doğu Uttar Pradesh

Kuru: Haryana ve Delhi

Matsya: Doğu Rajasthan ve Batı Madhya Pradesh

Maghada: Bihar ve Bengal

Malala: Kuzeybatı Bengal ve Batı Assam

Panchala: Uttarakhand ve Batı Uttarpradesh

Surasena: Hindistan’ın Pencap bölgesi

Vrijji: Kuzeydoğu Uttar Pradesh

Vatsa: Güney Uttar Pradesh (Aali, 2015: 371).

¹⁷ Pataliputra: Günümüzde Bihar eyaletinin başkenti Patna’dır (Patil, 2012: 1).

Konfederasyonunu bastırması, iç karışıklık çıkararak 16 yıllık bir mücadelenin ardından yok etmiştir. Budizm'i ve Cainizm'i desteklemiştir. İlk Budist Konseyi bu dönemde toplanmıştır. Ajatashatru'nun Buddha ile görüşmesi, Bharuch heykellerinde tasvir edilmektedir. Ajatashatru'nun ardından tahta, oğlu Dayan geçmiştir. Kusumpura adlı bir şehir kurmuş ve burayı Patalipurta'ya dönüştürmüştür. Dayan'dan sonra taht, Sisunaga hanedanına geçmiştir. Haryanka Hanedanının son hükümdarı halk tarafından tahttan indirilmiş ve sürgün ettirilmiştir. Halk, onun yerine Sisupala isimli bir veziri kral ilan etmiştir. Sisupala, toprakları genişletme politikasını takip etmiş ve Avanti Krallığını topraklarına katmıştır. Bu durum Avanti Krallığı ile Maghada Krallığı arasındaki 100 yıllık rekabetin son bulmasını anlamını taşımaktadır. Sisupala'nun ardından Kalkaska kral olmuş ve ikinci Budist Konseyi onun döneminde toplanmıştır. Kalkaska, Nanda Hanedanının kurucusu Mahapadma Nanda tarafından öldürülmüştür (Aali, 2015: 376).

Mahapadma Nanda, Magadha Krallığını en parlak dönemine taşımıştır. Mahapadma'nın menşei hakkında farklı görüşler mevcuttur. Aktarıma göre Puranalarda geçen; onun, Sisupala hanedanının son hükümdarı olan Mahanadi'nin Şudra bir kadından olan oğlu olduğu yönündedir. Caina yazarlarına göre ise bir berberin genelev kadınından olma oğludur. Her iki aktarım da Mahapadma'nın Kshatriya sınıfından olmadığı yönündedir ki bu, yaşanan dönem için önemli bir hadisedir. Döneminde İskender'in Hindistan'a girdiği ancak doğuya ilerlemeye cesaret edemediği yönünde görüşler mevcuttur. Kendisini tek hükümdar ilan ettiği ve diğer tüm hükümdarları yok ettiği bildirilmiştir. Hathigumpha yazıtında geçen, Kalinga'nın fethi kendisine atfedilmektedir. Puranalarda "tüm Kshatriyaları yok eden" anlamında *Sarvakshatrantaka* olarak geçtiği ifade edilmiştir. Kaynaklara göre Mahapadma'nın yönetiminde 20.000 atlı, 200.000 piyade, 2000 savaş arabası ve 3000 savaş fili olduğu yazılmaktadır. Mahapadma 10 yıl hüküm sürmüş ve ardından sekiz oğlu gelmiştir (Aali, 2015: 376).

Nanda Hanedanının son yıllarında İskender, Hindistan'a sefer düzenlemiştir. İskender'in sefer düzenleyeceği ülkeler hakkında önceden bilgi ve çevre edindiği bilinmektedir. Seferin düzenleneceği dönem hakkında kısaca aktarmak gerekir. Bu dönemde Pencap'ta Taksila, Abisara ve Poros¹⁸ adında üç büyük devlet bulunduğu aktarılmıştır. Poros'un bir hanedan adı olduğu düşünülmekte ve aynı zamanda bulunduğu bölgenin en güçlü devleti olduğu ve Abisara ile ittifak kurduğu aktarılmaktadır. Poros ile Taksila arasında yaşanan mücadele sonucu Taksila kralı, oğlu Amfi ile İskender'e haber göndererek yardım istemiştir. İskender istilalarına

¹⁸ Taksina: Sint ve Celum arasında

Abisara: Celum ile Çenap arasında

Poros: Çenap'ın güneyinde (Bayur, 1987: 54-55). Kulke ve Rothermund, Poros'un kralın adı olduğunu ve kralın mensup olduğu kabilenin, Rig Veda'da adı geçen Puru'dan gelen Pauvaralar olduğunu yazmışlardır (Kulke ve Rothermund, 2001: 95).

devam ederek, babası öldüğü için yeni kral olan Amfi'nin ülkesine gitmiş ve hediyelerle karşılanmış ve Poros üzerine yürümüştür. Zorlu bir mücadelenin ardından Poros yenilmiş ve kral, hükümdar olarak muamele görmek şartıyla teslim olmuş ve Poros kendi kralına bırakılmıştır Bunun sonucunda her iki devlet İskender'in müttefiki olmuştur (Bayur, 1987: 54-55; Kulke ve Rothermund, 2001: 95).

Bundan sonraki süreçte İskender, pek çok savaşta başarılı olarak güneydoğuya doğru ilerlemiştir. Ancak Bias'ta, Fergeus (Fergelis) adlı bir kraldan; yolun devamın bir çöl ve çölün ardında Gence nehri olduğunu, nehrin ardında ise Agrames veya Ksandrames¹⁹ adlı bir kralın bulunduğunu öğrenmiştir. Adı geçen kralın komutasında 20.000 atlı, 200.000 yaya asker ile birlikte 2000 savaş arabası ve 3 veya 4000 savaş filinin olduğunu, bununla birlikte bahsedilen kralın Çandragupta adlı komutanı ve Kautilya adındaki danışmanın, krala karşı olduklarını öğrenmiştir. Çandragupta, ittifak kurmak için Pencap'a İskender'in yanına gelmiştir. Ancak İskender, ülkenin sıcak ikliminden etkilenen, Brahmanların büyülerinden korkan ve uzun yoldan bıkmış olan askerlerini Magadha ile savaşa girmeye ikna edememiştir. Tüm bu sebeplerde ötürü İskender geri dönmüş ve rotasını Irak'a²⁰ çevirmiştir (Bayur, 1987: 55-56; Kulke ve Rothermund, 2001: 95).

İskender'in seferi, tamamlanamamış olsa da Hindistan tarihi açısından dolaylı sonuçları olmuştur. Bu seferin, İndus vadisi havasındaki küçük devletleri ve kabileleri zayıflatmasından hareketle Çandragupta'nın kuzey Hindistan'ı birleştirmesine zemin hazırladığı yönünde görüşler mevcuttur (Can, 2011: 50; Aali, 2015: 378). Burton Stein, istilanın ilk sonucunun mahacnapaların yıkılmasıyla Maurya'nın güçlü bir monarşiye dönüşerek bu yapıların yerini almış olması olduğunu ifade etmiştir (Stein, 2015: 74).

İstila sırasında İskender'le anlaşarak Dana Nanda'yı tahttan indirmek isteyen Çandragupta, İskender geri döndükten sonra amacına ulaşmıştır. Son Nanda kralı Dana Nanda'nın zalim bir yönetici olduğu, halkına kötü davrandığı ve bu denklemde Çandragupta'nın bir kurtarıcı rolü üstendiği aktarılmıştır. Bununla birlikte Çandragupta'nın ailesi hakkında görüşler mevcuttur. Brahman geleneğine göre, babasının Magadha kralı Nanda, annesinin ise aşağı kasttan olduğu; Cainist geleneğe göre ise Çandragupta'nın köyde yaşayan bir çiftçinin kızının oğlu olduğu aktarılmıştır (Can, 2015: 50).

Çandragupta, tahta geçtikten sonra Pencap'ı ele geçirmiştir. İskender'in ölümünün ardından egemenlik kuran Seleukos, Sint ırmağını geçmiştir. Ancak

¹⁹ Bayur, söz edilen kralın Dana Nanda olduğunun tespit edildiğini bildirmiştir (Bayur, 1987: 56).

²⁰ Kulke ve Rothermund, İskender'in İran'a, Susa'ya döndüğünü ve bir yıl sonra öldüğünü aktarmışlardır (Kulke ve Rothermund, 2001: 96).

Çandragupta tarafından kalabalık bir ordu beraberliğinde karşılanmıştır. Burada savaş çıkmadan anlaşmaya varılmış, Seleukos'a 500 fil hediye edilmiş, karşılığında Seleukos Kabil'e kadar olan topraklar üzerinde hak iddiasından vazgeçmiştir (Bayur, 1987: 57).

2.TÜRKİSTAN

Günümüzde Anadolu coğrafyasında yaşamakta olan Türklerin anayurdu, 19. yüzyılın ortalarına kadar “Türkistan” olarak adlandırılmış olan bölgedir (Taşağıl, 2012: 556: Şahin, 2018: 519). Türklerin Anadolu’ya göç etmeden önce yaşamış oldukları bu topraklar, Türk mitolojisinin doğduğu yer olarak kabul edilebilmektedir. Buradan hareketle, Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş döneminde kullanıldığı bilinen bozkurt gibi mitolojik figürlerin (Öksüz, 2023: 96) kökeninin Türkistan olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla bu figürlerin milletleşme sürecinde kullanımının takibi, bizleri Türkistan’a yönlendirmiştir. Bu sebeple mitolojik unsurlardan önce Türk mitolojisinin doğmuş olduğu Türkistan coğrafyasını; şekillenmiş olduğu ilk siyasi ortamı açıklamak gerekmektedir.

Siyasi gelişmeler ve coğrafya ile birlikte zamanla gelişen toplumsal yaşam dinamiklerinin de mitolojiyi etkilediği bilinmektedir. Bahsedilen yaşam dinamikleri arasında inanış biçimlerini saymak mümkündür. Bu durumda “Türklerin eski dini” olarak kabul gören (İnan, 1976: 2) Şamanizm’e değinilmesi faydalı olacaktır. Bununla birlikte Türkistan coğrafyasında daha geçmiş dönemlere tarihlendirilen kültür çevreleri hakkında kısaca bilgi aktarmak, toplumsal yapının oluşumunu ve Türkistan’da baskın kültürün nasıl şekillendiğini anlamak adına önem taşımaktadır.

2.1. Türkistan Coğrafyası:

Türkistan, Türklerin anayurdunu ifade etmektedir. Bu sebeple ilk olarak Türkistan teriminin coğrafi olarak işaret ettiği alanı açıklamak gerekmektedir. İbrahim Kafesoğlu, Türklerin ana yurdunu “Çin ile Orhon ırmağı arasındaki saha” olarak açıklamıştır (Kafesoğlu, 1991: 516). *Hudûdü’l Âlem Mine’l-Meşrik İle’l-Magrib* adlı eserde yer alan “Toğuzğuz” ülkesine dair bilgiler şöyledir:

“Toğuzğuz ülkesinin doğusu Çin, güneyi Tibet ve Halluh (Karluk) ülkesinin bazı kısımları, batısı Hırhızların (Kırgızların) bazı kısımları, kuzeyi de Toğuzğuz ülkesi boyunca yayılan Hırhız (Kırgız)lardır. Toğuzğuz ülkesi, Türk ülkelerinin en büyüğüdür. Aslında Toğuzğuzlar en kalabalık kavim idiler. Eskiden bütün Türkistân hükümdarları Toğuzğuzlardandı.” (Duman ve Ağarı, 2020: 48).

Aktarılan bilgilerden hareketle, geçmişte bir bölümü Toğuzğuzlar olarak adlandırılmış olan Türkistan’da hükümdarlığın Türklerin elinde olduğu görülmekte ve Türkistan adlandırmasıyla baskın kültürün Türk kültürü olduğu anlaşılmaktadır. Mervezî’nin eserinde Türklerin bir kısmının şehirlerde ve köylerde, bir kısmının ise ıssız yerlerde ve çöllerde yaşadığı aktarılmıştır. Yine aynı eserde Türklerin büyük bir halk olduğu ifade edilmiş ve bu halkın birçok boydan olduğu açıklanmıştır. Buna göre bu halkın büyük boylarından biri “Ğuz” olarak adlandırılmakta ve bu boy on iki oktan oluşmaktadır. Ğuz boyuna mensup kimileri “Toğuzğuz” kimileri “Ûyğur” ve

kimileri ise “Üçğur” olarak adlandırılmaktadır. Halkın hükümdarı “Toğuz-Hakan” olarak bilinmekte ve bu hükümdarın sayısız orduları bulunmaktadır. (Mervezî, 2025: 39). Eserden aktarılan bilgilerden hareketle Türklerin nüfus olarak kalabalık bir millet olduğu ve ikamet alanlarının da oldukça geniş bir coğrafyaya yayıldığı görülmektedir. Yine aynı eserde Hippokrates’ten alınan aktarımda, Türklerin kimseye bağlı olmayan, özgür insanlar olduğu ve kendilerini yönettiği, başkalarının onları yönetmesine izin vermedikleri ifadeleri yer almıştır (Mervezî,2025: 49). Bu aktarımdan hareketle Türklerin bulundukları alanda yönetici konumuna sahip olduklarını görmek mümkündür. Dolayısıyla bu da “baskın unsur” ifadesini desteklemektedir.

Geçmiş dönemlerde tartışma konusu olan, Türklerin anayurdunun neresi olduğu meselesinin, farklı bilim dalları tarafından farklı açıklamalar geliştirildiği belirtilmiştir (Ögel, 1984: 1). Türklerin yaşamış oldukları ilk coğrafya, tarihçilere göre Çin kaynaklarından hareketle Altay Dağları, etnologlara göre İç Asya’nın kuzey bölgeleridir. Antropologlara göre Kırgız bozkırı ile Tanrı Dağları arası, sanat tarihçilerine göre kuzeybatı Asya sahası, birtakım kültür tarihçilerine göre Altaylar ile Kırgız bozkırları arası veya Baykal Gölü’nün güneybatısıdır. Bazı dil araştırmacılarına göre ise Altay Dağlarının veya Kingan Sıradağlarının doğusu ve batısıdır (Türk Dünyası El Kitabı, 1992: 3).

Bir başka tanımda ise Türklerin anayurdu kuzeyde Sibirya, güneyde Tibet, Hindistan, Afganistan ve İran, doğuda Gobi Çölü ve batıda Hazar Denizi çerçevesinde kalan bölge belirtilmiştir (Delican ve Kaya, 2021: 1553). Bahsedilen coğrafi tanımlamalardan hareketle, Türklerin anayurdu hakkında bir fikir edinmek mümkündür. Ancak daha net bir tanımlama yapmak gerekirse, daha önce aktarılmış olan, “Asya kıtasının kalp-gâhı” (Eryılmaz, 2021: 316) ifadesi konuya ışık tutacaktır.

Zeki Velidi Togan bu konuya dair şu ifadeleri kullanmıştır:

“Türklerin menşe’i bahis mevzuu olunca, gözler, bugün dahi bunların yaşamakta olduğu Ortaasya’ya dikilir; fakat bu milletin ikinci büyük ve en kuvvetli kütlesi Önasya’da ve Karadeniz etrafında yaşamaktadır. Türklerin nüfus artıklığı tarihî devirlerde en ziyade şimdiki Avrupaî Rusî’yi, Şimalî Çin’i, Şimalî Hindistan’ı tazyik etti; fakat bu nüfus artıklığı nihayet Önasya’da yerleşerek burada ve Karadeniz kıyılarında Türk’ün ikinci vatanını kurdu.” (Togan, 1981: 7).

Aralarında çok büyük farklılıklar olmadığı halde, bu coğrafyanın birden çok tanıma kapı aralamasının sebebinin Baumer: “Avrasya kıtasının tarihi, Orta Asya ile batı doğu ve güneydeki çeperler arasında nabız gibi atan bir etkileşimi andırmaktadır; bu nedenle Orta Asya’nın kültürel sınırları tarih boyunca sık sık yer değiştirmiştir.” ifadeleri ile açıklamıştır. Aynı zamanda bölgenin siyasi sınırlarını; Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Türkmenistan ve Özbekistan’ı kapsayacak biçimde göstermiştir (Baumer, 2012: 4).

Bununla birlikte bir de kavramsal açıklama yapılması uygun olacaktır. “Türkistan” tabirinin “Orta Asya” tabiri yerine kullanılmasının nedenini paylaşmak gerekmektedir. Günümüzde, bahsi geçen coğrafyayı belirtmek için “Orta Asya” tabiri kullanılıyor olsa da, tarihi kaynaklarda 19. yüzyılın ortalarına kadar “Türkistan” adı kullanılmıştır. Çin hâkimiyeti altında bulunan alan Doğu Türkistan, SSCB hâkimiyeti altına girmiş olan (1924-1991) alan ise Batı Türkistan olarak adlandırılmıştır (Taşağıl, 2012: 556). Bir başka ifade ile Pamir ile Altay Dağları arasındaki dağlık bölgenin doğu tarafı Doğu Türkistan, batı tarafı Batı Türkistan’dır (Ardel, 1992: 9). Bunun yanında Kazakistan’da Türkistan adlı bir eyalet bulunmaktadır. 1962, 1992 yıllarında “Güney Kazakistan Eyaleti”, “Çimkent Eyaleti” gibi farklı isimlerle anılmış olan bölge 2018 yılından itibaren tekrar Türkistan olarak adlandırılmıştır (Taşağıl, 2012: 560; Delican ve Kaya, 2021: 1553).

Tarihi kaynaklarda Türkistan adını ilk İranlıların ve Arapların kullandığı aktarılmıştır (Taşağıl, 2012: 556). “Türkistan” adının Moskova Bolşevikleri tarafından, Türkleri birleştirebilecek bir unsur olması sebebiyle kullanılmasının yasaklandığı aktarılmıştır (Köseoğlu, 2014: 28). Orta Asya teriminin ilk olarak 1829 yılında Alman kâşif ve doğa bilimci Alexanden von Humbolt tarafından kullanıldığı bilinmektedir. Humbolt, seyahati sırasında Çar I. Nikolay’ın emriyle Rusya’dan Çin sınırına kadar geçmiştir. Humbolt’un, Orta Asya’nın Avrasya kıtasında ayrı bir bütünlük oluşturduğunu fark eden ilk kişi olduğu aktarılmıştır (Baumer, 2012: 4). Alanın temel kaynaklarında ve 19. yüzyılın ortalarına kadar yazılmış olan eserlerde, bölgenin “Türkistan” adıyla anılması sebebiyle, yeni sayılabilecek olan Orta Asya kavramı yerine çalışmamızda bu adın kullanılması tercih edilmiştir.

Türkistan’da, Karasal iklim ve Çöl iklimi görülmektedir. Çöl ikliminin görüldüğü yerler, Türkmenistan’da Karakum ve Özbekistan’da Kızılum çölleridir (Topal, 2014: 7). Bölgenin önemli kaynaklarından biri Aral Gölüdür. Ayrıca su taşıma kapasitesi ile Aral Gölü’nü besleyen iki önemli kaynak mevcuttur; Ceyhun ve Seyhun nehirleri. Ceyhun nehri, Pamir Dağlarındaki kar ve buzullardan, Seyhun nehri ise Tanrı Dağlarındaki kar ve buzullarından kaynağını alarak Aral Gölü’ne dökülmektedir (Yıldız, 2021: 115). Ancak Çarlık Rusya ve SSCB dönemlerinde sürdürülen sulama projeleri, kaynaklarda dengesizliğe yol açmıştır (Uslu, Öngel ve Sözen, 2011: 143).

Baumer, bölgedeki bozkırları şöyle betimler:

“Moğolistan Altaylarından Tuna havzasına doğu-batı ekseninde önemli dağ veya su engelleri olmaksızın 4400 kilometre boyunca uzanan nispeten düz bozkır kuşağının coğrafi geçirgenliği binlerce yıl boyunca halkların göçüne davetiye çıkarmıştır.” (Baumer, 2012: 4).

Aktarılan tüm bilgilerden hareketle Türkistan coğrafyasının yüksek dağlara, bozkırlara ve su kaynaklarına ev sahipliği yaptığı söylenebilmektedir. Bu bozkırlarda

yaşan yerleşik halklar da konargöçer halklar da kendi kültürlerini geliştirmişlerdir ve konargöçerlik, bu coğrafyanın başlıca figürlerinden biri olmuştur (Baumer, 2012: 4). Türk tarihinin ve Türk kültürünün doğmuş olduğu bu toprakların izleri, Togan'ın (1981: 7) “Türklerin ikinci vatanı” olarak tabir ettiği Anadolu’da günümüzde görülmeye devam etmektedir.

Konargöçer kültür, uçsuz bucaksız bozkırda karşılaşılabilecek her türlü tehlikeyi öngörmeyi gerektirmektedir. Bu sebeple eski Türklerin oldukça hızlı ve çevik oldukları söylenebilir. Günümüzde yaşatmaya devam ettiğimiz kültürün temellerinin oluştuğu ortam göz önüne alınınca, gelenekler arasına gizlenmiş olan pek çok unsur anlaşılır hale gelmektedir. Bu sebeple öncelikle Türk mitolojisinden bahsetmek gerekmektedir. Ancak bundan önce, Türk mitolojisinin kaynakları arasında yer alan Şamanizm’den bahsetmek faydalı olacaktır.

2.2. Şamanizm

Şamanizm, “Şaman” adı verilen bireylerin ekseninde gelişmiş olan bir yaşam pratikleri bütünü olarak açıklanabilmektedir. Bu yaşam biçimin “Kamçılık” olarak adlandırıldığı da ifade edilmiştir. Şaman kelimesi, Tunguzcada “kâhin, sihirbaz anlamını taşımaktadır (Güngör, 2010: 325). Şamanlığın dünya görüşünde evrenin birçok katmandan oluştuğu görüşü hâkimdir. Daha önce anlatılmış olan Yaratılış destanındaki gibi, yukarıda on yedi kat sema bulunmaktadır. Bunun yanında aşağıda da yedi veya dokuz kat olduğuna inanıldığı bildirilmiştir. Her ikisinin arasında, insanların yaşadığı yeryüzü bulunmaktadır. Dolayısıyla yeryüzü her ikisinden de etkilenmektedir. Yukarı katlar aydınlığı ve iyiliği, aşağı katlar karanlığı ve kötülüğü sembolize etmektedir (Radloff, 2008: 17-18).

Şamanizm’de kişileştirme oldukça sık görülmektedir. Yer-su olarak adlandırılan bu inanış biçimi Şamanizm’in temelini oluşturmaktadır. Wilhelm Radloff, Yer-su’yu ruhlar topluluğu olarak tanımlamıştır (Radloff, 2008: 22). Buradan hareketle Şamanizm’de canlı bir evren anlayışı olduğunu ifade etmek yanlış olmayacaktır. Şamanizm’in din olup olmadığı tartışma konusu olmuştur. Harun Güngör, Şamanizm’i “dinden ziyade vecde dayalı bir yöntem” olarak nitelendirmiştir (Güngör, 2010: 325). Bunun yanında Hikmet Tanyu, Şamanizm’in eski Türk dini olduğuna dair öne sürülen görüşlere kesin bir dille karşı çıkmış, eski Türk dininin “Hanif” dinine benzer tek tanrılı “Gök Tanrı” inancı olduğunu dile getirmiştir (Tanyu, 1978: 12). Eliade ise, Şamanizm’i “tipik olarak Sibiryaya ve Orta Asya’ya özgü dinsel bir oldu” olarak yorumlamıştır (Eliade, 1999: 22).

Şamanizm’in yaşam pratiklerinde ritüeller önemli bir yer tutmaktadır (İnan, 1976: 2). Ancak bu ritüelleri herkesin yapması mümkün değildir. Ritüelleri gerçekleştirmek Şaman’ın görevidir. Bu durum Şamanizm’in, Şaman ekseninde gelişen bir yaşam pratiği olmasının sebebini açıklamaktadır. Şaman’ın ritüellerde

başrol olmasının sebebi; herkesin, atalara etkili bir biçimde başvuramayacağı düşüncesinden ileri gelmektedir. Atalar ile insanlar arasındaki bağı kurmak bir güçtür ve bu güç herkese verilmemiştir. Şamanlarda bulunan bu güç babadan oğula, Şaman davulu ile aktarılmaktadır (Radloff: 2008: 23).

Genel hatlarıyla ritüeller, Şaman ve evreni canlı tutan ruhlar ekseninde gelişmiş olan Şamanizm'in, eski Türklerin yaşamında önemli bir yer tuttuğu söylenebilmektedir. Ruh kavramı başlı başına mitolojiye kaynaklık edebilecek iken Şamanizm'in mistik öğelerle bezeli yapısı bu durumu çok daha kuvvetli hale getirmektedir. Yaratılış destanını okumak, Şamanizm'in evrene bakış açısını görmek için önemli bir rehber olacaktır. Tıpkı destanların olduğu gibi, eski inançların veya "yaşam pratiği" tanımından hareketle alışkanlıkların toplum üzerinde yadsınamaz bir etkisinin olduğu ifade edilebilmektedir. Bu sebeple millet kavramını incelerken, araştırmaya konu olan toplumun yaşam felsefesine de değinmek gerekmektedir. Şamanizm'i anlamak bu sebeple çalışmamız açısından büyük bir öneme sahiptir.

2.3. Mitolojiden Gerçekliğe-İlk Türklerin İzleri: Türkistan'da Bulunan Kültür Çevreleri

Güney Sibirya'nın bazı bölgelerinde, Neolitik ve Eneolitik çağlarda sarı ırk ve beyaz ırkın²¹ karışımından oluşan bir toplumun yaşadığı kaydedilmiştir. Mongolid yapıya sahip olduğu bildirilen bu toplumun, Yenisey, Orhun ve Tula nehirleri çevresinde yaşamış olduğu bildirilmiştir. Buranın batısındaki Altay-Sayan ve Semireçi bölgelerinde ise kısmen yerleşik, tarımla uğraşan ve kısmen konargöçer yaşayan beyaz ırka mensup insanların yerleştiği aktarılmıştır. Bahaeddin Ögel, bu toplumu Avrupa'daki Alp ırkına benzetmiş ve Türklerin ataları olabilecekleri ihtimalini dile getirmiştir (Ögel, 1984: 13-14). Salim Koca'nın aktarımında ise, M.Ö. 5000 yıllarında (Yontma Taş Devri) Türklerin ilk atalarının avcılık ve balıkçılık yaparak geçindiklerinin anlaşıldığı bildirilmiştir (Koca, 2017: 5).

Anav kültürü, Türkmenistan'ın Aşkabat şehri yakınlarında, M.Ö. 4000-M.Ö. 1000 yılları arasına tarihlendirilen bir kültür çevresidir. Yapılan araştırmalarda kerpiç evlere rastlanmış; at, koyun, sığır gibi hayvanların beslendiği anlaşılmıştır. Bununla birlikte kültür çevresinde yaşayan toplumun tarımla uğraştığı tespit edilmiştir. Anav toplumunun milliyeti kesinleşmemekle birlikte, Arilere dayandırıldığı yönünde aktarımlar mevcuttur. Ancak tarih aralığının uyuşmaması sebebiyle bu, zayıf bir görüştür (Koca, 2017: 6).

Kelteminar kültürünün (M.Ö. 3000), S.P. Tolstov tarafından ortaya çıkarıldığı ve Ceyhun ve Zereşan nehirlerinin aşağısından Aral bölgesine kadar uzandığı belirtilmiştir. Kelteminar toplumunun balıkçılık ve avcılık yaptığı bilinmektedir

²¹ Kaynaklarda "Anau" şeklinde de geçmektedir (Togan, 1981: 7; Ögel, 1984: 19)

(Okladnikov, 2019: 95). Bu dönemde Harezm’de maden devrinin başladığı bilinmektedir (Ögel, 1984: 20).

Afanesyevo kültür çevresi (M.Ö. 3000-1700), Abakan bozkırlarından Volga nehrine kadar olan geniş bir coğrafyada bulunmaktadır. Yapılan araştırmalarda elde edilen; ok uçları, küpeler ve basit çömlekler gibi buluntuların, dönem insanının avcılık ve hayvancılık yaptığını gösterdiği aktarılmıştır. Afanesyevo kültürünün bir önemi de, kurganlarda at ve koyun kemiklerinin ilk defa bulunmuş olmasıdır. Hayvancılığın yanında tarımla ilgilendikleri aktarılmıştır (Koca, 2017: 6). İbrahim Kafesoğlu, Afanesyevo toplumunun, Andronova ile birlikte diğer antropolojik fenotiplerden farklı olarak “brakisefal, savaşçı beyaz ırk” olduğunu ve bunun bir Türk proto-tipini temsil ettiğini ifade etmiştir (Kafesoğlu, 1998: 49).

Andronovo kültürü (M.Ö. 1700-1200), Afanesyevo kültürünün devamı niteliğini taşımaktadır. Andronovo kültürünün Altayların batısından Yenisey’e kadar olan alana yayıldığı ve Kazakistan ile Güney Ural bozkırlarını içine aldığı aktarılmıştır. Bu dönemde sürü yetiştiriciliği gelişmiş, tarım ile uğraşmış ve yün işlenmiştir. At yetiştirilmiş, el değirmenleriyle tahıl dövülmüştür (Okladnikov, 2019: 122-123). Ayrıca bu döneme tunç ve altından yapılmış olan süs eşyaları bulunmuştur. Salim Koca’nın Eberhard’dan aktarımına göre: “Çinliler tunç yapmayı Andronovo insanından yani Türklerin atalarından öğrenmişlerdir.” (Koca, 2017: 7).

Karasuk kültürü (M.Ö. 1200-700), Güney Sibirya ve Kazakistan’da ortaya çıkmıştır. Bu kültürü yeni türde mezarların temsil ettiği aktarılmıştır. Araştırmalar sonucunda, ölü ile birlikte yiyecek gömme geleneğinin geliştiği ortaya çıkmıştır. Okladnikov, Karasukların ölü gömme geleneğini şöyle anlatmıştır: “Ölünün başucuna bir içecek kabı; ayakucuna, omuz, göğüs ve iki arka bacadan oluşan dört et parçası konur. Mezarlar genellikle yan yana yerleştirilir ve böylece oldukça geniş kabile ya da aile mezarlıkları oluştururlar.” (Okladnikov, 2019: 125). Karasuk kültürü, Andronovo’nun devamı olmakla birlikte bu dönemde demir madeninin işlenmesi önemli gelişmelerdendir. Ayrıca dört tekerlekli üstü kapalı arabaların ve keçeden çadır yapımının olduğu aktarılmıştır (Koca, 2017: 7).

Tagar kültürü M.Ö. 700-100 arasına tarihlendirilmektedir. Bu kültürün karakteristik özelliğinin, bronz ve kemik eşyaların üzerindeki hayvan başları şeklindeki süslemelerdir. Ayrıca bronzdan bıçak, ok uçları ve hançer bulunduğu bildirilmiştir. Akdes Nimet Kurat, Tagar kültürü için: “...bunların da eski Türk kültürü ile ilgisi olduğu muhakkaktır.” ifadesini kullanmıştır (Kurat, 1972: 3). Taştık kültürünün ise hem eski bronz çağına ait özellikleri gösterdikleri hem de yeni döneme ait bütün özellikleri taşıdığı belirtilmiştir (Ögel, 1984: 87).

2.4. İskitler

İskitlerin M.Ö. 6 ile 2. yüzyıllar arasında Tanrı Dağları ile Pamir –Altay arasında yaşadıkları aktarılmıştır. Daha önce değinildiği üzere bozkırın göçlere müsait bir yapıda olması sebebiyle, başka kavimlerin bölgeye yaptıkları akınların sonucunda İskitlerin büyük bir bölümü Türkistan'ın batısına, İran'ın doğusuna ve Hindistan'ın kuzeyine göç etmek durumunda kalmışlardır (P'yanov, 2002: 611). Herodot Tarihi'nde İskitlere dair önemli bilgilerin yer aldığı aktarılmıştır. Eserden aktarıldığına göre İskitlerin altın çağı M.Ö. 514 veya 521 yıllarıdır. Bu süreçte Pers hükümdarı Darius 700.000 veya 800.000 kişi ile İskitlerin üzerine yürümüştür. Tam bir savaşa girmek istemeyen İskitler stratejik hamleler yaparak Darius ve ordusunu İskit ülkesinin içine çekmişlerdir. Bu stratejiden sonra Darius, İskit ülkesinden oldukça zorlu bir biçimde çıkabilmiştir. Ancak ordusunu orada bırakmak zorunda kalmıştır. Bu durum İskitlerin yenilmez bir toplum olarak tanınmalarında önemli bir yere sahip olmuştur (Melyukova, 2019: 146).

İskit- Pers mücadelesinin, İskitlerin kimlik bilinci üzerinde etkili olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca bir kısmının yerleşik bir kısmının ise konargöçer olarak yaşadıkları aktarılmıştır. Bununla birlikte İskitlerin etnik olarak değil, politik bir birliktelik içinde oldukları aktarılmıştır (Melyukova, 2019: 147-148).

2.5. Asya Hun Devleti

“Hun” adının eski Türkçede *insan, halk* anlamlarını taşıdığı aktarılmıştır. Siyasi merkezlerinin Ötüken çevresinde bulunduğu bilinmektedir. Başlangıçta merkez olarak Ordos bölgesi kullanılmıştır. Devletin kuruluş tarihi tam olarak bilinmemekle birlikte Çin'in Savaşan Beylikler dönemine denk geldiği aktarılmıştır. Dönemde Qin hanedanına karşı beş derebeylik Hunlarla anlaşma yapmıştır (Çandarlıoğlu, 2003: 18; Kafesoğlu, 1992: 112).

2.5.1. Teoman Dönemi

Mete Han'ın babası Teoman, Çin yıllıklarında *Tan-hu* (Şanyü) olarak geçmiştir. Bu da eski Türkçede hükümdar anlamına gelmektedir (Kafesoğlu, 1992: 112). Bahaeddin Ögel'in (2015: 87) Shi Ji'den aktardığına göre Teoman'dan önce Hun Devleti kimi zaman büyümüş, kimi zaman küçülmüştür. İlgili dönemin aktarımının zorluğu:

“Onların soylarının, biyografya ve tarihleri hakkında yazılmış, raporlar elde edemedik. Bu sebeple de (onları) sıraya koyup, (anlatamadık). Maotun, (yani Mete) çağına gelince, Hunlar güçlendiler. Güçleri büsbütün büyüyünce de kuzeydeki yabancı kavimlerin hepsini, idareleri altına aldılar. Güneyde ise Çin ile karşılaşp, (Çinle) düşmanlık gütmeye başladılar. İşte bundan sonra onların soyları, boyları ve büyük memurları tanındı öğrenilmeye başlandı. Böylece, (devletin resmi raporlarına göre), onlar hakkında yazılmaya başlandı.” (Shi Ji, akt. Bahaeddin Ögel, 2015: 87)

Bu alıntı, çalışmamız açısından oldukça kıymetlidir. Anlatıda, Türk tarihini araştırmanın zorlukları açık bir şekilde dile getirilmektedir. Çalışmamızda aktardığımız bilgiler doğrultusunda Çin halkının, tarih sahnesine çıktıkları andan itibaren yerleşik bir yaşam biçimine sahip olduğunu dile getirebilmekteyiz. Yerleşik yaşam biçimi, Çinlilerin tarih yazıcılığında da etkili olmuştur. Belli bir toprak parçası üzerinde daimi kalıyor olmak, Çinlilere düzenli bir yaşam ve bunun getirisi olarak kayıt tutma becerisi kazandırmıştır.

Antik Çin halkı, dünya medeniyetine oldukça büyük kazanımlar bırakmıştır. Türk tarihi hakkında edindiğimiz bilgiler bunlardan biridir. Türklerin konargöçer yaşıyor olmaları sebebiyle, kendileri hakkında temel bilgilerin, başka milletlerin tarih kroniklerinden elde ediliyor olduğu bilinmektedir (Barthold, 2004: 9). Alıntıda geçen “onları sıraya koyup anlatamadık” ifadesinden, kronolojik bir anlatımın temel kaygı edinildiği görülmektedir. Bu sebeple, tarafsızlığı tartışılıyor olsa dahi, Hun Devletinden önce bölgede yaşamış olan kavimleri, bunların birbirleri ile olan münasebetlerini ve yaşam pratiklerini anlayabilmek adına Çin tarih yazıcılığı, Türk tarihini okumak için oldukça önemli bir rehberdir demek yanlış olmayacaktır.

Teoman’ın zamanı, Qin Hanedanının kurucusu Qin Shi Huang Di dönemine denk gelmektedir (Ögel, 2015: 95). Daha önce belirtildiği üzere bu dönem, Çin’in siyasi birliğinin kurulmuş olduğu dönemdir (Okay, 1993: 146). Dolayısıyla bu dönem aynı zamanda, Çin’in idari sistematığının oluşturulma sürecine denk gelmektedir. Ögel, Huang Di ile Hunların etkileşimde bulunduğunu aktarmış, Hunların göçlerinde bu hükümdarın etkisinden söz etmiştir (Ögel, 2015: 97).

Gumilev’in (2013: 72) aktarımına göre Hunların Ordos bölgesinden kuzeye göç etmesinin temel sebebi Hunlarla Qin Shi Huang Di’nin ordusu arasında yaşanmış olan savaştır. Qin Hanedanlığı tarafında ordunun komutanı Ming T’ian, Hun ordusunun başında ise dönemin yabgusu, Şan-yü Teoman bulunmaktadır. Anlatıma göre Huang Di, Ordos’a Ming T’ian komutasında büyük bir ordu çıkarmıştır²². Ming T’ian Ordos’u ele geçirmiş ve Sarı Irmak kıyılarında 44 kasaba kurmuştur. Ardından bu kasabalara garnizonlar kurmuş ve mahkûmları buralara yerleştirmiştir. Sınırlardaki dağları ise birer kale gibi kullanmış ve dağların eteklerini düzenleyerek göçebe kavimlerin oralara gitmesini engellemiştir (Gumilev, 2013: 72).

Ming T’ian’ın ordusu son olarak Sarı Irmağa ulaşmış ve Yin-shan dolaylarındaki dağların eteklerini zapt etmiştir. Hunlar verimli ve stratejik olarak avantajlı olan topraklarını kaybetmişlerdir. Bununla birlikte kendilerine bağlı bulunan Lou-fang ve Pa-yang topluluklarının yaşadıkları Ordos bölgesi de

²² Gumilev’in eserinde orijinal metinde ordunun yüz bin askerden oluştuğu yazılmış ancak yazar dipnotunda bu sayıyı abartılı bulduğunu ve “büyük bir ordu” ifadesinin daha yerinde olacağını belirtmiştir (Gumilev, 2013: 72).

kaybedilmiştir. Tüm bu kayıpların ardından Teoman, Halha'ya çekilmiştir. Bunun bedeli ise oğlu Mete'yi Yüe-çilere rehin göndermek olmuştur. Bu süreçte komşu kavimler Hun topraklarını aralarında paylaşmışlardır. (Gumilev, 2013: 72).

Ziya Gökalp, Teoman'ı "Türklerin en eski bilinen başbuğu" olarak tanımlamıştır (Gökalp, 1995: 200). Genel kanıya göre Mete'nin Yüe-çilere rehin gönderilmesinin ardında Teoman'ın ikinci eşi vardır²³ (Gökalp, 1995: 201; Kafesoğlu, 1997: 60). Anlatıma göre Teoman'ın ikinci eşi, Mete'nin varis olmaması için onun rehin gönderilmesini düzenlemiştir. Mete'nin Yüe-çilerde rehin kalması, Yüe-çilerin Hunlara karşı bir kozu olmak suretiyle, iki kavim arasındaki barışın korunması anlamına gelmekteydi. Ancak Teoman eşinin sözünü dinleyerek Yüe-çilere savaş açmıştır. Mete ise bunu önceden haber alarak Yüe-çilerin elinden kurtulmayı başarmıştır (Gökalp, 1995: 201-202; Koca, 2002: 703).

2.5.2. Mete Han Dönemi

Mete, Halha'ya Teoman'ın yanına dönünce savaşın kendisinin öldürülmesi için planlandığını öğrenmiştir. Ancak Teoman, oğlunun başarısını takdir etmiş ve halkın 10.000 çadırlık kısmını kendisinin idaresine vermiştir. Mete; kendi yönetimi altındaki halkın askeri eğitimini başlatmış ve atılan okların nasıl ısıklık çaldığını öğretmiş ve okların yalnızca kendi okunun gittiği noktaya kadar atılması emrini vermiştir. Bununla birlikte bu emre uymayanların öldürülmesi emrini vermiştir. Anlatımına göre Mete, askerlerinin bu kararına olan itaatlerini ölçmek için ilk olarak kendi atına ok atmış ve kendisi ile birlikte atmayanların öldürülmesini emretmiştir. Bunun ardından kendi eşine ok atmış ve korumasız bir kadına ok atmayı kabul etmeyen yakın arkadaşlarını öldürtmüştür. Bir diğer gün av esnasında okunu babası Teoman'ın atına çevirmesinin üzerine askerlerinin de aynı davranışı sergilediğini görünce, hazır olduklarına kanaat getirmiş ve ardından babasına ok atmıştır. Olayın üzerine Teoman ölmüş, ardından Mete'nin üvey annesi ve kardeşi ile duruma tepki gösteren beyler öldürülmüştür. Mete, kendini yabgu ilan ettirmiştir. (Gumilev, 2013: 79; Koca, 2002: 693-695).

Mete'ye dair anlatılagelen başka bir husus daha vardır. Anlatıma göre Hunlar arasındaki bu karışıklıktan faydalanmak isteyen Tung-hular haber göndermiş ve Mete'nin eşini ve atını istemişlerdir. Beyler bu duruma tepki göstermiş ancak Mete bu isteği karşılamıştır. Bunun üzerine Tung-hular, *Kalğan* adlı bölgenin güneybatısında yer alan, hayvancılık için verimsiz olan çöl benzeri bölgeyi istemişlerdir. Aslında bahsi geçen toprak, belli bir kavmin mülkiyetinde olmamakla birlikte Tung-huların doğusu ile Hunların batısında bulunmaktaydı. Bu istek üzerine beyler, böyle bir alanı tartışma konusu yapmayı gereksiz bulmuş ve bir kısmı verilmesinin faydalı olacağı kanaatinde bulunmuştur. Ardından Mete, toprağın

²³ Gumilev'e göre Teoman'ın Mete'yi göndermesinin sebebi, ikinci eşinden olan oğlunu daha çok sevdiği için varis olarak onu seçmiş olmasıdır (Gumilev, 2013: 79).

verilmesinden yana kanaat gösterenlerin öldürülmesini emretmiş ve *toprağın, devletin temeli olduğunu* ifade etmiştir (Gumilev, 2013: 80; Koca, 2002: 699).

Tung-huların son isteği üzerine Mete, savaş başlatmıştır. Bu tepkiyi beklemeyen Tung-hular, savaşı kaybetmiş ve içlerinden bir kısmı kurtulmayı başararak *Wu-huan* adlı bölgeye yerleşmişlerdir. Bu sebeple buraya yerleşenler “Wu-huanlar” olarak adlandırılmıştır. Tung-hu toprakları Mete’nin emri altına girmiş, bu suretle Hunlar toprak genişletmiş ve Mançurya bozkırlarının hemen hemen hepsi Hun hâkimiyetine girmiştir. Mete savaşın ardından ordusunu dağıtmamış, Yüe-çilere doğru istikamet almış ve onların daha batıya ilerlemesini sağlamıştır. Bu durum, uzun yıllar süren Hun ve Yüe-çi mücadelesine sebebiyet vermiştir (Gumilev, 2013: 80).

2.5.3. Mete Han’ın Baideng (Pai-teng) Kuşatması (M.Ö. 200)

Tung-hular ve Yüe-çilerin ardından Mete, Ordos’ta bulunan Pa-yang ve Lou-fang kavimlerini de emri altına almıştır. Bu süreçte Qin Hanedanı dağılmış ve iç karışıklıklar başlamıştır. Bu durumu avantaja çeviren Mete, Çin’e ilk akınını düzenlemiştir. Mete’nin ordusunun 300.000 askere ulaştığı ifade edilmiştir. Sima Qian’dan aktarılan bu bilgi, bir Hun Devletinin kurulmuş olduğuna yorumlanmıştır. Mete’nin 24 Hun boyunu birleştirdiği ve *Orta Çin İmparatorluklarına*²⁴ nazaran bir miktar daha güçlü bir devlet kurduğu aktarılmıştır (Gumilev, 2013: 80).

Bahaeddin Ögel (1993: 1), Mete Han’ın tarih sahnesine çıkışını şöyle değerlendirmiştir:

“Mete’nin ortaya çıkması ile Çin devleti ile beraber Çinlilerin dünya görüşü de, temellerinden itibaren sarsılmağa başladı. Herkes anlamıştı ki, yeryüzünde en güçlü devlet olarak yalnız Çin değildi. Çin’in yanında daha kuvvetli ve daha düzenli bir Hun devleti de vardı. Bu suretle yeryüzünde orta devlet ikileşmiş oluyordu²⁵.” (Ögel, 1993: 1).

Salim Koca’nın (2002: 691) ifadesine göre Mete’nin Çin tarih yazımında edildiği yer diğerlerinden farklıdır. Buna göre, Çinli komutanların raporlarına dayanmakta olan Çin tarih kayıtlarında Mete Han dönemi adına bir istisna olarak, Hunların görüşlerine de yer verilmiş ve dönem bu bilgiler ışığında kayıt altına alınmıştır. Bu sebeple bu kayıtlarda doğaüstü imgeler bulunmaktadır (Koca, 2002: 691). Ögel’in aktarımı bu bilgiye dayanaklık etmektedir:

“Mete’nin Çin’e yaptığı seferlerinden sonra Çinliler onu daha iyi tanımışlardı. Fakat onun biyografyasını tamamlamak için, gençliği hakkında da bilgi vermek lazımdı. Mete bir

²⁴ “Orta Çin”; Çin tarihi üzerine yazılmış olan eserlerde bir coğrafi işaret ifadesi olarak kullanılmıştır (Bkz.: Eberhard, 1947: 5; Huang, 2005: 165; Gumilev, 2013: 80). Orta Çin İmparatorlukları ise işaret edilen bölgede kurulmuş olan İmparatorlukları belirtmektedir.

²⁵ Burada bahsedilen “orta devlet” kavramı, Çin’in Çince adının “Zhōngguó (中国)” (Orta Ülke, Merkez Devlet) olmasından kaynaklanmaktadır (Ögel, 1993: 1).

cihan imparatoru olmuş ve halkının gözünde efsaneleşmişti. Çinlilerin, Mete'nin gençliği hakkında bilgileri ise ” (Ögel, 1993: 2).

Mete'nin hâkimiyet altına aldığı kavimler; Hun-yüler²⁶, Tin-lingler, Yüe-çiler ve Ch'ai-li olarak sıralanmıştır (Gumilev, 2013: 81).

Hunlar ile Han hanedanı arasında geçen savaş, Hun akınlarının sonuçlarını anlamak açısından önemlidir. M.Ö. 202'de Çin'de iç savaş başlamıştır. Bunun sonucunda Liu-pang (Gaozu) başarılı olarak Han hanedanını kurmuştur. Mete'nin Çin akını bu döneme denk gelmektedir. Akının sonucunda Ma-i kalesi Hunlar tarafından kuşatılmıştır ve kumandan Prens Han-shin teslim olmak zorunda kalmıştır. Bu kuşatmanın ardından Hun ordusu güneye doğru istikamet almış ve M.Ö. 200 yılının kış aylarında Kuzey Shan-si'nin başkenti Chin-yang'a varmışlardır. Karşılaşmak için gönderilen Kao-tsu ordusunun üçte birlik bir bölümünün elleri hava şartları sebebiyle donmuştur (Gumilev, 2013: 81).

Mete'nin bu savaşta tipik göçebe savaş taktiğini değiştirdiği ifade edilmiştir. Önce taktiksel olarak yanıltma amaçlı geri çekilmiş ve Çin ordusunun öncü kuvvetlerini kuşatmıştır. Bunun ardından diğer öncü kuvvetlerle birlikte İmparatoru da kuşatma altına almıştır. Bu kuşatmada dikkat çeken nokta, Mete'nin, askerlerini dört gruba ayırması ve her bir gruba farklı renkte atlar verilmesidir. Buna göre bir grubun atı kara yağız, bir grubun atı beyaz, bir grubun atı kır ve bir diğer grubun atı ise kırmızı renktedir (Gumilev, 2013: 81) . Kara yağız atlılar kuzeyde, kırmızı atlılar güneyde, kır atlılar doğuda ve beyaz atlılar ise batıda yer almıştır. Bahaeddin Ögel, konuya dair bilginin yalnızca Shi Ji'de bulunduğunu ve ardından alınan notlarda renklere göre düzenlenmiş olan atlı birlikler üzerinde özellikle durulduğunu belirtmiştir. Buradan hareketle bu durumun Çin kültürüne yabancı olduğunu ifade etmiştir (Ögel, 2015: 290).

Hun ordusunun akını yedi gün üst üste devam etmiş ve bu durum Çin tarafında büyük bir tahribat bırakmıştır. Çin ordusu, aç ve uykusuz olarak yedi gün boyunca akınlara direnmiştir. Çin ordusu, direnişin sonunda çare olarak Mete'nin eşine bir anlaşma sürecine girmeyi teklif etmiştir. Anlaşmaya göre eşi, birtakım hediyeler karşılığında Mete'yi Gaozu ile uzlaşmaya ikna edecektir. Bu anlaşma sonucunda eşi Mete'ye, Çin'i ele geçirmeleri durumunda Hunların burada yaşamayacaklarını ifade etmiştir. Bu gibi konuşmaların ardından Mete, Çin ordusunun çıkabilmesi için kuşatmanın kaldırılması emrini vermiştir. Ardından Çin ordusu, Hun ordusunun açtığı koridordan çıkmıştır. Hun askerleri, Çin ordusu çıkana kadar oklarını Çin askerlerine doğrultmuşlardır. Muharebenin yoğunlaştığı noktanın Pai-teng (Baideng)²⁷ olduğu aktarılmıştır (Gumilev, 2013: 81).

²⁶ Hunların akrabaları olarak açıklanmıştır (Gumilev, 2013: 81).

²⁷ Ögel, “Pe-teng” ve “Peteng” şeklinde ifade etmiştir (Ögel, 2015: 285)

Savaşın askeri mevcudiyetine dair Sima Qian'ın aktardığı bilgiler, Gumilev'in (2013: 82) analizlerince Çin ordusu adına dürüst ancak Hun ordusu adına abartılı bulunmuştur. Buna göre Çin ordusunun geri hizmetler de dâhil olmak üzere 320.000 civarı askere sahip olduğu, ancak Hun ordusunun 400.000 süvariye sahip olduğu kayıt altına alınmıştır. Ancak bu sayının gerçek mevcudiyetin 10 veya 20 kat fazlası olduğu ifade edilmiştir (Gumilev, 2013: 82). Ögel ise Shi Ji'de 400.000 olarak belirtilen Hun askeri sayısının, Han Shu'da 300.000 olarak düzeltilmiş olduğunu belirtmiştir (Ögel, 2015: 285).

Kuşatmanın ardından Hunlar ile Çin arasındaki ilk antlaşma kabul edilmiştir. Antlaşmaya elçi olarak gönderilen Liu Ch'eng adlı komutanın daha önce Han hükümdarına Hunların güçlü bir kavim olduğunu bildirmesi sebebiyle zincire vurulduğu Ögel tarafından aktarılmıştır. Bu komutan, daha sonra antlaşmaya elçi olarak gönderilebilecek kadar büyük bir yer edinmiştir (Ögel, 2015: 295).

Bahsedilen antlaşmanın, Çin'in yıllık vergiye bağlanmasının ve bir Çinli prensesin Hunlara gönderilmesinin ardından M.Ö. 197 yılında gerçekleştiği kaydedilmiştir (Ögel, 2015: 298).

2.6. Türk Mitolojisinin Doğuşu: Türk Destanlarından Birkaç Örnek

Milletlerin mitolojilerinin incelenmesi için sözlü aktarım ürünleri oldukça büyük bir önem taşımaktadır. Bu sözlü aktarım ürünleri arasında destanlar da yer almaktadır. Bu sebeple Türk mitolojisi üzerine yorum yapabilmek adına Türk destanlarının incelenmesi faydalı olacaktır.

2.6.1. Yaratılış Destanı

Anlatıya göre yer ve gök yaratılmadan önce, yalnızca su vardır. Yer, gök, güneş ve yıldızlar yoktur. Türk mitolojisine göre tanrıların en büyüğü Kayra Han, kendine benzeyen birini yaratmış ve ona "kişi" adını vermiştir. Kayra Han ile kişi su üzerinde süzülürken; kişi Kayra Han'dan daha yüksekte uçak istemiştir²⁸. Bu sebeple uçma yeteneğini kaybederek suya düşmüştür. Boğulmaya başlayınca Kayra Han'dan²⁹ yardım istemiştir. Kayra Han, kişinin sudan kurtulması için emir vererek kişinin üzerine oturabilmesi için denizden bir yıldızın yükselmesini emretmiştir (Radloff, 2008: 18).

Kişi uçma yeteneğini kaybettiği için, ona denizin dibinden toprak çıkarmasını emretmiş ve bu toprağı serperek yeri yaratmıştır. Kişi toprağın bir kısmını kendisi için ağzında saklamıştır. Ancak suyun üzerine çıkında sakladığı toprak ağzında

²⁸ Sepetçioğlu'nun aktarımına göre kişi, rüzgârı icat edip suyu dalgalandırmış ve Kayra Han'ın yüzüne su sıçratmıştır. Bu sebeple uçma yeteneğini kaybetmiştir (Sepetçioğlu, 1998: 14).

²⁹ Radloff, Kayra Han adının yanına "merhametli sema" şeklinde not düşmüştür (Radloff, 2008: 18). Anlaşıldığı üzere aktarımda tanrıların en yükseği olarak nitelendirilen Kayra, gökyüzüne denk tutulmuştur.

büyümüş ve nefes alamaz hale gelmiştir. Kayra Han kişiye ağzındaki toprağı tükürmesini emretmiştir. Kayra Han'ın yarattığı yerler düzlük, kişinin ağzından püsküren topraklar ise bataklıkları ve tepecikleri oluşturmuştur. Bunun üzerine sinirlenen Kayra Han kişiye Erlik adını vererek onu ışık diyarından kovmuştur. Sonrasında yeryüzüne başka insanlar yaratmıştır. Yerden dokuz dallı bir ağaç büyütmüş ve her bir dalın altında bir insan yaratmıştır. Bu dokuz insan, yeryüzünde yaşayan dokuz boyun ataları olmuştur (Radloff, 2008: 18-19).

Erlik, Kayra Han'dan insanları kendi yönetimine vermesi istemiş, isteği reddedilince insanları kandırması ve etkisi altına almıştır. Kayra Han bu duruma kızınca insanları ter etmiş ve onlara yol gösterici olması adına May-Tara'yı geride bırakmıştır. Kayra Han on yedi kat semayı kurmuş, bunların sakinlerini yaratmış ve kendisi de on yedinci kata çıkmıştır. Erlik, Kayra Han'ın semasını görünce kendi için bir sema kurmuştur. Kayra Han kötü ruhların burada, yeryüzündeki insanlardan daha rahat yaşadığını görünce öfkelenmiş ve Mandışira Bahadır'ı görevlendirmiştir. Mandışira Bahadır göğü yıkmış ve o zamana kadar dümdüz olan yerlerin şekli bozulmuştur. Dağlar, uçurumlar ve aşılması imkânsız olan ormanlar böyle oluşmuştur. Kayra Han, Erlik'i yerin ışıksız en alt katına sürmüştür (Radloff, 2008: 20).

Wilhelm Radloff'tan aktarılmış olan yaradılış efsanesi, eski Türk toplumunun dünyanın düzenine bakış açısını görmek adına oldukça büyük izler taşımaktadır. Öncelikle tanrı figürünün, yaratılmış olanların hatalarını affediyor olması ve onlara öfkelenip yüz çevirdiğinde dahi arkasında onları gözetecek birini bırakıyor olması, Türklerin dünyaya iyimser bir yaklaşım sergilediğini göstermektedir. Bununla birlikte tanrının Erlik'ten sonra dokuz insanı yaratmış olduğu inancı, bireysel değil kolektif yaşamın normal kabul edildiğini göstermektedir. Dolayısıyla, Yaradılış Destanı ışığında Türklerin toplu yaşama düşüncesini en başından kabullendiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

2.6.2. Alp Er Tunga Destanı

“bu Türk beglerinde atı belgölük

tonga alp er idi kutı belgölük

bedük bilgi birle öküş erdemi

biliglig ukuşluk budun ködrümi

ne ördüm ne kördüm esrig eren

ajunda tetig er yidi bu cihan

tejikler ayur anı efrasiyab

bu efrasiyab tuttu iller talab”³⁰ (Yusuf Has Hacib, 2008: 132-134).

Destanın bu aktarımı İran mitolojisine dayanmaktadır ve bu sebeple İran edebiyatının bakış açısını sunmuştur. *Efrâsiyab*, İran mitolojisinde korkunç bir savaşçı ve güçlü bir kumandandır. Aynı zamanda kötülük tanrısı Ehrimen’in yeryüzündeki temsilcisidir. Ferîdun’un torunlarından *Zâişman*’ın oğlu, *Peşeng*’in oğludur. Efrâsiyab, İran milletinin baş düşmanıdır³¹. Yer altında, duvarları demirden bir kalenin içinde bulunan 100 sütunlu bir sarayda yaşamaktadır. Efrâsiyab’ın sihrinin etkisi altındaki sarayını güneş, ay ve yıldızlar aydınlatmaktadır. Bu sarayın içinden şarap, su, süt ve yoğurt nehirleri akmaktadır (Yazıcı, 1994: 478).

“Ferr”; hükümdarlık gücüdür ve Efrâsiyab’ın amacı Ferr’i ele geçirmektir. Ancak bunu başaramamıştır. Ferr’e sahip olmak için yedi iklim dolaşmış, kısa bir süreliğine sahip olmayı başarmıştır. Bunun gerçekleşmesi İranlılar sayesinde olmuştur. Dahhâk’ın dedesi Zeynigev, İran’ı işgal etmiştir. Bunun üzerine İranlılar Zeynigev’e karşı Efrâsiyab’dan yardım istemiştir. Efrâsiyab Zeynigev’i kovmuş ve bu sayede Ferr’e kavuşmuştur. Ehrimen, Efrâsiyab’ı, Dahhâk’ı ve İskender’i ölümsüz; Cemşîd, Feridun ve Keykâvus’u ölümlü kılmıştır (Yazıcı, 1994: 478).

Mustafa Necati Sepetçioğlu’nun aktarımında (1998, 110-111) ise mitolojik unsurlar nispeten daha azdır. Anlatılan dönemde İran’da birçok padişahlık bulunmaktadır. Kâbil Padişahlığı da bunların arasında bulunmaktadır. Padişahlığın başında Zal adlı biri vardır. Zal, Alp Er Tunga’nın elinde esir olan İran Hükümdarını kurtarmak amacıyla Turan ülkesine yürümüş, Alp Er Tunga’yı yenmiş fakat Hükümdarı kurtaramamıştır. Üstünden epey zaman geçtikten sonra İran Hükümdarı Zev ölmüş, Alp Er Tunga tekrar İran’a savaş açmıştır. Bu arada Zal yaşlanmış, yerine oğlu Rüstem’i yollamıştır. Zaloğlu Rüstem ile Alp Er Tunga arasında sayısız savaşlar olmuş, çoğunu Rüstem kazanmıştır (Sepetçioğlu, 1998: 110).

Savaşlar devam ediyorken Keykâvus’un, oğlu Siyavüş ve Zaloğlu Rüstem ile arası açılmış, bunun sonucunda Siyavüş Alp Er Tunga’ya sığınmış ve bir Tür kızı ile evlenmiştir. Siyavüş’ün Keyhüsrev adında bir oğlu olmuş, bu çocuk büyüyünce İranlılar tarafından kaçırılarak hükümdar ilan edilmiştir. Keyhüsrev Zaloğlu Rüstem ile arsını düzeltiş ve onu Alp Er Tunga’nın üzerine göndermiştir. Bunun üzerine yine çok sayıda savaş olmuş, Alp Er Tunga yorulmuş, askeri kalmamış ve yalnız başına

³⁰ Günümüz Türkçesiyle: Bu Türk beyleri arasında adı meşhur ve ikbalı ayan beyan olanı Tonga Alp-Er idi.

O yüksek bilgiye ve çok erdeme sahipti;
bilgili, anlayışlı ve halkın seçkiniydi.

Ne seçkin, ne yüksek ve ne yiğit adamdı;
zaten cihanda anlayışlı insan bu dünyaya hakim olur.

İranlılar ona Efrâsiyab derler;

bu Efrâsiyab akınlar salıp ülkeler zaptetmiştir (Yusuf Has Hacib, 2008: 132-134) .

³¹ Avesta’da kötü ve hilekâr olarak anlatılmıştır (Yazıcı, 1994: 478).

dağlara çekilmiştir. Burada izini bulan İranlılar ona yeniden saldırmıştır. Bunun üzerine suya atlayıp kurtulmak isten Alp Er Tunga başarılı olamamıştır. Yiğitçe savaşmış ancak sonunda ölmüştür (Sepetçioğlu, 1998: 111).

Alp Er Tunga destanının millî bütünlük oluşturduğu gerçeği iki yönlüdür. İlki İran-Turan savaşları özelinde, Alp Er Tunga'nın kimi zaman tek başına kimi zaman askerleriyle verdiği büyük mücadelenin sonunda dünyaya hükmetmiş olmasıdır. İkincisi ise İran'ın meşhur Şehnâmesinde yer alan ifadelerden anlaşıldığı üzere, İran halkı üzerinde bıraktığı millî bilinç etkisidir. Türk destanlarının en önemlileri arasında yer alan Alp Er Tunga'nın, İran halkının millî bütünlük anlayışında edindiği yer dikkat çekicidir. Alp Er Tunga İran edebiyatında, kendisine karşı kenetlenmek gereken bir düşmanı temsil etmiştir. Kullandığımız aktarımlar İran kaynaklarından faydalanılmış olmaları sebebiyle bu bakış açısını yansıtmıştır. Burada önemli olan, Alp Er Tunga'nın Türk millet bilinci ile İran millet bilinci üzerinde bırakmış olduğu etkinin aynı orantıda olmasıdır.

2.6.3. Oğuz Kağan Destanı

Anlatıma göre Ay Han'ın doğum sancıları başlamış, doğumun sonunda bir oğlu olmuştur. Yüzü gök rengi, ağzı ateş kızılı, gözleri bal elası ve saçları ile kaşları kara olan bu çocuğun güzelliği ilgili çekmiştir. Doğduktan sonra yalnızca bir defa süt emen bu çocuk, bir daha süt emmemiş ve konuşmaya başlayarak çiğ et ile şarap istemiştir. Kırk gün içinde büyümüş ve kırkıncı gününde yürümeye başlamıştır. Ayakları sığır gibi güçlü, göğsü ayı gibi sağlam, beli kurt gibi ince ve omuzları samur gibi parlak ve oynak olan çocuğun vücudunun tüylü olduğu belirtilmiştir. At sürülerini gütmüş, at binmiş ve geyik avına çıkmıştır. Bu çocuğun adı Oğuz Han'dır (Sepetçioğlu, 1998: 38)

Büyüdükçe cesareti ve yiğitliği artan Oğuz Han, bir ormandaki canavarı kargısıyla öldürmüş, ardından bir ala doğanı ok ve yayı ile öldürmüştür. Bunun üzerine düşünmüş ve kargısının canavardan daha güçlü olmasını demirden yapılmış olmasıyla; ok ve yayının ala doğandan daha güçlü olmasını ise bakırdan yapılmış olmalarıyla ilişkilendirmiştir (Sepetçioğlu, 1998: 39).

Oğuz Kağan, aylar sonra tekrar ormana gitmiş ve burada tanrıya yakarmaya başlamıştır. Bu esnada her yer karanlığa gömülmüş, yalnızca bir noktada göz alıcı mavi bir ışık belirmiştir. Işığın olduğu yöne giden Oğuz Kağan orada, mavi ışığın ortasına oturmuş olan çok güzel bir kız görmüştür. Kızın başında, Çoban Yıldızı gibi parlayan bir ışık vardır. Kızın güzelliğine hayran kalan Oğuz Kağan, bu kızla evlenmiştir. Bir süre sonra bu kızın gözleri parlamış, ardından üç erkek çocuk doğurmuştur. Çocukların isimleri; Gün, Ay ve Yıldız olmuştur (Sepetçioğlu, 1998: 40).

Günler sonra Oğuz Kağan toy kurarak Beylerine yarlık vermiştir:

“Ben sizlere oldum Kağan

Alalım yay işe kalkan

Talih olsun bize nişan

Biz Bozkurt gibi haykıran!

Demir kargılarımız orman olsun

Av yerinde yaban eşekleri yürüsün

Daha deniz daha ırmak

Gün başımızda tuğ, gök çadır olsun!” (Sepetçioğlu, 1998: 40)

Toyun ardından elçiler göndererek dört bir yana haber salmış ve beylerin kendisine boyun eğmesini istemiştir. Bunun üzerine Oğuz Kağan’a yakın sağ yanda bulunan Altun Kağan altın, gümüş, yakut ve mücevherlerden gönderdiği hediyelerle Oğuz Kağan’ın buyruğu altına girdiğini bildirmiştir. Aynı dönemde Oğuz Kağan’a yakın sağ yanda bulunan Urum Kağan, haber göndererek kendisine boyun eğmeyeceğini bildirmiştir. Bunun üzerine Oğuz Kağan, Urum Kağan’ın üzerine asker çıkarmış, kendisi de atına binmiş tuğ açmış ve yola çıkmıştır. Kırk gün sonra Muz Dağı’nın eteğine çadır kurdurmuş ve burada dinlenmiştir. Ertesi gün, güneş doğarken Oğuz Kağan’ın çadırında parlak bir ışık belirmiştir. Bu ışığın içinde gök yeleli, gök tüylü erkek bir kurt belirmiş ve kurt, Urum Kağan’a karşı Oğuz Kağan’ın yanında olmak istediğini söylemiştir. Bunun ardından ışık da kurt da ortadan kaybolmuştur. Çadırını toplatıp yola çıkınca kocaman bir kurdun, askerlerin önünde yürüdüğünü görmüştür. Bu kurt yol boyunca Oğuz Kağan’a rehberlik etmiş, sonunda İtil Müren adlı yerde durmuştur. Burada savaş başlamıştır ve savaşı Oğuz Kağan kazanmıştır (Sepetçioğlu, 1998: 41).

Oğuz Kağan gök yeleli kurdun rehberliğinde önce İtil nehri civarını daha sonra Sind, Tangut, Şam civarını ülkesine katmıştır. Oğuz Kağan, topraklarını genişletmeye devam ederken danışmanı Uluğ Türük bir rüya görmüştür. Rüyasında bir altın yay ile üç gümüş ok görmüş, ardından rüyasını Oğuz Kağan’a anlatmıştır. Bunun üzerine Oğuz Kağan oğullarını çağırmış ve onları ava göndermiştir. Gün, Ay ve Yıldız’ı gün doğusuna, Gök, Dağ ve Deniz’i gün batısına göndermiştir. Gün, Ay ve Yıldız, pek çok av topladıktan sonra altın bir yay bulmuş ve yayı Oğuz Kağan’a getirmişlerdir. Oğuz Kağan sevinmiş, yayı üç parçaya bölmüştür. “Ey büyük oğullarım, yay sizlerin olsun, yay gibi olup okları göğe atın.” demiş ve üç oğlunun her birine yayın bir parçasını vermiştir (Sepetçioğlu, 1998: 45-46).

Gök, Dağ ve Deniz de pek çok av topladıktan sonra üç gümüş ok bulmuş ve bu okları Oğuz Kağan’a getirmişlerdir. Oğuz Kağan, “Ey küçük oğullarım! Okları size verdim. Yay oku atar; sizler oklar gibi olun.” diyerek okları küçük oğullarına

vermiştir. Bunun üzerine Oğuz Kağan büyük bir kurultay toplamıştır. Otağının sağ tarafın kırk kulaç yüksekliğinde bir ağaç diktirmiş, başına bir altın koydurmuştur. Sol yanına aynı şekilde bir ağaç diktirmiş, başına bir gümüş tavuk koydurmuş ve dibine de bir kara koyun bağlamıştır. Sağ tarafa Bozoklar, sol tarafa Üçoklar oturmuş ve Oğuz Kağan bu kurultayda ülkesini çocukları arasında paylaşmıştır (Sepetçioğlu, 1998: 46). Ziya Gökalp, Oğuz Kağan'ın esasen Mete Han olduğunu dile getirmiştir (Gökalp, 1995: 200-201).

2.6.4. Bozkurt Destanı

Xiong-nu'ların neslinden olan Tu-kue'lar A-shih-na (Aşina/Asena) soyuna mensup olmakla birlikte, farklı oymaklar halinde yaşamışlardır. Daha sonra *Lin ülkesine*³² yenilmişler ve soyları katledilmiştir. İçlerinden sadece 10 yaşındaki bir çocuk sağ kalmıştır. Askerler çocuğun henüz küçük olması sebebiyle ona acımışlardır ve öldürmemişlerdir. Çocuğun ayaklarını keserek bir bataklığa atmışlardır. Sonrasında bir dişi kurt belirmiş ve çocuğu et ile beslemiştir. Çocuk büyüdüğü zaman dişi kurt ile birleşmiş, bunun sonucunda dişi kurt gebe kalmıştır. Düşman ülkenin hükümdarı çocuğun hâlâ sağ olduğunu duyunca öldürülmesi için asker göndermiştir. Gönderilen askerler kurdu görünce onu öldürmek istemiş, ancak kurt bir dağa kaçarak kurtulmuştur. Kaçtığı dağda bir mağara, mağaranın içinde dağlarla kaplı bir ova bulunmaktadır. Dişi kurt bu ovada 10 çocuk doğurmuştur. Bu çocuklar büyüdüleri zaman dışarıdan kızlarla evlenmiş ve soylarını devam ettirmişlerdir. A-sih-na, bu soylardan biridir (Ögel, 1957: 84-88).

2.6.5. Ergenekon Destanı

Anlatıya göre, o dönem Moğolların hükümdarı İlhan, Tatarların hanı da Sevinç Han olmuştur. Denilmektedir ki Moğollar o dönemde çevredeki bütün kavimlerden kalabalık oldukları için, diğer kavimleri ezmişlerdir. Moğollardan yana çok fazla sıkıntıyı yaşayan Sevinç Han, Kırgız Han'ı ve diğer hükümdarları ikna ederek Moğollara karşı ayaklanma düzenlemiştir. Sonrasında tuzak kurmuş ve Moğollardan üstün olmayı başarmıştır. Moğolların daima bir arada bulunuyor olmalarından faydalanarak hepsini ortadan kaldırmışlardır (Gökalp, 1976: 102).

Geriye sadece İlhan'ın yeni evlenen oğlu Kıyan ve yeğeni Nukuz kalmıştır. İkisi de eşlerini alarak düşmanlarının elinden, başka bir memlekete kaçmışlardır. Geldikleri yerde bolca deve, sığır ve at bulunmaktadır. Bu hayvanları sürerek dik bir dağ içinde karla kaplı, tehlikeli bir yola uğramış ve bu yolu geçmeyi başarmışlardır. Sadece bir yolu olan bu dik dağın içerisinde nehirler, çeşmeler, sebzeler ve av

³² Ögel (1957: 85), "Lin memleketi" tabirini kullanmıştır ancak burada değinilmesi gereken bir konu vardır. Sinoloji Profesörü Bülent Okay, "Çinceden Yapılan Çeviri Hataları" adlı eserinde bu konuya değinmiş ve Ögel'in ifade ettiği "Lin memleketi" tabirinin orijinal metinde "lin guó 邻国" şeklinde geçtiğini ve bu tabirin Çince'de "komşu ülke" anlamına geldiğini bildirmiştir (Okay, 2019: 9). Çalışmamızda, Ögel'in aktarımı kullanıldığı için akış değiştirilmemiştir ancak anlam yanlışlığına sebebiyet verdiğinden açıklama yapılması gerekli görülmüştür.

hayvanları bulunmaktadır. Kış ve yaz boyunca tüm geçimlerini ve ihtiyaçlarını bu hayvanlar vasıtasıyla sağlamışlardır. Sonunda karlar erimiştir. Buraya *Ergenekon* adını vermişlerdir. İlhan ve Nukuz'un soylarından çok fazla insan türemiş, 400 yıl boyunca Ergenekon'da kalıp çoğalmışlardır. Sonunda buraya sığamayacak kalabalığa ulaştıklarında çıkacak bir yol bulamamışlardır (Gökalp, 1976: 102).

Sonunda bir demirci, demirden bir dağı işaret etmiş ve onu eriterek çıkabileceklerini söylemiştir. Dağın geniş bölgesine odun ve kömür yerleştirmişlerdir. Yetmiş deriden körük yapıp, yetmiş yere koymuş ve toplanıp körüklemişlerdir. Yüklü develerin çıkabileceği kadar yol açılmış ve çıkararak Tatarlardan intikamlarını almışlardır. Dönemin hükümdarının adının Börteçine (Bozkurt) olduğu belirtilmiştir (Gökalp, 1976: 102).

3. MİLLETLEŞME SÜREÇLERİNDE MİTOLOJİK UNSURLARIN YERİ

Milletleşme süreci, daha önce de değindiğimiz üzere uzun ve değişime açık bir süreçtir. Bu süreçte kullanılan unsurlar arasından mitoloji, antik dönemden günümüze popülerliğini korumaktadır. Çalışmamızın konusunu oluşturan mitolojik unsurlar, tarihin ilk dönemlerinde olduğu gibi günümüzde de temsil ettiği millet tarafından benimsenmekte ve çeşitli sanat, siyaset, spor faaliyetlerinde karşımıza çıkmaktadır. Çalışmamızın bu bölümünde Çin, Hint ve Türk mitolojilerinin en benimsenmiş üçer örneği sunulmuş ve bu figürlerle ilgili bilgilere yer verilmiştir.

3.1. Antik Çin'in Yadigârı: Çin'de Milletleşme Süreci ve Mitolojik Unsurların Kullanımı

Milletleşme sürecini etkileyen mitolojik unsurlar incelenirken, araştırmaya konu olan milletin sözlü aktarım ürünleri yol gösterici niteliktedir. Çin'in milletleşme sürecinde ise, insanların yaratılışına dair anlatılagelen Nü Wa efsanesi, toplumun sınıfsal ayrımına dair fikir oluşturulması açısından önemlidir. San Huang Wu Di döneminin açıklandığı kısımda kısaca değinildiği üzere; inanışa göre, Nü Wa'nın insanları yaratırken sarı çamurdan eliyle yoğurarak emek verdikleri soylu ve zengin kesimi; çamuru iple savurarak yarattıkları ise nispeten alt tabakayı oluşturmaktaydı. Buradan hareketle antik Çin'de toplumsal sınıf ayrımının doğal bir zemine oturtulduğu kanısına varılabilmektedir (Yılmaz ve Jamel, 2024: 185).

Çin'in milletleşme sürecinde mitolojik unsurların bütünleştiriciliğinin en belirgin yansımalarından biri de Beş İmparator'dan Huang Di'nin rolüdür. Huang Di, feodal beylerin birbirleriyle olan mücadelesine müdahale etmiş ve toplumsal birliği sağlamıştır. Bu sebeple Çin toplumunun ortak atası olarak kabul görmüştür. Huang Di'nin, Çin mitolojisindeki tanrılar panteonunun merkezinde olduğu ifade edilmiştir (Yılmaz ve Jamel, 2024: 194).

Eberhard, Çin Tarihi adlı eserinin giriş kısmında Çin'in milletleşme sürecine şöyle değinmiştir:

“...eskiden bu bölgede yalnız Çinli'ler bulunmuyordu; bugün hâlâ bakiyeleri mevcut olan kavimler yaşıyordu. İsa'nın doğumundan 2 bin yıl önce bile bugünkü anlamda “Çin'li,, yoktu, fakat yalnız, zamanla birbirleriyle meczolarak bir birlik teşkil eden birçok kabileler ve kavimler vardı; bu yeni birlik mütecanis olduğunu anladı, kendinde bir kültürel birlik hissetti ve “Çinli,, adını aldı. Bu birliğe girmiyen halk grupları kendi kavimlerini ve kültürlerini kısmen bugüne kadar muhafaza ettiler, kısmen ise yavaş yavaş bu kültüre iltihak ettiler “Çinli'ler,, böylece çoğaldılar ve nihayet “asıl Çin,,in bulunduğu bütün bölgeyi, yani 18 eyalete yayıldılar.” (Eberhard, 1947: 1).

Eberhard'ın cümlelerinden de anlaşılacağı üzere Çin'de birden çok kavim bulunmakta ve millî birlik sağlanamamış durumdaydı. Ancak bir kültürel ortaklık

bilinci ile günümüzdeki “Çinli” tabirine uygun bir toplum oluşmuştur. Dolayısıyla Çin özelinde ifade etmek gerekir ki; bu kültürel ortaklık, milletleşme sürecinin temelini oluşturmuştur.

Yılmaz ve Jamel’in; Beş İmparator arasından Zhuan Xu’ya dair, *Huainanzi*’den aktarımı şöyledir:

“...Gökyüzünün yolu daireseldir, yeryüzünün yolu ise köşelidir. Köşeli olan karanlığı yönetir, dairesel olan ise aydınlığı yönetir. Aydınlık nefes alıp veren bir şeydir; bu yüzden ateş, ‘dik ışık’ olarak adlandırılır. Karanlık ise nefesi içinde tutar; bu yüzden su, ‘iç ışık’ olarak adlandırılır. Nefes veren şey, yayılır; nefesi içinde tutan şey, dönüşür. Bu yüzden yang (aydınlık) yayılır ve yin (karanlık) dönüşür...” (Yılmaz ve Jamel, 2024: 195).

Burada geçen; yeryüzünün köşeli, gökyüzünün ise dairesel olduğu ifadesi, İslamiyet öncesi Türk kültüründe “gök çıkırığı” veya “çarkıfelek” olarak bilinen motifi anımsatmaktadır. Gök çıkırığı, gece ve gündüzün devir daimini sembolize etmektedir. Bu motifin temeli, eski Türklere göre evrenin düzeninin göğe bağlı olduğu inanışına dayanmaktadır (Deniz ve Demirel, 2024: 5-6). Bu noktada karanlığı ve aydınlığı ifade eden yin-yang felsefesinin, gece-gündüz döngüsünü sembolize eden gök çıkırığı motifine benzerliği dikkat çekicidir. Yine gök çıkırığından hareketle; Türk kültüründe önemli bir yeri olan, Selçuklu yıldızı olarak adlandırılan sekiz köşeli yıldızın temel felsefesi de Çinlilerin evrenin düzeni tasviri ile benzerlik göstermektedir. Buradaki benzerlik doğrudan, Selçuklu yıldızının köşeli bir formdan dairesel bir forma dönüşmesinden kaynaklanmaktadır. Yine eski Türklere “Oz Tamgası” olarak bilinen, literatürde *svastika* olarak adlandırılan sembolün yansıttığı felsefe de büyük oranda benzerlik taşımaktadır (Deniz ve Demirel: 2024: 6). Her bir sembol evrenin düzenini, devir-daimi, ‘oz’laşmayı ve tanrıya ulaşmayı doğduğu kültürlerle ifade etmektedir.

Çin, Hint ve Türk mitolojilerinin gösterdiği ortaklıkların, aynı coğrafyayı paylaşmış olmanın ve kültürel etkileşimin bir hediyesi olduğunu ifade etmek yanlış olmayacaktır. Günümüzde coğrafi olarak birbirlerine oldukça uzak görünen bu üç medeniyetin, esasında kâinatın düzenini dahi bu kadar benzer biçimde yorumlamaları oldukça manidardır.

Eberhard, Shang dönemi süsleme sanatını açıklarken “Tav-tie” isimli bir figürün sıkça kullanıldığını dile getirmiştir. Bu figürün mandaya benzediğini, bu denli sık kullanılmasının da efsanevi olmasıyla alakalı olduğunu belirtmiştir (Eberhard, 1947: 28).

3.1.1. Ejderha:

Çin mitolojisinde önemli bir yeri olan ejderha motifi, genel anlamda tanrısal bir figür olarak karşımıza çıkmaktadır. Çin mitolojisi, kozmogoni mitleri bakımından Türk mitolojisiyle küçük benzerlikler taşımaktadır. Bu benzerliklerin bir örneği,

tanrısal karakterlerin gök ile bağlantılı olmasıdır. Çin kültürünün sembolü sayılabilecek olan ejderha ile bağlantılı olarak bu durum gözlemlenebilmektedir. Eberhard'ın (1947: 62) aktardığına göre Çin mitolojisinde bulut, rüzgâr ve gök gürlemesi gibi göksel unsurlar tanrı kabul edilmiştir. Gökyüzünde, bulutların arasında ejderha olduğu düşünülmüştür. Bu ejderhanın kış mevsiminde toprağın içinde uyuduğuna, ilkbahar gelince de gökyüzüne çıkıp yağmur yağdırdığına inanılmıştır. Bunun dışında Çin'in güneyinde bir de ırmak tanrısı olarak kabul edilmiş olan ejderha figürü bulunmaktadır (Eberhard, 1947: 62).

Tüm milletlerin mitolojilerinde hayvansal figürler görmek mümkündür. Çin mitolojisinde de bu durum karşımıza çıkmaktadır. Çin kültüründe önemli bir yer edinen dört hayvan bulunduğu bildirilmiştir. Ejderha, Anka Kuşu, Kaplumbağa ve Tek Boynuzlu At olarak sıralanmıştır (Ferguson, 2020: 96). Ejderha'nın, Fu Xi'ye Çin yazısının temeli denebilecek olan sekiz diyagramı getirmiş olduğuna inanılmıştır. Ayrıca Huang Di (*Sarı İmparator*) tarafından ırmakta iki ejderhanın görüldüğüne inanıldığı aktarılmıştır (Ferguson, 2020: 100).

Doğa olaylarını temsil ettiği görülen ejderhanın, bir hükümdarlık sembolü olarak kullanıldığı bilinmektedir. Ferguson'un (2020: 100) aktardığına göre ejderha, Mançu hanedanı döneminde hükümdarlık alameti olarak sıkça kullanılmakta, hanedana ait pek çok şey bu şekilde ifade edilmekteydi. "Ejderha tahtı", "ejderha teknesi" buna örnek gösterilebilir (Ferguson, 2020: 100). Günümüzde, bu ifadelerden biri kulağa aşına gelmektedir. "Ejderha Teknesi", güncel olarak Çin'in UNESCO tarafından belirlenen İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsili Listesinde yer almakta olan ulusal festivallerinin adıdır (Gülez, 2023: 85).

Çin mitolojisinde "Sekiz Ölümsüz" arasında sayılan Lü Tung-pin'in bir *ateş ejderhası* ile karşılaştığı ve ejderhanın kendisine sihirli bir kılıç verdiği anlatılmaktadır (Ferguson, 2020: 120). Bunun yanında çalışmamızın birinci bölümünün Çin başlığı altında aktarılmış olan doğum hikâyelerinde de ejderhanın mucizevi yönü sıkça dile getirilmiştir. Çin mitolojisinde bunun örneklendirilebileceği pek çok hikâye mevcuttur³³. Ancak temel hatlarıyla, ejderhanın Çin mitolojisinde tanrısal olduğunu, gücü sembolize ettiğini ve doğaüstü lütuflarda buluyor olduğunu ve Çin halkı için ata olarak kabul ediliyor olduğunu ifade etmek yanlış olmayacaktır.

Baheddin Ögel'in Berthold Laufer'den yaptığı alıntıda eski Çin'deki savaş arabalarından bahsedilmektedir: "Arabalardaki askerlerin de zırh giymediği anlaşıyordu. Çünkü bunlar, korunmak için, ejderha resimleri ve tüyler ile süslenmiş, kalkanların arasına gizlenirlerdi." (Laufer, akt. Ögel, 2015: 80). Bu alıntıda, antik Çin'de ejderhanın koruyucu gücüne olan güven oldukça açık bir şekilde görülebilmektedir.

³³ Detaylı bilgi için bkz.: (Ferguson, 2020)

Çin halkının “Ejderhanın Soyundan Gelenler” (lóng de chuán rén, 龍的傳人) olarak tanımlanması, onların ejderha motifi ile kurmuş oldukları derin bağın bir göstergesi olarak kabul edilebilir (Sleeboom, 2002: 302). Ferguson’un aktardığına göre yapılan araştırmalar sonucu Çin ulusal darphaneleri tarafından basılmış olan, yüz civarında ejderha örüntüsüne rastlanmıştır (Ferguson, 2020: 100).

3.1.2. Kaplan

Çin mitolojisinde ejderhanın önemli bir yeri olduğu aktarılmış olmakla birlikte, kaplan motifi de kullanılmıştır. Bunun ilk örneği, Taocu felsefenin kurucusu olarak bilinen *Zhang Daoling*’in göğe yükselirken bir kaplana binmiş olması hikâyesidir. Ayrıca ejderha gibi koruyucu bir motif olarak öne çıkmış kapıların üzerinde kullanıldığı aktarılmıştır (Ferguson, 2020: 100).

Kaplanın koruyuculuk gücünün kaynağı olan hikâye, Feng Su Tung’dan; Ferguson (2020: 102) tarafından aktarılmıştır:

“...eski zamanlarda yaşayan Shu Yü (veya Shên Shu) ve Yü Lei isimli iki erkek kardeş kötü ruhlar üzerinde büyük etkiye sahipti. Bir şeftali ağacına bütün şeytani güçleri korkutacak bir tılsım asmışlardı. Bu kardeşler kötü güçleri kavalla uzak tutup onları kaplanlara yiyecek olmak üzere fırlatabiliyorlardı. “Şeftali adamlar” olarak isimlendirilen bu iki kişinin anısına yeni yılda kamıştan otlar kapılara asılır ve kötü güçleri defetmesi için kapı üzerine bir kaplan resmedilir.” (Ferguson, 2020: 102).

Bununla birlikte yine koruma amaçlı, çocuk ayakkabılarına kaplan başı motifinin işlendiği de aktarılmıştır (Ferguson, 2020: 144).

3.1.3. Kuş

Çin mitolojisinde kuş önemli bir yere sahiptir. Niao Di, Jingwei ve Fenghuang buna örnek gösterilebilir. Niao Di, Çin mitolojisinde yarı insan, yarı kuş şeklinde tasvir edilmiş olan bir mitolojik figürdür. Figürün Hint mitolojisinde yer alan Garuda isimli kuşa benzerliği dikkat çekmektedir. Bu mitolojik figürün Çin klasik eserlerinden *Shan Hai Jing*’de yer aldığı belirtilmiştir (Yılmaz, 2012: 153; Demirel, 2017b: 559). Jingwei figürünün temeli, Yan Di’nin Nü Wa adını taşıyan kızının öldükten sonra bir kuşa dönüştüğü inancına dayanmaktadır³⁴. Anlatıya göre Nü Wa, Doğu Denizi’nde oynarken boğulmuş, bir daha geri dönmemiş ve Jingwei adında bir kuşa dönüşmüştür. Kuzeydeki Faiju Dağı’nda yaşamakta olan Jingwei bir kargayı anımsatmaktadır. Ancak kargadan farklı olmak üzere renkli bir kafası, beyaz bir gagası bulunmaktadır ve pençeleri ise kırmızı renkteydi. Jingwei’nin ağzında daima küçük bir dal parçası veya bir çakıl taşı taşıdığına, ardından bunları Nü Wa’nın hayatını kaybettiği Doğu Denizi’ne bıraktığına inanılmaktadır. Bu mitin günümüz Çin toplumunda karşılığı “Jingwei denizi doldurmaya çalışıyor.”

³⁴ Burada adı geçen Nü Wa, yaratılış ve Göklerin Onarımı mitlerinde yer alan “Nü Wa” ile aynı kişi değildir.

ifadesinin, zorlu işleri başarmakta kararlı olan insanları betimlemek için kullanılan bir deyim haline gelmiş olmasıdır (Yang, An ve Turner, 2005: 155-156).

Fenghuang, Anka kuşunun Çin mitolojisindeki karşılığı olarak açıklanabilir. Bu yönüyle Çin mitolojisindeki 360 kuş türü arasından en bilineni olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Fenghuang aynı zamanda bir tür renk sembolizmi ile Çin felsefesindeki beş elementi temsil etmektedir. Buna göre Fenghuang'ın yeşil renkteki başı tahtayı, beyaz boynu metali, kırmızı sırtı ateşi, siyah göğsü suyu ve sarı ayakları ise toprağı simgelemektedir. Bununla birlikte Fenghuang'ın tüyleri, Çince yazı karakterleri şeklinde tasavvur edilmiştir. Başında “erdem”, kanatlarında “doğruluk”, sırtında “nezaket”, göğsünde “yardımseverlik” ve karnında “güven” yazmaktadır. Geçmişte erkek ve dişi olmak üzere iki formu bulunan bu figürün dişi tasviri zamanla ağır basmıştır (Sun, 2021: 24).

3.2. Antik Hindistan'ın Yadigârı: Siyasi Birliğin Kuruluşu ve Hint Mitolojik Unsurları

Maurya'dan önce, Magadha Krallığını en parlak dönemine taşıyan Mahapadma Nanda'nın Kshatriya sınıfından olmadığı iddiası, kast sisteminin kökleştiği bir toplumsal yapıda önemli bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır.

Burton Stein, Maurya'nın kuruluşunu, uygarlığın değişimine yorumlamıştır:

“Maurya Krallığı'nın kuruluşu, Büyük İskender'in M.Ö. 327'deki yıkıcı istilasının ve alt kıta ile her yandaki komşuları arasındaki ticari patlamanın ardından, geçmişle kesin bir kopma yarattı. Bu iki gelişme toplumlarda ve kültürlerde bundan sonra “Hindistan” diyeceğimiz tüm bölgeye kök salan temel değişikliklere yol açtı: Farklı bir ülke ve gıpta edilecek başarılar ve ürünlerle bir halk. Bu tanımlanabilen bütünün hangi unsurlarının alt kıtanın evrilen kültürü içinden yükseldiğine, hangisinin bu kültürün dışından geldiğine bakmaksızın Hindistan'ın gelişen uygarlık yolu, uygarlığın temel unsurlarının, eski köklerinin, ayrılantırılmasına doğru bir yönetim sergiledi.” (Stein, 2015: 74)

Stein'in ifadesi açıkça, Maurya Krallığı'nın kuruluşu ile Hindistan'da geçmişten bağımsız, ilerici, toplumsal refaha yaklaşmış bir Hindistan profili çizmektedir. Siyasi bütünlük toplumu savaş ortamından uzaklaştırmakla refah seviyesini yükseltmektedir. Ancak toplumsal bütünlüğün sağlanması adına bu tek başına yeterli olmayacaktır. Toplumun fertlerinin arasında aşılabilir bir duvar görevi gören kast sistemi yalnızca bir politika olmamış, dini kabullerle insanların düşünce sistemine işlemiştir.

Bu noktada aşılabilir duvarları yıkma görevi, Buddha gibi; sarayda yetişmiş, toplumun saygın sınıfına mensup olduğu halde ‘üst sınıf’ ayrıcalıklarını geride bırakarak eşit olmanın, denk olmanın peşinden gitmeyi tercih eden felsefi liderlere kalmıştır. Buddha'nın bu felsefeyi benimsemekle kalmayıp halkına öğretmek amacıyla yıllarca gezmesi, bunun en başından beri bireysel değil toplumsal bir

uyanış hareketi olduğunu kanıtlar niteliktedir. Ancak Buddha'nın yolu, kendisini Kshatriya olarak nitelendiren ve kendisinden yıllar önce insanların aklına ve vicdanına işlemiş olan kabullere gerektiği kadar direnememiştir. Toplumsal uyanış için önce bireysel olarak etiketlerden arınmayı amaç edinen Buddha, zamanla Hinduizm'in bir parçası haline getirilmiş, Vishnu'nun dokuzuncu avatarası olarak kabul edilmiştir (Demirel, 2024: 43).

Budizm'den önce doğmuş olduğu belirtilen Cainizm'in temel felsefesi de eşit bir toplumun hayalini taşımaktadır. Eşitlik propagandasını, tüm kastlara mensup bireyler ile birlikte yemek yiyerek yapmışlardır. Birlikte yemek yemenin propaganda sayıldığı bir toplumda sınıf ayrımı olgusunun tam anlamıyla sonlanmasını beklemek pek gerçekçi olmayacaktır.

3.2.1. Garuda

Çin mitolojisindeki Niao Di figürüne benzerliği ifade edilmiş olan Garuda, yarı insan yarı kuş biçiminde tasvir edilmektedir. Bu figürün Hint klasiklerinden Mahabharata, Ramayana ve Puranalarda yer aldığı belirtilmiştir (Demirel, 2017b : 560). Şengül Demirel'in, Garuda Purana'dan Türkçeye aktarmış olduğu metin şöyledir:

“Garuda dedi ki: Annem Vinata Nagaların kölesidir. İzin verdiğin takdirde onları (Nagaları) alt ettiğimde ölümsüzlüğü getirebilirim, onu (annemi) esaretten kurtarabilirim ve senin taşıyıcın olurum. (Bunların olmasına) izin verdiğin takdirde, yücelik, güç, bilgelik kazanabilir, Nagaların ezeli düşmanı, Purana ve Samhita'ların yazarı olabilirim.” (Demirel, 2017b: 561).

Metinde, Garuda'nın Vishnu'nun binek hayvanı olması anlatılmaktadır. Bu mitolojik arka plan sebebiyle Garuda'nın, yalnızca günümüz Hint toplumunda değil Tayland ve Endonezya kültürlerinde de yaşatılmaya devam edildiği bilinmektedir (Syafroony, 2015: 2).

3.2.2. Svastika

Svastika, Sanskritçede *su* (iyi) ve *asti* (olma) kelimelerinin birleşiminden oluşmakta ve “iyi olma” anlamını taşımaktadır (Gümüştekin, 2011: 108; İsi, 2024: 156) . Svastika sembolü, Hinduizm, Budizm ve Cainizm'e göre kutsal kabul edilmiştir. Vishnu'nun 108 simgesi arasında yer aldığı aktarılmıştır. Bu sembolün kökeninin M.Ö. 4000'lere kadar dayanabileceği düşünülmektedir. Svastika'nın güneş ışınlarını sembolize ettiği belirtilmiştir (Gümüştekin, 2011: 108).

3.3.3. Hinduizm Tanrıları ve Modern Hindistan'da Hindu Milliyetçiliği

Hindistan'da milliyetçilik genel anlamda din üzerinden şekillenmektedir. 1990-1991 yıllarında en üst noktaya ulaşmış olan milliyetçiliğin birtakım sonuçları olmuştur. Hindistan'da 1990'lı yıllarda değişen politikaların bir sonucu da Hindu milliyetçiliğinin yükselmesidir. Bu süreçte binlerce insanın hayatını kaybettiği

kaydedilmiştir (Metcalf ve Metcalf, 2018: 270-271). Hindu milliyetçiliğinin bilinen isimlerinden Hindistan Halk Partisi kurucusu L. K. Advani'nin 1990 yılının Ekim ayında iki tekerlekli savaş arabasına dönüştürülmüş bir aracın üzerinde Tanrı Ram kılığında bütün Hindistan'ı gezmesi, bu dönemin akılda kalan görüntülerinden olmuştur (Metcalf ve Metcalf, 2018: 273-274).

3.3. Türkistan'dan Yadigâr: Türkiye Cumhuriyeti'nin Millet Anlayışında Türk Mitolojisinin Yeri

Türkistan'dan Anadolu'ya göç eden Türklere bir miras olarak kültürel zenginlik katmakta olan Türk mitolojisi, çalışmamızın devamında açıklanacağı üzere yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti için büyük bir önem taşımıştır.

3.3.1. Bozkurt

Türk mitolojisinde bozkurt motifi önemli bir yer tutmaktadır. Oğuz Kağan Destanında, Bozkurt Destanında ve Ergenekon Destanında hükümdarın ardından destanın ikinci büyük karakteri olarak karşımıza çıkmıştır. Bu sebeple, nakledilen destanlardan hareketle antik dönemde Bozkurt motifinin Türklerin atası olarak kabul edildiği dile getirilebilmektedir.

Türk İslâm tarihinde para bastırmak, hükümdarlık alametlerinin maddi unsurları arasında sayılmıştır (Arslan, 2012: 82). Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun ilk döneminde, devletin bastırılmış parası bulunmamaktaydı. Ancak tarih boyunca bu gelenek millete karşı hükümdarın meşruiyetini göstermesi açısından önemli konu olarak görülmekteydi. Bu doğrultuda 1924 yılında ilk madeni para bastırılmış ve bu konu gündeme alınmıştır (Öksüz, 2023: 68). Paraların şeklini Türk ressamların yapması uygun görülmüş ve bu görev Ali Sami (Boyar) Bey'e verilmiştir (Öksüz, 2023: 73). 1927 yılında ise ilk kâğıt paralar bastırılmıştır. Bu paralardan 5 ve 10 liralık banknotların üzerinde "Bozkurt" resmi bulunmaktadır. Melek Öksüz'ün, Cumhuriyet Gazetesinin, yeni paraların şeklinin açıklandığı ilgili sayısından aktarımın bir kısmı şöyledir:

"5 liralıklar: Yüz tarafındaki ve ortadaki resim bozkurt timsalidir. Bu mevzuun terkindeki mana şudur: Türk'ün çok eski bir remzi olan hilalin ortasından yeni bir şahlanışla sıçrayan bozkurdu Ankara'dan doğan parlak bir güneş, altın ışıklarıyla takdis ediyor..." (Öksüz, 2023: 96).

Görüldüğü üzere yeni kurulan devletin dayanağı, asırlar önce uzaklaşmış olan Türkistan'ın armağanı, Türk mitolojisidir.

Bozkurt motifi, Türk mitolojisinin bir parçası olmakla birlikte günümüzde Milliyetçi Hareket Partisinin ve Ülkü Ocaklarının sembolü olarak görülmektedir. Bunun sebebi, Ülkü Ocakları logosunda bozkurt resminin bulunması ve Parti seçmenleri ile gençlik kolu olarak adlandırılabilir olan Ülkü Ocakları mensuplarının elleriyle bozkurt işaret yapıyor olması olarak açıklanabilmektedir.

Konunun geçmişine bakıldığında Prof. Dr. Hanım Halilova'nın açıklaması önem kazanmaktadır:

“Bozkurt işareti, MHP'nin işareti değil. Bu Türklük işaretidir. Rusların simgesi ayıdır, Fransızların horozdur, İngilizlerin aslandır, Türklerin simgesi bozkurttur. Başbuğ'a (Alparslan Türkeş) bunu ben öğrettim. 1992'de Azerbaycan'a geldiğinde Azadlıq Meydanında 1 milyon insan onu karşılamaya çıktı...Hepsi de bozkurt işareti yapıyordu. Türkeş Bey sordu 'Bu ne işaretidir', ben dedim 'Bu Göktürkler'den gelen işarettir...'” (İstiklal, 2014).

Anlatımdan hareketle; el ile yapılan bozkurt sembolünün Türkiye'ye Alparslan Türkeş vasıtasıyla öğretilmiş olması, sembolün Milliyetçi Hareket Partisine mâl edilmesini anlaşılır kılmaktadır. Ancak bunu öğreten Hanım Halilova'nın açıklaması, sembolün siyasi değil kültürel olduğu yönündedir.

Bu motif, günümüzde sıkça kullanılmaya devam etmektedir. Konuyla alakalı yakın zamanda güncel gelişmeler yaşanmıştır. Bir örneği, 2024 yılında düzenlenmiş olan *Avrupa Futbol Şampiyonasında*, 2 Temmuz 2024 tarihinde Türkiye ile Avusturya arasındaki futbol maçında, Türk millî takım oyuncusu *Merih Demiral*'ın gol attıktan sonra eliyle bozkurt işareti yaparak selam vermesinin ardından yaşanan gelişmelerdir. BBC'nin haberine göre; futbolcunun yaptığı bozkurt işareti sonrası Avrupa Futbol Federasyonları Birliği, kendisi hakkında soruşturma başlatmıştır. Ardından 2 maçta oynamama cezası vermiş ve bu durum Türkiye'de büyük bir tepkiyle karşılanmıştır. Siyasetçiler ve halk, durumu “siyasi bir karar” olarak değerlendirmişlerdir (BBC, 2024).

3.3.2. Kartal

Kartal motifi, Şamanizm'de önemli bir yere sahiptir. Kurban törenleri esnasında Şaman'ın davuluna vurarak bildiği ruhları çağırdığı ve kartalın da bu ruhlar arasında bulunduğu aktarılmıştır (İnan, 1976: 51). Bununla birlikte Ülgen'in yedi oğlu olduğu bildirilmiştir; *Karşıt*, *Puura Kaan*, *Burca Kaan*, *Karakuş*, *Yajil Kaan*, *Paktı Kaan* ve *Er Kaan*. Burada adı geçen Karakuş'un kartal olduğu ifade edilmiştir (İnan, 1976: 80). Bahaeddin Ögel, Yakut Türklerinin inanişına göre Şamanların yeryüzüne bir kartal tarafından getirildiğini aktarmıştır (Ögel, 1993 598). Ayrıca Kül Tegin büstünün başlığının üzerinde kanatları açık bir kartal motifi bulunduğu bilinmektedir (Kafesoğlu, 1998: 299).

Kartal motifi yalnızca İslâmiyet öncesinde değil, daha sonraki dönemlerde de yaşatılmış önemli bir motiftir. Bunun en bilinen örneği Selçuklu Devleti'nin sembolü olan çift başlı kartaldır. Selçuklu döneminde şehirlerin surlarına, medreselere, türbelere bu motifin işlendiği bilinmektedir (Turan, 1969: 315). Günümüzde ise çift başlı kartal, Türk Tarih Kurumu ve Emniyet Genel Müdürlüğü amblemlerinde yer almaktadır.

3.3.3. Sekiz Köşeli Yıldız

Yıldız motifi, Türk mitolojisinde önemli bir yer tutmaktadır. Eski Türklerin yaşantısında yıldız, Gök Tanrı inancıyla bütünleştirildiği (İnan, 1986: 29) ve bazı Türk boylarının yıldızlara tanrılık atfettiği, aktarılan bilgiler arasındadır (Turan, 1969: 50). Bununla birlikte sekiz rakamının sayı sembolizmine ve bu sembolizmin Hint ve Türk kültüründe benzerlik gösterdiğine daha önce Budizm'in sekiz dilimli yolundan bahsederken değinilmiştir. Ayrıca sekiz köşeli yıldızın, gök çıkırığı olarak adlandırılan eski Türk motifinin felsefesini yansıtır olmasa sebebiyle Çin mitolojisinde evrenin işleyişi ile benzerlik taşıdığı da daha önce dile getirilen bir diğer husustur. Sekiz köşeli yıldız, Selçuklu yıldızı olarak da bilinmektedir. Çift başlı kartal motifinde olduğu gibi, sekiz köşeli yıldız motifi de günümüzde yaşatılmaya devam etmektedir. Bunun en güncel örneği, Türk Devletleri Teşkilatı'nın 11. zirvesine özel olarak hazırlanmış olan hatıra paradır (Deniz ve Demirel, 2024: 7).

3.3.4. Türk Tarih Tezi ve Türk Tarih Kurumunun Kuruluşu

Türk Tarih Tezinin temel gayesini belirtmeden önce, gelişmiş olduğu ortamı açıklamak faydalı olacaktır. Bu sebeple ilk olarak Osmanlı tarih anlayışına değinilmesi gerekmektedir. Osmanlı'nın, çok uluslu bir topluma sahip olması sebebiyle millet anlayışı ırk değil tabiiyet esaslı olarak açıklanabilmektedir. Burada kasıt "Osmanlı tebaası" oluşturmaya çalışılmış olmasıdır. Yusuf Akçura, bu durumu "Osmanlı Hükümetine tâbi milletleri temsil ederek ve birleştirerek bir *Osmanlı milleti* vücade getirmek." ifadesi ile açıklamıştır (Akçura, 1976: 19). Dolayısıyla Osmanlı tarih anlayışının da bu çerçevede geliştiği söylenebilmektedir. Bu durum, güncel tarih yazım anlayışı doğrultusunda eleştiri konusu olmuştur.

Osmanlı tarih yazıcılığı, "vakânüvis" adı verilen saray memurları tarafından gerçekleştirilmiş ve genel anlamda seferler, saray işleri ve padişahların meseleleri ile ilgili kayıt tutulduğu aktarılmıştır. Bu kayıt geleneğinin II. Meşrutiyet dönemine kadar devam ettiği ve bu süreçte genel olarak Osmanlı ve İslam tarihine odaklanıldığı belirtilmiştir (Avcı, 2005: 12). Konuya dair; Cemal Avcı'nın Yusuf Akçura'dan aktarımı bu şekildedir:

"Halbuki, Türkün beşeriyet kadar eski bir tarihi vardı. Bunu aramaya kalkışan Türk münevverleri XX. asrın başında bile çıkmamıştı! Osmanlı mekteplerinin resmi ders kitapları olarak kabul edilen umumi tarihlerde, meşrutiyetten önce İslam vahdeti nazarda tutularak Türk tarihine pek az yer ayrılır ve Türklerin ırkı birlikleri asla gözetilmezdi." (Avcı, 2005: 13).

Aktarılan metinden anlaşılacağı üzere Osmanlı'nın tarih yazımı, Türk tarihinin anlaşılması ve aktarılması bakımından yetersiz olarak değerlendirilmiş ve bu noktada eksiklikler olduğu belirtilmiştir. Bu durumun İttihat ve Terakki Fırkasının çalışmalarıyla değişmeye başladığı, Türk diline ve Türk tarihine eğilim gösterildiği belirtilmiştir (Avcı, 2005: 13). Bunun bir örneği, 1909 yılında temeli atılmış olan

Târîh-i Osmânî Encümeni'dir. Bu kuruluşun amacı, halka tarih ve millet bilinci ile vatan sevgisi kazandırmak olarak açıklanabilmektedir. Encümenin faaliyetlerinin giderleri Sultan Mehmed Reşad tarafından karşılanmıştır (Özcan, 2011: 83-84).

Encümenin yayınlayacağı tarih kitabının ilk cildinin, Osmanlıların Anadolu'ya gelmesi, devletin kurulması, Bizans ve Selçuklu ile ilgili bilgilerin sunulması amaçlanmıştır. Vakanüvis geleneğinden farklı olan bu tarih anlayışına sahip olan kuruluş, Cumhuriyet'in ilk yıllarında "Türk Tarih Encümeni" adını almıştır. Mehmet Fuat Köprülü, Ali Canip Yöntem, Yusuf Akçura gibi isimler, Türk Tarih Encümeninde yer almışlardır (Özcan, 2011: 84). Encümenin ilk başkanı, Osmanlı'nın son vakanüvisi Abdurrahman Şeref Bey, eski tarih anlayışı ile yenisi arasında bir köprü olarak; Târîh-i Osmânî Encümeni ise Türk Tarih Kurumu'nun Osmanlı'daki ilk örneği olarak tanımlanmıştır (Avcı, 2005: 13).

Osmanlı'da milliyetçilik fikrinin yayılmaya başlaması, I. Dünya Savaşı'nın mağlubiyet ile sonuçlanması, büyük toprak kayıpları ve "millî sınırların" ilanı gibi gelişmeler, Osmanlı'nın süregelen tebaa anlayışının büyük oranda değişmesine yol açmıştır. Ardından gerçekleşen Milli Mücadele dönemi ile ulus-devletin, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması, millet bilincinin kazandırılmasını gerektirmiştir. Milli bilincin sağlanması çalışmaları, tarih araştırmalarına ivme kazandırmıştır (Gölen, 2002: 161-162).

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurucu Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün, tarih üzerine yoğunlaşmasını sağlayan sebeplerden biri, Afet İnan tarafından açıklanmıştır. İnan'ın aktarımına göre bir Fransızca coğrafya kitabında Türklerin sarı ırka mensup olduğu yönündeki yazı, Atatürk'ün tarih çalışmalarına yoğunlaşmasına sebep olmuştur. Bahsi geçen kitaba göre Türkler, Avrupalı insanların aksine, ikincil insan sınıfında yer almaktadır. Atatürk bu görüşe kesin bir dille karşı çıkmış ve üzerine çalışılmasını istemiştir (İnan, 1939: 243-244).

İnan, Atatürk'ün tarih çalışmalarının 1929'da başladığını ve Türk Tarih Tezinin ilk olarak Türk Tarih Kurumunun birinci kongresinde (1931) ortaya atıldığını dile getirmiştir. Okullarda okutulan dört ciltlik tarih kitabının yine bu kongrede meydana geldiğini ifade etmiştir. Öncelikle Hakimiyeti Millîye Matbaasının tarih üzerine ilk notları yayınladığını iletmış ve ardından "Türk Tarihinin Ana Hatları" adlı kitabın hazırlanmış ve yayınlanmış olduğunu belirtmiştir. Bunları takiben Türk Tarih Kurumu kurulmuştur (İnan, 1939: 249-245).

Afet İnan, Atatürk'ün tarih tezini:

"Büyük devletler kuran ecdadımız büyük ve şümüllü medeniyete de sahip olmuştur, bunu aramak, tetkik etmek, Türklüğe ve cihana bildirmek bizler için borçtur, diyordu. Türk çocuğu ecdadını tanıdıkça daha büyük işler yapmak için kendinde kuvvet bulacaktır. O yakın bir tarihte göç etmiş olmakla bu vatanın hakiki sahibi olamaz. Bu fikir tarihen, ilmen

yanlıştır. Türk brakisefal ırkı Anadolu’da ilk devlet kuran bir millettir. Bu ırkın kültür yurdu ilk zamanlarda,, iklimi müsait olan Ortaasya idi. İklim tabii şartlar dahilinde değişti.

Taşı cılalamağı bulan, ziraat hayatına erişen, madenlerden istifadeyi keşfeden bu halk kütlesi, göç etmeğe mecbur kaldı. Ortaasyadan, şarka, cenuba, garpte Hazer denizinin şimal ve cenubunda olmak üzere yayıldı. Gittikleri yerlere yerleştiler, kültürlerini oralarda kurdular. Bazı mıntikalarda otokton oldular, bazılarında otokton olan diğer bir ırk ile karıştılar. Avrupada tesadüf ettikleri ırk tipi dolikosefal idi. İrak, Anadolu, Mısır, Ege medeniyetlerinin ilk kurucuları Ortaasyalı brakisefal ırkın mümessilleridir. Biz, bu günkü Türkler de onların çocuklarıyız” (İnan, 1939: 245-246).

ifadeleri ile açıklamıştır.

Mustafa Kemal Atatürk’ün tarih tezi, dönemin ve sürecin içerisinde bizzat bulunmuş ve çalışmalar yapmış olan Afet İnan tarafından bu şekilde özetlenmiştir. Çalışmamızda bahsedildiği üzere “millet” tarihsel süreç boyunca devletin temel yapı taşını oluşturmuştur. Türk Tarih Tezi, yeni kurulmuş olan Türkiye Cumhuriyeti Devleti bünyesinde sağlanması amaçlanan millî bütünlüğün temelini Türkistan’a dayandırıldığını göstermektedir. Cumhuriyet’in ilk kâğıt paralarının üzerinde bulunan bozkurt motifi de bu kanıyı destekler niteliktedir. Bununla birlikte yapılan çalışmalarda kullanılan antropolojik terimlerden “brakisefal” vurgusu da yine açıkça millet kavramının temellerinin Türkistan’dan sağlandığını açıklamaktadır.

Türk Tarih Tezinin olgunlaşması ve Türk Tarih Kurumu’nun kurulmuş olmasının ardından çalışmalar yalnızca bu ekseninde devam ettirilmemiş; çalışmamızın giriş kısmında değinilmiş olan, millî birliğin kaynaklarından “dil” unsuru da göz önünde bulundurulmuştur. Tarih bilinci dil çalışmalarıyla desteklenmiştir.

3.3.6. Güneş Dil Teorisi ve Türk Dil Kurumunun Kuruluşu

Güneş Dil Teorisi’nin, esasen Türk Tarih Tezi ile doğrudan bağlantılı olduğu söylenebilmektedir. Bunun sebebi, her iki kuramın millî kimlik inşa etmek maksadı taşımasından ziyade, birbirinin tamamlayıcısı niteliği taşımasıdır. Burada kasıt, Türk Tarih Tezi’nin önermiş olduğu; “ilk medeniyetin Orta Asya’da kurulmuş olduğu”, “Türklerin Orta Asya’dan gelmiş oldukları” ve “medeniyetin dünyaya Türkler tarafından *güneş ışınları gibi* yayılmış olduğu” fikridir. Bu medeniyet aktarımının iletişim aracılığı ile gerçekleştiği göz önünde bulundurulduğu takdirde Türkçe bir “Güneş-dil” olarak kabul edilmektedir. Teorinin özü genel anlamda bu çerçevede olmakla birlikte, zaman içerisinde bağlamından koparıldığı aktarılmıştır (Demircan, 1998: 119).

Türkolog Zeynep Korkmaz, dilin kültür ile olan bağına dair şu ifadeleri kullanmıştır:

“...dil toplumun uzun yüzyıllardan beri biriktiregeldiği her alandaki söz varlığını kendi hazinesinde topladığı için, aynı zamanda bir milletin, tarihi ve sosyal yaşamındaki

bütün birikimlerin ifadesi olan kültür varlığının, kültür zenginliğinin de göstergesidir. Kültür düzeyleri yüksek olan milletlerin dilleri zengindir.” (Korkmaz, 2007: 40).

Alıntıda yer alan ifadeler, dil ve kültürün birbirinden bağımsız düşünölemeyeceğini ortaya koymaktadır. Kültürün, milletin manevi birikimi olması sebebiyle toplumsal bağlayıcılığı oldukça yüksektir. Bu noktada yeni kurulan Cumhuriyet’in temel gayelerinden biri olan millî kimlik oluşturma sürecinde kültürel öğelerin önemi büyüktür. Dilin, kültürün taşıyıcısı olması sebebiyle bu süreçte çalışma konusu haline gelmesi bu sebeple şaşırtıcı değildir. Aksine, Türk Tarih Tezi ile tamamlayıcılık göstermektedir.

SONUÇ

Millet kavramı, tarihsel süreç içerisinde sıkça tartışılmıştır. Ancak en basit hâliyle bireysel yaşamdan toplumsal düzene geçiş sürecinin belirli maddi ve manevi unsurlar ekseninde gerçekleşmesinin bir sonucu olarak açıklanabilir. Millet, yalnızca bir arada bulunan insan topluluğu değil, aynı zamanda “devlet” olarak adlandırılan siyasi yapının da temelidir. Devletin oluşumu, özellikle Aydınlanma Düşünürleri tarafından farklı biçimlerde yorumlanmıştır. Devleti, bir gereksinim haline getiren sebebin ne olduğu tartışılmış ve bu büyük siyasi oluşuma meşru bir dayanak aranmıştır.

Ulus-devlet anlayışının önem kazandığı Fransız İhtilali sonrasında ise meşruiyet arayışı, bir grup insanın haklarını egemene devretmesi kabulünden farklı bir noktaya evrilmiştir. Ulus-devletin esas arayışının; bir arada bulunmayı sözleşme yoluyla kabul eden bireylerden ziyade, birbirine tarih, kültür, coğrafya, ırk gibi maddi ve manevi unsurlarla bağlı olan insanlar olduğu anlaşılmıştır. Bu insanların oluşturduğu topluluk ise ulus veya millet olarak adlandırılmıştır.

Devletlerin ulus kimliği inşa ederken kullandığı meşruiyet dayanakları arasında yer alan mitolojidir. Mitoloji, millî bilincin oluşturulması adına pek çok devlet tarafından sıklıkla kullanılan bir araç olmuştur. Mitoloji, geçmişten gelen sözlü aktarım ürünleri vasıtasıyla öğrenilen olağanüstü olaylar ve bu olaylarda yer alan unsurlar bütünü olarak tanımlanabilir. Her milletin mitolojisinde onlarca farklı unsur yer almakla birlikte, bazı motiflerin diğerlerine oranla daha belirgin olduğu görülmektedir. Bunun en önemli nedeni, ulus-devlet olgusuyla birlikte millî sembol ihtiyacının artmasıdır. Bu semboller çoğu zaman hayvan figürleri biçiminde karşımıza çıkmaktadır.

Mitolojik semboller arasında kartal, kuş, yılan gibi figürler birçok uygarlıkta ortak bir anlam taşır. Ancak modern ulus-devletlerde belli hayvan figürleri, belirli milletlerin sembolü olarak kabul edilmiştir. Farklı uygarlıklarda ortaklık gösteren mitolojik semboller, medeniyetler arası kültürel aktarımın izlerini sürmek açısından büyük önem taşır. Kültürel etkileşim, tarih boyunca göçler, savaşlar ve ticari faaliyetler sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu noktada ticaret yolları belirleyici bir rol oynamıştır.

Türk milletinin tarihte komşuluk ettiği Çin ve Hindistan’dan batıya açılan İpek Yolu ve Baharat Yolu, her iki medeniyetin kültürel unsurlarının batıya taşınması sonucunu doğurmuştur. Bununla birlikte, Türklerin geçmişte konar-göçer bir yaşam tarzı sürdürmesi, Türk kültürünün Çin ve Hindistan gibi kadim medeniyetlerle karşılıklı etkileşim içinde olmasını sağlamıştır. Konar-göçer yaşam biçiminin bir diğer sonucu, Türklerin bu zengin kültürel mirası farklı coğrafyalara taşımasıdır.

Bu kültürel etkileşim, Türk tarihi ve Türk kültürü üzerine yapılan çalışmalarda Çin ve Hindistan'a değinmek zorunluluğunu doğurmuştur. Araştırma sonucunda tespit edilen ortak mitolojik öğeler yanında, adı geçen üç medeniyetin özgün millî kimliğini yansıtan sembol unsurlar belirlenmiştir. Türk mitolojisinde bozkurdun ve Çin mitolojisinde ejderhanın öne çıkarken; Hindistan'da daha tanrısal, din merkezli bir semboller görülmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş sürecinde bozkurt, mitolojik bir temsil aracı olarak yeniden canlandırılmıştır. Mitolojik açıdan son derece zengin bir geçmişe sahip olan Türk kültürünün bozkurt figürü ile temsil edilmesinin temel nedeni, bozkurdun destanlarda öncü, kurtarıcı ve atasal bir soyun sembolü olarak yer almasıdır. Bu sembol tercihini savaşlarla yoğrulmuş bir dönemin ardından doğan Türkiye Cumhuriyeti'nin karakteristik bir yansıması olarak değerlendirmek mümkündür.

Türkistan bozkırlarından Anadolu'ya taşınan destanlarda, bozkurt, rehberlik eden, yön gösteren bir figür olarak sıkça karşımıza çıkmaktadır. Gerçeküstü anlatımlarda bile bu rehberlik özelliği korunmuştur. Böylece Cumhuriyet'in kuruluşu, tarihsel bir yıkım döneminin ardından gelen bir yeniden doğuş ve zafer sembolizmi ile özdeşleşmiştir. Tarihsel hafızada yer etmiş bu aşinalık sayesinde bozkurt figürü Türk toplumu tarafından doğal bir temsil aracı olarak benimsenmiştir.

Mustafa Kemal Atatürk'ün Türk Tarih Tezi öncülüğünde kurulan Türk Tarih Kurumu'nun, Türk Dil Kurumu'nun, Ankara Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nin çalışmaları neticesinde Türklerin anayurdu olan Türkistan coğrafyasına yönelik akademik çalışmalar artmıştır. Bu süreçte Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi bünyesinde kurulmuş olan özellikle Sinoloji ve Hindoloji kürsüleri, Türk tarihine yönelik çalışmaların hangi coğrafyadan başlanarak yapılması gerektiğine yönelik fikir edinmek açısından önemlidir. Türk Tarih Kurumu'nun kurulmasıyla Türk tarihinin birbirinden bağımsız dönemler halinde değil, bir bütün olarak çalışılmasının önemi anlaşılmıştır. Bu tarih anlayışı çerçevesinde çalışmamızda, Türk tarihinin ilk dönemlerinden bahsederken Çin ve Hint medeniyetlerinin yaklaşık dönemlerinin açıklanması ve anlaşılması gerektiği kanısındayız. Buradan hareketle Türkiye Cumhuriyeti'nin öne çıkan bozkurt sembolünün yanında Çin'in ejderhasını ve Hint dinlerinin millî değerini açıklamaya gayret ettik.

Çin mitolojisinde yer alan ejderha motifi, tıpkı bozkurt gibi atasal bir doy niteliği taşımakta, bu noktada Türk mitolojisiyle benzerlik göstermektedir. Günümüzde yaşatılan Ejderha Teknesi Festivali gibi etkinlikler, Çin'de bu kültürün yaşatılmaya devam ettiğini göstermektedir.

Hindistan ise doğal zenginlikleri ve verimli topraklarıyla tarih boyunca farklı uygarlıkların odağı olmuş; bu nedenle millî bütünlüğün sağlanması diğer milletlere

göre daha güç bir hâl almıştır. Dini çeşitlilikten kaynaklanan toplumsal ayrışmanın kökenleri Hint tarihinin erken dönemlerine uzanır. Bu nedenle Hindistan'da bütünlüğün temeli, sıklıkla vatandaşlık bağına dayalı bir ortaklık anlayışıyla kurulmuştur.

Türk, Çin ve Hint medeniyetleri arasındaki kültürel etkileşim, mitolojik semboller üzerinden okunduğunda yalnızca tarihsel değil, aynı zamanda düşünsel bir bütünlüğü de ortaya koymaktadır. Bozkurt, ejderha ve tanrısal semboller; her bir toplumun kendi kimlik inşasında kullandığı, geçmişle gelecek arasındaki sürekliliği sağlayan mitolojik öğelerdir. Bu semboller aracılığıyla mitoloji, yalnızca bir inanç ya da anlatı sistemi değil, aynı zamanda millî hafızayı şekillendiren bir kültürel miras unsuru hâline gelmiştir.

Milletleşme süreci, mitolojik semboller aracılığıyla geçmişin kolektif hafızasını bugüne taşıırken, modern ulus-devletlerin kimlik inşasında da sembolik bir köprü işlevi görür. Bu nedenle mitoloji, tarihsel süreç boyunca yalnızca edebi bir anlatı biçimi değil, toplumsal bir bütünleştirici ideoloji olarak da değerlendirilmelidir.

Türklerin bozkurt, Çinlilerin ejderha ve Hint toplumunun tanrısal figürlerle kurduğu aidiyet bağları, kültürlerin birbirini dönüştürürken özgün kimliklerini koruyabildiğini göstermektedir. Dolayısıyla mitoloji, kültürel sınırları aşan evrensel bir anlatı dili olmasının yanı sıra, her milletin kendi varlık bilincini yeniden üretmesini sağlayan dinamik bir yapıya sahiptir.

KAYNAKÇA

- Aali, F. H. (2015). Who Were Mahajanapadas Special (Magadha) in India?. *Advences in Environmental Biology*, 9 (2), 371-380.
- Ağaoğulları, M. A., Akal, C. B. ve Köker, L. (1994). *Kral-Devlet ya da Ölümlü Tanrı*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Akçura, Y. (1976). *Üç Tarz-ı Siyaset*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Aktaş, Ş. (2021). Kendine Özgü Yapısı İtibariyle Çin Mitolojisi ve Çin Mitolojisinde İnsanın ve Evrenin Varoluşu. Ahmet Edi, Adem Akalın ve Kenan Baş (Eds.), *İnterdisipliner Çalışmalarla Sosyal Bilimlerde Farklı Bakışlar* içinde (211-234). Bursa: Ekin Yayınevi.
- Alkan, F. ve Erdem, R. (2021). Etnosentrizm ve Meslek Merkezilik: Kavramsal Bir Değerlendirme. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 12 (30), 635-651.
- Alptekin, M. F. (2005). *Modern Yurttaşlığın Tarihi Gelişimi* (Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ardel, A. (1992). Türklerin İlk Yurdu ve Yayılış Sahaları. *Türk Dünyası El Kitabı* içinde (3-6). Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Arslan, H. (2013). John Locke'un Siyaset Felsefesinin Temelleri Üzerine Bir Deneme. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (17), 181-204.
- Arslan, İ. (2012). İlk Türk İslam Devletlerinde Hükümdarlık ve Hâkimiyet Sembolleri. *Ekev Akademi Dergisi*, (51), 73-92.
- Atasagun, G. (2006). Jainizm. *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 21 (21), 267-297.
- Avcı, C. (2005). Türk Tarih Tezi Amacı, Uygulanışı ve Sonuçları. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (11), 11-32.
- Barthold, V. V. (2004). *Orta Asya Türk Tarihi Dersleri*. (Hazırlayan: Hüseyin Dağ). Ankara: Çağlar Yayınları.
- Batur, B. (2021). İbn Haldun'un Asabiyeti: Bir Kavramın İzdüşümleri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (46), 152-161.
- Baumer, C. (2012). *The History of Central Asia-The Age of the Steppe Warriors*. Volume I. London: I. B. Tauris& Co. Ltd.

Bayrak İşcanoğlu, İ. (2023). Şamanizm ve Hayvancılığın Bir Etkisi Olarak Kemığın Kullanım Alanları: Kırgızistan Örneği. *Uluslararası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 6 (1), 15-22.

Bayur, Y. H. (1987). *Hindistan Tarihi*. 1. Cilt. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Bîrûnî. (2015) *Tahkîku Mâ Li'l Hind Bîrûnî'nin Gözüyle Hindistan*. Ali İhsan Yitik (Ed.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Budda, H. Ö. (1935). *Dinler Tarihi*. 1. Cilt. İstanbul: Vakıf Gazete-Matbaa Kütüphanesi.

Can, H. D. (2011). Maurya İmparatoru Çandragupta Döneminde Yönetim. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 30 (50), 49-56.

Can, Ş. (1994). *Klasik Yunan Mitolojisi*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

Chidester, D. (2021). Animizm. (Çev. Tuğba Aydoğan). *Motif Akdemi Halkbilimi Dergisi*, 14 (33), 427-433.

Çağdaş, K. (1960). Bhagavadgîtâ. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 18 (1-2), 93-121.

Çağdaş, K. (1961). Upanîşad'lar. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 19 (3-4), 143-162.

Çağrııcı, M. (1991). "Asabiyet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (III, 453). İstanbul: TDV Yayınları.

Çakan, V. (2017). Ülke Tanıtımı: Geçmişten Günümüze Çin. *Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 1 (1), 111-130.

Çandarlıoğlu, G. (2003). *İslam Öncesi Türk Tarihi ve Kültürü*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları.

Çilingir, L. (2019). Locke'un Toplum Sözleşmesi Kuramı. *Temâşâ Felsefe Dergisi*, (11), 31-43.

Çoruhlu, Y. (2021). *Türk Mitolojisinin Kısa Tarihi*. İstanbul: Alfa Yayınları.

Delican, B. ve Kaya, T. T. (2021). 21. Yüzyılda Türkistan Algısı: Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Perspektifinden Bir Değerlendirme. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10 (3), 1552-1563.

- Demircan, Ö. (1998). Güneş-Dil Teorisi. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (8), 119-143.
- Demirci, K. (1998). “Hinduizm”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (XVIII, 112-116), İstanbul: TDV Yayınları.
- Demirel, Ş. (2015). Budizm’in Doğduğu Topraklarda Barınamaması Üzerine. *Türkbilim*, 3 (18), 127-138.
- Demirel, Ş. (2016) Hindistan’da Kast Sisteminin Tarihsel Gelişimi. *Akademik Bakış Dergisi*, (54), 910-919.
- Demirel, Ş. (2017a). Hinduizm’in Tarihsel Serüveni. *The Journal of Social Sciences*, (18), 561-577.
- Demirel, Ş. (2017b). Kutsal Kuş Motifi: Garuda ve Niao Di. *Cappadocia Journal of History and Social Sciences*, 9, 557-570.
- Demirel, Ş. (2024). Hinduizm’de Tanrı Üçlemesi Trimurti: Brahma, Vishnu ve Şiva. Gülnaz Kurt (Ed.), *Dünya Dilleri ve Edebiyatları Alanında Araştırmalar ve Değerlendirmeler* içinde (32-49). Ankara: Gece Kitaplığı.
- Deniz, F. A. ve Demirel, Ş. (2024). Selçuklu Yıldızı Üzerinden Bir Okuma: Kültürler Arası Etkileşim. Şükrü Ünar (Ed.), *Genel Türk Tarihinde İleri Araştırmalar* içinde (1-14). Afyonkarahisar: Yaz Yayınları.
- Dillon, M. (2016). *Modernleşen Çin’in Tarihi*. (Çev. Eylem Ümit Atılğan, Aydın Atılğan). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Din, J., Su, H. ve Jing, L. (2024). The Role of the Three Sovereigns and Five Emperors in Shaping Chinese Civilization. *International Journal of History*, 6 (2), 10-12.
- Duman, A. ve Ağarı, M. (2020). *Hudûdü’l Âlem Mine’l-Meşrik İle’l-Magrib*. İstanbul: Ayışığı Kitapları.
- Durak, N. (2023). Hindistan Türk Tarihi Çalışmalarının Genel Türk Tarihi Açısından Önemi. Orhan Doğan ve Hikmet Demirci (Ed.), *Genel Türk Tarihi Araştırmaları ve Günümüzdeki Durumu* içinde (133-139). İstanbul: Selenge Yayınları.
- Eberhard, W. (1947). *Çin Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Ekiz, S. (2020). Jean Bodin’in Siyaset Felsefesinde Devlet ve Egemenlik. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 22 (2), 633-691.

Eliade, M. (1999). *Şamanizm-İlkel Esirme Teknikleri*. (Çev. İsmet Birkan). Ankara: İmge Kitabevi.

Eliade, M. (2021). *Mitlerin Özellikleri*. İstanbul: Alfa Yayınları.

Ergül, E. (2016). Jean Bodin'in Devlet Teorisi Üzerindeki Osmanlı Etkisi. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 20 (1), 303-346.

Erhat, A. (1996). *Mitoloji Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Erkal, M. E. (2008). Milletleşme Süreci ve Önündeki Engeller. *Istanbul Journal of Social Studies*, (37), 65-76.

Eryılmaz, İ. (2021). *Türkistan Coğrafyası ve Jeopolitiği*. Tarih ve Gelecek Dergisi, 7 (1), 315-333.

Fabre, C. (2018). Toplumsal Sözleşme. (Çev. Mehmet Fatih Deniz). *Felsefe Arkivi*, (48), 123-135.

Ferguson, J. C. (2020). *Çin Mitolojisi İnanışlar, İmparatorlar ve Ejderhalar*. (Çev. Cemal Can Tarımcıoğlu). İstanbul: Maya Kitap.

Geçit, B. (2020). Thomas Hobbes'da Toplum Sözleşmesi, Egemenlik ve Uyraklık: Egemenin ve Uyrakların Hak ve Yükümlülükleri Nelerdir?. *Temâşâ Felsefe Dergisi*, (14), 110-124.

Giritli, İ. (1989). Fransız İhtilâli ve Etkileri. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 5 (15), 539-550.

Gökalp, Z. (1976). *Türk Töresi*. (Hazırlayan: Hikmet Dizdaroğlu). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Gökalp, Z. (1995). *Türk Medeniyeti Tarihi*. (Sadeleştiren: Yalçın Toker). İstanbul: Toker Yayınları.

Gökenç Gülez, S. (2023). Çin'in Somut Olmayan Kültür Mirası ve Korunmasına Yönelik Yaklaşımları. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (13), 78-91.

Gölen, Z. (2002). Atatürk'ün Tarih Anlayışı. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 18 (52), 159-185.

Görez, F. (2011). *Beyliklerden İmparatorluğa Giden Süreç ve İlk İmparator Qin Shi Huang Di* (Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Grousset, R. (2023). **Çin Tarihi**. (Çev. İlhan Arslan). İstanbul: Post Yayınevi.
- Gumilev, L. N. (2013). **Hunlar**. (Çev. Ahsen Batur). İstanbul: Selenge Yayınları.
- Gümrükçüoğlu, E. (2018). Mahatma Gandhi ve Sessiz Yürüyüşü. **Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi**, 5 (16), 378-393.
- Gümüştekin, N. (2011). Anadolu ve Diğer Kültürlerde İşaret ve Simgelerde Anlam. **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 14 (26), 103-118.
- Güngör, H. (2010). “Şamanizm”. **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, (XXXVIII, 325-328). İstanbul: TDV Yayınları.
- Huang, R. (2005). **Çin Tarihi-Bir Mikro Tarih Yaklaşımı**. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- İnan, A. (1939). Atatürk ve Tarih Tezi. **Belleten**, 3 (10), 243-246.
- İnan, A. (1976). **Eski Türk Dini Tarihi**. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- İnan, A. (1986). **Tarihte ve Bugün Şamanizm**. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- İsi, H. (2024). Gamalı Haç (Swastika) ve Budist Uygur Kültüründe Kullanımı. **Millî Folklor**, 36 (141), 154-166.
- Kafesoğlu, İ. (1991). “Asya” içinde “2. İslâm Öncesi Türk Devletleri”. **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, (III, 516-518). İstanbul: TDV Yayınları.
- Kafesoğlu, İ. (1998). **Türk Millî Kültürü**. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Kahraman, M. (2020). **Türk Mitolojisinde Temel İnançlar (Kozmogoni, Astroloji, Renkler)** (Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Keay, J. (2020). **Çin Tarihi**. (Çev. Neşe Kars Tayanç ve Dinç Tayanç). İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Kerri G. (2021). **Kısa Çin Tarihi**. (Çev. Şükrü Alpagut). İstanbul: Say Yayınları).
- Keskin, D. (2021). **Eski Çağ Hint Tarihi: Mahacanapadalar ve Magadha Krallığı** (Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Koca, S. (2002). “Büyük Hun Devleti”. **Türkler Ansiklopedisi**, (I, 687-708). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Koca, S. (2017). Eski Orta Aya'da Tabiat, İklim ve İnsan Unsuru. *Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 1 (1), 1-18.

Korkmaz, Z. (2007). Atatürk ve Kültürel Alandaki Çağdaşlaşmada Türk Dilinin Yeri. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, (661), 39-52.

Köseoğlu, T. (2014). *Sovyetler'in Türkistan'ı Dönüştürme Siyasetine Muhalefet: Yaş Türkistan Dergisi (1929-1939)* (Doktora Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi/Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.

Kulke, H. ve Rothermund, D. (2001). *Hindistan Tarihi*. (Çev. Müfit Günay). Ankara: İmge Kitabevi.

Kurat, A. N. (1972). *IV.-XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri*. Ankara: Türk Tarih kurumu Basımevi.

Küçükler, A. (2012). Hint Avrupa Diline Bir Katkı: Panini Dilbilimi. *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, (61), 265-275.

Melyukova, A. İ. (2019). İskitler ve Sarmatlar. (Çev. İsenbike Togan). *Erken İç Asya Tarihi*, Denis Sinor (Ed.) içinde, 141-208. İstanbul: İletişim Yayınları.

Metcalf, B. D. ve Metcalf T.R. (2018). *Modern Hindistan'ın Kısa Tarihi*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

Okay, B. (1993). Çin Seddinin Yapılış Nedeni Hakkında Değişik Bir Görüş. *Belleten*, 57 (218), 27-40.

Okay, B. (2017). Tarihte Bir Gezinti. *Toroslardan Tanrı Dağlarına Genel Türk Tarihi Araştırmalarına Adanmış Bir Ömür-Prof. Dr. Gülçin Çandarlıoğlu'na 75. Yaş Armağanı*, Erman Şan (Ed.) içinde 205-218. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları.

Okay, B. (2019). Çince'den Yapılan Çeviri Hataları. *Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Uluslararası Filoloji ve Çeviribilim Dergisi*, 1 (1), 1-12.

Okladnikov, A. P. (2019). Tarihin Şafağında İç Asya. (Çev. Alaeddin Şenel). *Erken İç Asya Tarihi*, Denis Sinor (Ed.) içinde, 61-140. İstanbul: İletişim Yayınları.

Ögel, B. (1957). Doğu Göktürkleri Hakkında Vesikalar ve Notlar. *Belleten*, 21 (81), 81-137.

Ögel, B. (1984). *İslâmiyetten Önce Türk Kültür Tarihi-Orta Asya Kaynak ve Buluntularına Göre*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Ögel, B. (1993). *Türk Mitolojisi*. I. Cilt. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

- Ögel, B. (2015). *Büyük Hun İmparatorluğu Tarihi*. I. Cilt. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Öksüz, M. (2023). Cumhuriyet Gazetesine Göre Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk Kâğıt Paraların Basım Serüveni. *Tarih Dergisi*, (81), 63-120.
- Özcan, A. (2011). Târîh-i Osmânî Encümeni. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (XL, 83-86). İstanbul: TDV Yayınları.
- P'yankov, İ. V. (2002). "Sakalar". *Türkler Ansiklopedisi*, (I, 611-619). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Radhakrishnan, S. ve Moore, C. A. (2004). Hint Düşüncesine Genel Bir Bakış. (Çev. Ali İhsan Yitik). *Dîvân İlmî Araştırmalar*, (16), 1-13.
- Sepetçioğlu, M. N. (1998). *Karşılaştırmalı Türk Destanları*. İstanbul: İrfan Yayıncılık.
- Sit, V. F. S. (2021). *Chinese History and Civilisitaion: An Urban Perspective*. Singapur: World Scientific Publishing Company.
- Sleeboom, M. (2002). The Power of National Symbols: The Credibility of a Dragon's Efficacy. *Nations and Nationalism*, 8 (3), 78-91.
- Stein, B. (2015). *Hindistan Tarihi*. (Çev. Müfit Günay). İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Sun, J. (2021). *Fantastic Creatures of the Mountains and Seas-A Chinese Classic*. (Çev. Howard Goldblatt). New York: Arcade Publishing.
- Şahin, H. H. (2018). Türk Adı ve İslamiyet Öncesi Türk Tarihinin Panoraması. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 5 (18), 512-532.
- Şentürk, R. (2020). "Millet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (XXX, 64-65). İstanbul: TDV Yayınları.
- Şeref Ez-Zemân Tâhir Mervezî. (2025). *Tabâ'i' El-Hayevân Çin, Türkler ve Hindistan Üzerine*. (Çev. İlhan Arslan). İstanbul: Post Yayınevi.
- Taşagıl, A. (2012). "Türkistan". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (XLI, 556-560). İstanbul: TDV Yayınları.
- Togan, Z. V. (1981). *Umumî Türk Tarihine Giriş En Eski Devirlerden 16. Asra Kadar*. Cild I. İstanbul: Enderun Kitabevi.

Topal, E. (2014). *Üniversite Öğrencilerinin Türk Dünyası Coğrafyasına İlişkin Farkındalık Düzeylerinin Belirlenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Uşak: Uşak Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Turan, O. (1969). *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*. İstanbul: Turan Neşriyat Yurdu.

Tümer, G. (1992). “Budizm”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (VI, 352-360). İstanbul: TDV Yayınları.

Türk Dil Kurumu. (1998). *Türkçe Sözlük* (10. bs). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Türk Dünyası El Kitabı. (1992). Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.

Uslu, K., Öngel, V. ve Sözen, İ. Türkiye Aral Gölü Havzasındaki Su Kaynaklarının Orta Asya Ülkelerinin Sürdürülebilir Büyümelerine Etkisi. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 30 (1), 141-162.

Yang, L., An, D. ve Turner, J. A. (2005). *Handbook of Chinese Mythology*. Colorado: ABC-Clio Inc.

Yazıcı, T. (1994). “Efrâsiyâb”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (X, 478-479). İstanbul: TDV Yayınları.

Yıldırım, K. (2021). *Çin Tarihi*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Yıldız, D. (2021). Orta Asya’da Uzaktan Kumandalı Bir Bomba: Su Sorunu. *Avrasya Dosyası*, 12 (1), 113-146.

Yılmaz, D. (2012). *Shan Hai Jing’de Geçen Hayvanların ve Mitolojik yaratıkların İncelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yılmaz, D. ve Jamel, H. A. M. (2024). Teogoni Mitlerinden Topluma: Çin Kültüründe San Huang Wu Di (三皇五帝). *International Journal of Language and Translation Studies*, 4 (2), 180-206.

Yitik, A. İ. ve Arslan, H. (2011). Vedalar ve Kaynağı Üzerine. *Milel ve Nihal*, 8 (1), 225-250.

Elektronik Kaynaklar:

Boz, E. Dilbilgisinde Canlandırıcılık Sorunu. URL: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://tdk.gov.tr/wp-content/uploads/2014/07/20140711.pdf> (23.04.2025)

Fukuyama, F. (2004) Nation Building 101. The Atlantic. URL: <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2004/01/nation-building-101/302862/>

Gözler, K. (2001). Devletin Bir Unsuru Olarak “Millet” Kavramı. *Türkiye Günlüğü*, (64), 108-123. URL: <https://www.anayasa.gen.tr/millet.htm> (14.05.2024).

Koyuncu Lorasdağı, B. Ulus-Devlet. URL: https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi/ulus_devlet#:~:text=Me%C5%9Fruiyetinin%20ve%20egemenli%C4%9Finin%20kayna%C4%9F%C4%B1n%C4%B1%20ulustan,1789%20Frans%C4%B1z%20Devrimi%20ile%20olur. (23.04.2025)

Mirza, G. A. Totemizm. URL: <https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi/totemizm#:~:text=Bir%20grubun%20ya%20da%20ki%C5%9Finin,a%C3%A7%C4%B1s%C4%B1ndan%20sembolik%20bir%20de%C4%9Fer%20ta%C5%9F%C4%B1r>. (23.04.2025)

Patil, A. K. (2012). Kautilyas View on Agriculture, 0-8. URL: https://www.academia.edu/58096688/Kautilyas_Views_on_Agriculture_pdf (11.05.2025).

Yel, A. M. Difüzyonizm. URL: <https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi/difuzyonizm> (18.04.2025)

EK-1: <https://tr.khanacademy.org/humanities/world-history/ancient-medieval/zhou-qin-han-china/a/rise-of-chinese-dynasties>

EK-2: <https://orhankoc.com.tr/wp-content/uploads/2023/02/Orta-Asya-kultur-merkezleri.jpg>

EK-3: <https://www.numisbids.com/sale/9259/lot/1141>

EK-4: <https://www.numisbids.com/sale/9259/lot/1084>

EK-5: <https://www.numisbids.com/n.php?p=lot&sid=8527&lot=56>

EK-6: <https://www.numisbids.com/n.php?p=lot&sid=8498&lot=179>

EK-7: <https://www.worldhistory.org/image/18406/king-ajatashatru-venerates-the-buddha/>

EK-9 ve EK-10: <https://x.com/abcgazete/status/1809397788112756791>

EK-11: <https://millîdusunce.com/restorasyondan-sonra-ergenekon-tablolari-kaldirildi/>

EK-12: <https://tr.pinterest.com/pin/57843176457276720/>

EK-12: <https://tr.pinterest.com/pin/47287864829766639/>

EK-13: <https://arhm.ktb.gov.tr/repo/Exhibition/VR/06012021160614-95201951c86143a4964feaaaf0b23f8b/index.htm>

EK-14: <https://www.merhabahaber.com/turan-birligi-kurulmali-360657h.htm>

EKLER:

EK 1: M.Ö. 200 Yılı Çin, Hindistan ve Türkistan'ı Gösteren Harita.

EK-2: Türkistan'da Bulunan Kültür Çevrelerini Gösteren Harita.

EK-3: 1990 Yılında Bastırılan 10 Yuan Üzerinde Ejderha ve Fenghuang Tasviri.

EK-4: 1875 Yılında Tahta Çıkan Qing Hanedanlığı Hükümdarı Guangxu (Kuang Hsu) Adına Bastırılan Para Üzerinde Ejderha Motifi.

EK-5: Magadha Hanedanı Dönemi Paraları Üzerinde Svastika/Lotus Motifleri.

EK-6: Ashoka'nın Aslan Heykeli Motifli 5 Rupee.

EK-7: Buddha ve Ajatashatru'nun Görüşmesinin Tasviri (Indian Museum/ Kalküta).

EK-8: Hindistan Halk Partisi Üyelerinden L. K. Advani'nin Tanrı Ram Kıyafeti ile Halkın Karşısına Çıkması.

Resim 9.3 L. K. Advani, Tanrı Ram kılığında.

EK-9: Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk Kâğıt Paralarında Bozkurt Motifi (5 Lira).

EK-10: Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk Kâğıt Paralarında Bozkurt Motifi (10 Lira).

EK-11: Atatürk'ün Direktifi ile İbrahim Çallı Tarafından Resmedilen Türklerin Ergenekon'dan Çıkış Tablosu.

EK-12: 1922 Tarihli Türk Posta Pulu Üzerinde Bozkurt Figürü.

EK-13: 1930 Tarihi Posta Pulu Üzerinde Bozkurt Figürü.

EK-14: Ankara Resim ve Heykel Müzesi Türk Ocağı Salonunda Bozkurt Figürü (Tarihi Türk Ocağı Binası).

EK-15: Bakü Azadlıq Meydanında Hanım Halilova, Alparslan Türkeş ve Ebulfez Elçibey.

**Elçibəy MHP Genel Başkanı A.Türkeşlə birlikdə Azadlıq meydanında mitinq zamanı.
3 may 1992.**

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı :DENİZ, Fatıma Aybüke

Uyruğu :T.C.

ORCID :0009-0008-4985-5735

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet Tarihi
Yüksek Lisans	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü/ Tarih Anabilim Dalı	2025
Lisans	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi/ Kamu Yönetimi Bölümü	2021

Yabancı Dil

İngilizce

T.C.
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

Lisansüstü Tez Orijinallik Raporu

Öğrenci Bilgileri	
Adı-Soyadı	Fatıma Aybüke DENİZ
Öğrenci No	22920006003
Anabilim Dalı	Tarih
Programı	Tarih
Statüsü	☒ Yüksek Lisans ☐ Doktora

Tez Bilgileri	
Başlığı/Konusu	Mitolojik Semboller ve Milletleşme Süreci Üzerine Bir Değerlendirme: Türkistan, Hindistan ve Çin Örneği

Tez Orijinallik Raporu Bilgileri*	
Sayfa Sayısı (Kapak sayfası, Giriş, Ana bölümler ve Sonuç bölümleri)	66
İntihal Tespit Programı	Turnitin
Benzerlik Oranı (%)	4
Tarih	13.10.2025

*** Orijinallik raporu, aşağıdaki filtreler kullanılarak oluşturulmuştur:**

- Kabul ve onay sayfası hariç,
- Teşekkür hariç,
- İçindekiler hariç,
- Simge ve kısaltmalar hariç,
- Gereç ve yöntemler hariç,
- Kaynakça hariç,
- Alıntılar hariç,
- Tezden çıkan yayınlar hariç,
- 7 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç (Limit match size to 7 words)

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Lisansüstü Tez Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılmasına İlişkin Yönergeyi İnceledim ve bu yönergede belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içemediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimizi ve yukarıda vermiş olduğumuz bilgilerin doğru olduğunu beyan ederiz.

Gereğini bilgilerinize arz ederim.

Danışman		Öğrenci
Adı Soyadı	Prof. Dr. Şengül DEMİREL	Fatıma Aybüke DENİZ
İmza		
		Tarih 13.10.2025